

Mitmekeelsus koolieelses haridusasutuses
Metoodiline materjal
Rootsi näitel

[Flerspråkighet i förskolan](#)

EESSÕNA

Paljud lapsed Rootsis kasvavad üles mitmekeelses perekonnas. See, kuidas lasteaed võimaldab lapse erinevaid keeli arendada, loeb palju lapse arenemisel isiksusena. Lasteaed saab mõjutada, millised keelepädevused laps oma eri keeltes omandab. Keel ja identiteet kuuluvad sama lahutamatult kokku nagu keel ja õppimine. Lisaks tunnevad kõik lapsed rõõmu eri keelte valdamisest ja tutvumisest eri kultuuridega.

See metoodiline materjal on mõeldud abiks neile, kes töötavad lasteaedades kaks- või mitmekeelsete lastega. Materjal sisaldab näiteid, kuidas ja milliste vahenditega on võimalik mitmekeelse lapse eri keeli arendada. Eesmärgiks on see materjal viia kõikide lasteaedadeni, hoolimata sellest, kas lasteaias on palju mitmekeelseid lapsi või ainult mõni üksik ja kas pedagoogiline personal on mitmekeelne või mitte. Kõik materjali peatükid sisaldavad praktilisi näiteid, mida analüüsitakse ja seostatakse teoreetiliste lähtekohtadega.

Materjal on välja töötatud Stockholmi Keeleuuringute Instituudi poolt Rootsi Kooliameti tellimusel.

Susanne Benckert, Pia Håland, Karin Wallin

Sisukord

EESSÕNA	2
SISSEJUHATUS	3
1. ORGANISATSIOON JA JUHTIMINE	8
2. EMAKEELEÕPE ON TEGEVUSTE LAHUTAMATU OSA	13
3. PEDAGOOGILISED VÕTTED MITMEKEELSETE LASTEGA TÖÖTAMISEL	31
4. HOIAKUD MITMEKULTUURILISUSE SUHTES	35
5. KOOSTÖÖ LAPSEVANEMATEGA	44
6. KEELELISELT ARENDAVAD TÖÖVÕTTED LASTEAIAS	57
6a) MATEMAATILISED MÕISTED	69
6 b) KÕNEHÄIRED KOMBINEERITUNA MITMEKEELSUSEGA	72
7. KEELE ARENGULE KESKENDUNUD PEDAGOOGILINE DOKUMENTEERIMINE	76
8. JUTUVESTMINE, JUTUSTAMINE, LASTERAAMATUD	90
9. VÄHEMUSKEELED	106

SISSEJUHATUS

See materjal kirjeldab, kuidas Rootsi lasteaiad saavad eri viisidel toetada laste kaks- või mitmekeelsust. Vaadeldes mitmekeelsuse leviala maailma mastaabis, ilmneb, et enamikus maailma maadest on rahvastikugruppe, kes räägivad rohkem kui ühte keelt.

Ülemaailmsest vaatevinklist on tavaline see, et indiviid on pigem mitme- kui ükskeelne, seega on enamus maailma rahvastikust mitmekeelne. Maade ja keelte suhtena ilmneb see kujul, et maailmas räägitavad 5000-6000 keelt jaotuvad umbes 150 riigi vahel. Suurima kõnelejaskonnaga keeled maailmas on suuruse järjestuses: mandariini, hispaania, inglise, portugali, araabia, hindi, bengaali, vene, jaapani ja saksa keel. Mitmekeelsuse seisukohast on loomulik pidada mitmekeelsust ja keelelist mitmekesisust väärtuslikuks ressursiks. Euroopa 20. sajandi teise poole keelepoliitilisi arenguid iseloomustab silmatorkav suund ükskeelsuse poole, rõhuasetusega emakeelele. Uue sajandi esimesel kümnendil on laialdaselt maad võtnud areng mitmekeelsuse suunas. Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu keelepoliitilistes dokumentides rõhutatakse rahvuslike keelte kõrval laiemat keelekasutust, mis hõlmab emakeelt, rahvuskeelt, piirkondlikku keelt, vähemuskeelt, euroopa ja mitte-euroopa keeli. Teisisõnu esitletakse üleilmset mitmekeelsust.

Üleilmastumine on kaasa toonud kaks vastandlikku tendentsi. Ühest küljest on tõusnud esile inglise keel kui „maailmakeel“ või kõiki maid hõlmav *lingua franca*, esitades sellega väljakutse nii Euroopas kui ka mujal maailmas kõneletavatele teistele keeltele. Teisest küljest on inimeste suurenenud mobiilsus viinud mitmekeelsuse tekkimiseni maades, mis varasematel aegadel olid peamiselt ükskeelsed.

Järeldusena tuleb tõdeda, et iga keel, isegi kui seda ei räägita enam seal, kus vanasti, on väärtuslik ressurss Euroopas. Ühiskond, mis investeerib keelteoskusesse, võib arvestada intellektuaalse ja haridusliku edukuse, rikkama kultuurielu, märgatavalt suuremate võimalustega kaubanduses ja investeeringutes, paremate sotsiaalteenuste, suurenenud võimalustega osaleda ühiskonnaelus ja –demokraatias ning paremate eeldustega võidelda eelarvamuste vastu ja toetada vastastikust tolerantsi. Selles materjalis esitletavad võimalused mitmekeelsete lastega töötamiseks toetuvad kogu maailmas kinnitust leidnud mitmekeelsuse arendamise ideele.

Rootsi alushariduse õppekava toob välja järgmised rootsi keele ja lapse emakeele arendamisega seotud ülesanded lasteaedadele:

Lasteaed peab panustama mitte-rootsi emakeelega lapsele võimaluste loomisesse nii oma emakeele kui rootsi keele arendamiseks.

Lasteaed peab püüdlema selle poole, et areneks iga mitte-rootsi emakeelega lapse kultuuriline identiteet ja suhtlemisoskus nii rootsi keeles kui lapse emakeeles.

Materjali eesmärk

Materjali eesmärk on näidata ja näitlikustada, kuidas need õppekavas toodud ülesanded tegelikkuses teoks teha. Lähtekohaks on see, et mitmekeelsust toetatakse lasteaedades väga erinevatel tingimustel ja erineval moel, sh erinevate ressurssidega. Lasteaialaste mitmekeelsust toetatakse õpetajate abil, kellel on lapsega sama emakeel, vanematega koostööd tehes ja teiste erinevate meetmete abil juhul, kui puudub lapse emakeele kandja. Osa töövõtteid on kasutatavad laialdaselt, samas kui teised võtted nõuavad teatud kindlate eeltingimuste olemasolu.

Koolieelsed aastad – hindamatu aeg lapse elus

Keeleoskuse varajane areng on väga tähtis periood lapse elus. Kõik lapsed maailmas õpivad lapseeas ühte keelt - emakeelt - rääkima ja paljud lapsed õpivad samaaegselt mitut keelt kõnelema. Mitmekeelsuse väljaarenemine ei ole täiesti iseeneselik. Et lapsel areneks mitmekeelsus, peavad mõlemad vanemad teadvustama, mida nad oma lapse keelearengus taotleavad ja mis ulatuses on nad valmis neid taotlusi toetama. Oma otsuse ja aktiivse tegutsemisega loovad vanemad aluse lapse jätkusuutlikule keelearengule. Kui laps seejärel lasteaeda läheb, omandavad suure tähtsuse õpetajate hoiakud mitmekeelsusse ja oskused sellega tegeleda. Lapse eeldusi kujuneda mitmekeelseks mõjutavad tugevalt ümbritseva keskkonna (inimeste) hoiakud ja lapse eri keelte arenguks vajalike keeleliste stiimulite olemasolu. Kui lasteaia õpetajad ja vanemad üheskoos loovad selgepiirilise pildi lapse keelelisest olukorrast ja planeerivad teadlikult lapse keel(t)e arengut, ilmneb ka lapse keel(t)ekasutus erinevates elusituatsioonides. Selline sihiseade koostöös lapsevanematega selgitab vanema(te) rolli ja pedagoogide ülesannet, aga ka ootusi lapse mitmekeelsuse arengule.

Kõik lapsed läbivad oma keelelises arengus erinevaid faase. Mitmekeelsete laste puhul domineerivad eri perioodidel eri keeled, olenevalt keeleliste stiimulite esinemisest ja tugevusest, motivatsioonist ja keskkonna hoiakutest. Arenev keel on kui kasvav organism – see vajab pidevalt toitu, et mitte kärbuda.

Mitmekeelsus

Kakskeelsus ja kognitiivne areng on olnud pidevalt uurijate huvifookuses ja on suudetud välja tuua positiivseid seoseid nende vahel. Ka Vögotski¹ on rõhutanud, et varajane mitmekeelsus arendab lapse verbaalset mõtlemist ja keelt ennast kui mõtlemise tuge suuremal määral kui ükskeelsus. Samuti, et kakskeelsus tingib paindlikuma mõtlemise, mis omakorda tõstab võimekust probleeme lahendada ja erinevatele problemsituatsioonidele alternatiivseid lahendusi pakkuda.

Avastus, et sama asja/mõiste nimetamiseks võib kasutada mitut eri väljendit, laiendab lapse sümbolilist ja abstraktset mõtlemist (täpsemalt ptk 4).

Keeleuuringutes eristatakse simultaanset (samaaegset) ja järk-järgulist keele omandamist. Simultaanne omandamine tähendab, et laps juba varajases arengufaasis saab keelelisi

¹ Vögotski, Lev, Mõslenie i retsh. Labirint, Moskva, 1999

stiimuleid mõlema keele arenemiseks. Järk-järguline omandamine tähendab, et ühe keele õppimine eelneb teisele. Esimes(t)e keel(t)e omandamise kriitiliseks vanusepiiriks peetakse tavaliselt kolmandat eluaastat. Tähtsaim ja intensiivseim periood väikelapse keelises arengus on 18. ja 36. elukuu vahel, mil kujunevad omandatava keele või keelte baasteadmised. Selles vanuses lasteaeda sattunud laps võib omandada rootsi keele samaaegselt emakeelega. Lapse keelelist arengut mõjutab see, millisel hulgal ja millise kvaliteediga keeled last ümbritsevad. Lasteaia ülesanne on toetada kujuneva emakeele edasist arenemist samaaegselt rootsi keele omandamise stimuleerimisega. Kodus ja lasteaias arenevad eri keeled erinevalt, tulenevalt miljöö erisusest. Toimub loomulik sõnavara jagunemine erinevate teemavaldkondade vahel, mis on esindatud vastavalt kas siis kodus või lasteaias. Emakeele arenemise võimaldamine lasteaias toetab lapse üldist keelelist ja isiksuslikku arengut.

Keel koosneb vundamendist ja pealisehitusest. Lasteaiaaas ehitab laps oma keelelist vundamenti, mis koosneb fonoloogiast, keele häälikusüsteemist, grammatikast ja baassõnavarast. Kuueaastase lapse baassõnavara koosneb umbes 8000 – 10 000 sõnast. Keele vundamenti koosseisu kuulub võime sõnu lauseteks ühendada, teisisõnu lihtsamate jutustavate lugude loomise võime. Keele vundament eeldatakse olevat valmis selleks ajaks, kui algab töö pealisehitusega. Pealisehitusse kuulub algul lugemis- ja kirjutamisoskuse arendamine, millele lisanduvad hiljem erinevad aineteadmised. Lasteaia tähtsaim ülesanne on anda kõigile lastele samasugune võimalus keele vundamenti ehitamiseks. Paljudel mitmekeelsetest lastest kujuneb baassõnavara osalt emakeeles ja osalt rootsi keeles. Seetõttu on tähtis, et mõlemat keelt tähtsustataks ja märgataks ning et õpetajad omaksid teadmisi mitmekeelsuse arengust. Visuaalselt võib kujutada **keelelist valmisolekut**, kasutades mõisteid *produktiivne* või *retseptiivne* kompetents (varem kasutatud aktiivse ja passiivse asemel) järgmiselt:

	Suuline	Kirjalik
Produktiivne	Rääkimine	Kirjutamine
Retseptiivne	Mõistmine	Lugemine

Retseptiivset valmisolekut kiputakse kergesti alahindama. Väikelaps mõistab palju enam, kui ta suudab end väljendada, ja tema retseptiivne sõnavara on alati suurem kui produktiivne.

Materjal on mõeldud kõigile, kes töötavad mitmekeelsete laste ja nende vanemate või peredega.

Kõik, kes puutuvad oma ametis kokku lasteaiaaas mitmekeelsete lastega, peaksid sellest materjalist kasu saama. Lapse emakeele arengu seisukohalt vastab materjal järgmistele küsimustele:

- Kuidas näeb välja ühe lasteaia emakeeleõpetaja argipäev?

- Kuidas töötab mitmekeelne õpetaja lastega, kellel on õpetajaga sama emakeel?
- Kuidas toetada lapsi, kelle emakeelt pedagoog(id) ei oska?

Emakeel ja keele areng

Rääkides lasteaialapse esimesest (kõige meelsamini räägitavast) keelest, kasutame selles materjalis mõistet *emakeel*. Rootsi lasteaedades räägitakse enam kui sadat emakeelt ja ~15% lasteaialastest on mitmekeelsed. Mõiste *vähemuskeel* all mõistame viite ametlikku Rootsi vähemuskeelt: saami, jidiši meänkieli, soome ja mustlaskeelt. *Keele arengu* all mõistame lapse keelelist arengut tervikuna, nii emakeeles kui rootsi keeles. Osa lapsi kasvab üles kolmkeelses keskkonnas ja sel juhul lisandub *keele arengu* mõiste alla veel kolmas keel. **Materjal kirjeldab eelkõige, kuidas toetada lapse emakeele arengut samaaegselt rootsi keele (teise keele) varajase õppimisega.** Et iga laps saaks kasvades võimaluse hariduseks, poliitikas ja ühiskonnaelus osalemiseks, on lapsel vaja kindlat identiteeti ja soodsaid arengutingimusi oma kõikidele keeltele.

Materjali ülesehitus

Igapäevases töös põrkume tihti küsimustega, mille oleme aluseks võtnud materjali sisu ja ülesehituse koostamisel:

- Mis on mitmekeelsete lastega töötamisel iseloomulik või teistsugune?
- Mida ütlevad uuringud selle kohta?
- Kuidas korraldada tegevusi nii, et need toetaks mitmekeelsust?
- Mis on kultuuridevaheline kommunikatsioon?
- Kuidas luua keeleliseks arenguks soodsat keskkonda?
- Kuidas jälgida (dokumenteerida) lapse keelelist arengut ja selle kohta infot anda?
- Kuidas teha koostööd lasteaia ja lapsevanema vahel lapse keelelise arengu toetamiseks?
- Kuidas muuta tegevused keeleliselt ja aineliselt arendavaks?
- Mis on emakeeleõpetaja ülesanded ja kuidas korraldada koostööd temaga?
- Kuidas korraldada tööd lasteaias, kus on mitmekeelseid õpetajaid?
- Kuidas korraldada tööd, kui õpetajad ei valda lapse emakeelt?
- Kuidas aru saada, kui või kas lapsel on keelelise arengu probleeme?

Materjali eesmärk on pakkuda lasteaiaõpetajatele tuge professionaalseks pedagoogiliseks tööks mitmekeelsete lastega ja olla lähtekohaks edasisele arutelule ja refleksioonile. Toome välja häid näiteid paljudest erinevatest Rootsi lasteaedadest, mis inspireeriksid õpetajaid nende edasises töös. Kuna mitmekeelsed lapsed on väga heterogeenne grupp erinevate vajaduste, tausta ja soovidega, kirjeldatakse materjalis mitmeid erinevaid võimalusi nendega töötada. Lasteaia ülesanne on luua valmisolek oma personali hulgas võtta vastu erineva taustaga lapsi ja planeerida tegevusi olemasolevate tingimuste raames.

Samas peavad lasteaiad olema kursis seadusandluse ja uurimistulemustega ning regulaarselt töötama väärtushoiakutega.

Et ühiselt sama eesmärgi poole liikuda ja täita õppekavas seatud nõudeid anda kõigile lastele võrdsed võimalused emakeele ja rootsi keele arenguks, peab hästi läbi mõtlema, kuidas korraldada tööd lasteaedades olemasolevate ressursside ja võimaluste raames.

Sellest räägib peatükk „*Organisatsioon ja juhtimine*“, mis on kirjutatud otseselt lasteaedade juhtkonnale. See ei tähenda aga, et juhtkond ei peaks süüvima kõigisse teistesse peatükkidesse, mis käsitlevad igapäevast praktilist tööd mitmekeelsete lastega.

Materjalis nimetatakse pedagooge, kes aktiivselt kasutavad oma keeleoskust samas (ema)keeles kõnelevate lastega *emakeeleõpetajateks*. Materjali metoodiline osa räägib sellest, kuidas nad oma mitmekeelsust praktikas kasutavad. Mitmekeelsed õpetajad Rootsi lasteaedades on võetud tööle üldistel alustel õpetajatena ja nad on tähtis ning väärtuslik ressurss laste mitmekeelsuse arenguks.

Peatükk „*Emakeeleõpe on tegevuste lahutamatu osa*“ räägib emakeeleõpetajate tööst. Õppekava eesmärkide elluviimisel tuleb kindlasti rääkida hoiakutest ja väärtushinnangutest mitmekeelsuse suhtes lasteaedades. Peatükid „*Pedagoogilised hoiakud*“ ja „*Kultuuridevahelised hoiakud*“ toovad välja aspekte, kuidas hoiakute ja väärtushinnangutega töötada. Peatükk „*Koostöö lapsevanematega*“ pakub mitmeid võimalusi keelelise arengu planeerimiseks ja koostööks mitmekeelsete vanematega. Sama tähtis kui lapse emakeele arendamine, on pakkuda lapsele professionaalset rootsi keele õpet. Peatükk „*Keeleliselt arendavad töövõtted*“ aitab leida nõu selles vallas. Matemaatika lasteaias õppekavas on valdkond, mis viimastel aastatel on tähtsustunud, sest just eelkooliealistel lastel kujunevad baasteadmised matemaatikast. Peatükk „*Matemaatika*“ räägib, kuidas selle ainega lasteaias tegeleda. Peatükk „*Kõnehäired kombineerituna mitmekeelsusega*“ näitab, kuidas on võimalik varakult avastada kõnehäireid, millel pole midagi pistmist lapse mitmekeelsusega. Peatükk „*Dokumentatsioon*“ pakub mitmeid lahendusi pedagoogilise paberimajanduse korraldamiseks kõigile õpetajatele, kes jälgivad laste keelelist arengut. Peatükk „*Jutustamine*“ räägib jutustamisest, lugude vestmisest ja sobivate raamatute valimisest ning annab konkreetseid näpunäiteid jutustamise osas. Peatükk „*Rahvuslik vähemuskeel*“ tõstatab Rootsi viie vähemuskeele õpetamise küsimuse ja toob näite sellest, kuidas näeb välja töö saami lasteaias. Materjali lõpus on ettepanekud arutluseks, mida võiks koostöös materjali lugemisega kasutada refleksiooniks.

Iga peatükk on jaotatud järgmisteks osadeks:

- Lühike sissejuhatus
- Parimad praktikad ja näited erinevatest tegevustest
- Arutelu
- Küsimused
- Teoreetilised lähtekohad

Loodetavasti inspireerib materjal õpetajaid ja pikemas perspektiivis loob eeldused mitmekeelsete laste heaks keeleliseks arenguks.

1. ORGANISATSIOON JA JUHTIMINE

Eeldused selleks, et ellu viia koolieelse lasteasutuse õppekavas toodud mitmekeelsuse arendamise eesmärgid ja kujundada lapsest turvaline ja ühiskonnasõbralik indiviid, luuakse vaid siis, kui ühiskonna eri tasandid teevad selle saavutamiseks koostööd.

Soodne ja positiivne suhtumine mitmekeelsusse ja mitmekesisusse tähendab muuhulgas ka seda, et vaadatakse, millised ressursid on selleks olemas/võimalikud, ja varustatakse pedagoogiline personal vajalike teadmiste ja oskustega.

Ressursside planeerimine võib tähendada seda, et juba linnaosa või isegi linna tasandil planeeritakse, millistesse lasteaedadesse lapsed lähevad, nii et vanemad saaksid valida oma lapsele lasteaia näiteks personali keeleoskuse järgi. Pühendumus, toetav suhtumine ja mitmekultuurilisus väljendub juhtkonna poolt selles, et mitmekeelsete lastega töötavad õpetajad saavad tuge ja materiaalseid võimalusi õppekava eesmärkide täitmiseks. Samuti, et neile võimaldatakse koolitusi ja enesetäiendamist.

Koolieelse lasteasutuse ülesanded tulenevad muuhulgas järgnevast:

- *Lua alus elukestvaks õppeks.*
- *Tegevused peavad olema lõbusad, turvalised ja õpetlikud kõigile osalevatele lastele. Kõik lapsed peavad saama kogeda rahuldust eduelamustest, raskuste ületamisest ja ühistegevustest osasaamisest.*
- *Rootsi ühiskonna mitmekultuurilisus esitab kõrged nõuded inimeste võimele mõista väärtust, mida kannab endas kultuuriline mitmekesisus, ja sellest osa saada.*

Lapse keelelist arengut soodustava emakeeleõppe korraldamine

Lapse keeleline areng sõltub paljudest teguritest tema ümbruskonnas. Loomulik on alustada lasteaia olemasolevate eelduste ja võimaluste analüüsiga:

- Mitut keelt rühmas räägitakse?
- Kas lasteaias on teisi sama emakeelega lapsi?
- Kas lapsel oleks võimalus mängida teiste sama emakeelega lastega mõnes teises rühmas, lasteaias?
- Milliseid keeli oskab lasteaia personal?
 - a) Kas rühmas/lasteaias on tööl kakskeelseid õpetajaid?
 - b) Kas oleks vaja õpetajaid, kes oskaksid lapse emakeelt?

Kui lasteaed hakkab kaardistama oma eeldusi/võimalusi, tuleb varsti ilmsiks, et vähesed lasteaiad suudavad ise lahendada kõiki organisatsioonilisi probleeme. Et üksik lasteaed võiks saavutada õppekavas püstitatud eesmärgid, on vaja koostööd erinevatel tasanditel selles organisatsioonis, mille osaks lasteaed on. Koostöö linnaosa teiste lasteaedadega, ühine lasteaiakohtade planeerimine ja ühine enesetäiendamine on headeks näideteks, kuidas ressursside majandamine toimib. Alltoodud skeem, mis pärineb Stockholmi Vantörsi linnaosa lasteaiaprojektist, aitab lasteaiail näha oma kohta ja rolli laiemas

arengukontekstis. Vantörsi projekti sihiks oli, et organisatsiooni kõik tasandid arendaksid tõhusamaid meetmeid emakeeleõppe toetamiseks, emakeele staatuse ja selle õppe kvaliteedi tõstmiseks, korraldaksid koostööd linnaosas ja otsiksid uusi koostööpartnereid Stockholmi linnas. Skeem on kohandatav ka teiste organisatsioonide vajadustele.

Emakeeleõppe lasteaias. Neli sammu parema emakeeleoskuse ni

1. Riiklik tasand

Koolikorraldus

Uuringud

Õpetajakoolitus

2. Kohaliku omavalitsuse tasand

Lasteaiakohtade planeerimine

Emakeeleõppe üksus – täienduskoolitus - koostöökorraldus

3. Linnaosavalitsuse tasand

Lasteaiakohtade jagamine

Keeleõpetaja/võrgustik/kogemuste vahetus

Eesmärgistamine/järeltegevused

Täienduskoolitus

Ressursside jaotus/vahendite suunamine –
pedagoogide värbamise juhtimine

Prioriteetide määratlemine

4. Lasteaia tasand

Õpetajate informeeritus/teadlikkus

Mitmekeelsete pedagoogide värbamine – teadlik personaliotsing

Sisemiste ressursside maksimaalne kasutus

Pedagoogika ja metoodika

Keeleõpetajad ja keelekandjad

Tegevus- ja arenduskavad

Koostöö vanemate ja kooliga

Kohalike keeleoskajate värbamine õpetajateks

Teadlik lasteaiakohtade (rühmade koosseisu) planeerimine

Elukestva õppe poole püüdlisel peab lasteaia tegevus olema läbipaistev ka pikemas perspektiivis. Milline on põhikooli haridusmodel? Mida määravad kohaliku omavalitsuse haridussuunad? Mille jaoks lasteaed lapsi ette valmistab? Ka siin läheb vaja ülalkirjeldatud koostöömudelit. Allpool on esitatud kolm haridusmudelit, mis rajanevad mitmekeelsete õpilaste keele omandamise uuringutel. Joonised illustreerivad, kuidas erinevate mitmekeelsete laste keele areng võib välja näha. Jooniste lähtekohaks on võetud keele vundament (see, mis omandatakse väikelapseas ja lasteaias) ja pealisehitus (mis omandatakse koolis).

Jooniste selgitus:

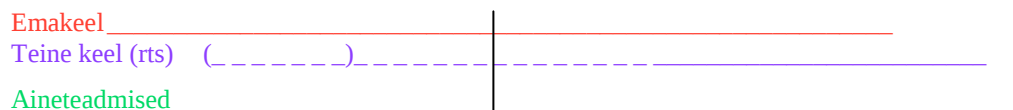
Vertikaaljoon: lapse koolimineku aeg

Katkematu horisontaaljoon: eakohane areng

Katkev horisontaaljoon: mitte-eakohane areng

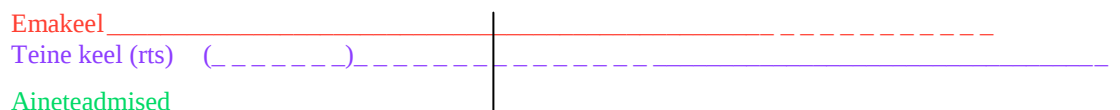
Katkev joon sulgudes: rootsi keele areng lasteaias

1. Keelelise integreerimise mudel eesmärgiga saavutada kakskeelsus

See joonis illustreerib last, kes läheb kooli eakohase keelelise arenguga (vundamendiga) oma emakeeles. Teine horisontaaljoon, mis algul on katkev ja siis katkematu, näitab, kuidas teine keel pole omandamise algusjärgus veel saavutanud eakohast taset, kuid ajapikku selle saavutab. Sulud joone alguses tähendavad, et laps võib olla küll õppinud rootsi keelt lasteaias, kuid seda ei saa eeldada. Kolmas joon näitab lapse eakohast arengut aineõppes.

2. Keelelise assimileerimise mudel ilma kakskeelsuse eesmärgita

See joonis illustreerib last, kes läheb kooli eakohase keelelise arenguga (väljakujunenud vundamendiga) oma emakeeles. Koolis eakohane areng pidurdub (katkev joon). Teine joon näitab, et teises keeles (rootsi keeles) pole alguses saavutatud eakohast taset, kuid see saavutatakse aja möödudes. Kui laps läheb kooli, võib ta olla õppinud rootsi keelt, kuid seda ei saa eeldada. Kolmas joon näitab, et kogu kooliaja vältel on lapsel aineõppes eakohane areng.

3. Mudel, mille puhul jääb saavutamata nii eakohane keeleline kui ainealane areng

See joonis illustreerib, kuidas laps läheb kooli eakohase keelelise arenguga (vundamendiga) oma emakeeles. See eakohane areng aeglustub või peatub kohe kooli alustades (katkev joon). Teine joon näitab, et teine keel (rootsi keel) pole kogu õppimisaja vältel eakohane. Sulud tähistavad, et laps võib olla väikelapseeas õppinud rootsi keelt, kuid seda ei saa eeldada. Kolmas joon tähistab lapse eakohasest madalamat arengut aineõppes.

Arutelu

Põhikooli õppekava ütleb, et (mitmekeelsele) lapsele emakeeleõppe korraldamise eelduseks põhikoolis on see, et üks või mõlemad lapse vanematest räägivad seda keelt igapäevaselt, st et keel pole lapsele võõras ja see on tema kodus räägitav keel.

Kui vanematel on rootsi keelest erinev emakeel, kuid kodus räägitakse ainult rootsi keelt, ei ole lapsel võimalik emakeeleõpet koolis saada. Samuti ei ole võimalik saada emakeeleõpet rohkemas kui ühes keeles. Emakeeleõppe korraldamiseks peab kohalikus omavalitsuses olema vähemalt 5 sama keele õpet vajavat last. Erandiks on saami, rootsisoomi või mustlaskeel. Nende emakeelena kõnelejatele on ette nähtud suuremad õigused.

Põhikooli puudutavaid seadusi ja norme tõlgendavad mitmed omavalitsused ka koolieelse lasteasutuse kohta käivana ja korraldavad sellest lähtudes emakeeleõpet lasteaedades. Koolieelse lasteasutuse õppekava seda otseselt ei nõua ega toeta. Õppekava ütleb, et *lasteaed peab panustama mitte-rootsi emakeelega lapsele võimaluste loomisesse nii oma emakeele kui rootsi keele arendamiseks*. Samas vastutavad omavalitsused, et lasteaiaid annaksid lastele piisava ettevalmistuse õppekavas nõutud eesmärkide saavutamiseks.

KÜSIMUSED

Mis vanuses peab lapse emakeele arengut lasteaia toetama?

Nii vara kui võimalik. Varajasel keelelise arengu stimuleerimisel on suur tähtsus lapse keele eakohases arengus, vaatamata sellele, mis keelega tegu on. Kui laps sünnib mitmekeelsesse või vähemuskeelsesse keskkonda, ei tohi emakeele areng kooli minnes peatuda. Kui pole võimalust õpetada lapsele emakeelt, saab rootsi keele õpetaja koostöös vanematega siiski palju ära teha, et lapse emakeele arengut säilitada. Kui laps ei kuule oma emakeelt ega saa seda kasutada, kaob see ajapikku. Mäletate – keel on nagu kasvav organism ja vajab pidevalt toitu.

Kas lasteaed peab lapsele pakkuma emakeeleõpet?

Jah, kui see võimalus loodud on. Aga vanematele jääb alati ka õigus sellest keelduda. Siiski on õpetajatel kohustus tutvustada vanematele varase mitmekeelsuse eeliseid ning

õppekavas seatud eesmärgid ja julgustada vanemaid lapsega emakeeles suhtlema ja selle omandamist toetama (vt ka peatükki koostööst lapsevanematega).

Kelle initsiatiiv on emakeeleõpe lasteaias? Kas vastus on vanematel või lasteaias?

Vastutus on eelkõige lasteaias kui pedagoogilisel asutusel, kes valdab informatsiooni keele arenguga seotud küsimustest.

Kas lapse kakskeelsus on probleem?

„Probleem pole mitte kakskeelne laps, probleem on see, kui laps EI OLE kakskeelne“

Mida teha, kui lasteaias on ainult mitmekeelsed õpetajad?

Meie ülesanne lasteaias on toetada nii lapse emakeele kui rootsi keele arengut. Lapsel on õigus saada korralikku rootsi keele õpet, nagu seda saavad lasteaias teised lapsed. Kui lasteaias on ainult lapse emakeelt või muud (vähemus)keelt rääkivad õpetajad, peab lapse rootsi keele arengut toetama muude allikate toel. Muusika, pealeloetud muinasjutud, televiisor, video, raadio, koostöö naaberrühma või –lasteaiaga. Need allikad ei asenda muidugi kunagi otsest inimlikku kontakti õpetajaga, kuid võivad seda täiendada. Pole paha, kui laps kuuleb/õpib kuulma erinevaid aktsente, aga tal on õigus kuulda puhast rootsi keelt. Seda probleemi peab sõandama lasteaias personali hulgas tõstatada ja proovida ühiselt lahendusi leida, et pakkuda lapsele puhta rootsi keele kuulmise võimalust.

Vähemuskeelsed õpetajad on hindamatu ressurss töös mitmekeelsete lastega, neil on vajalikke teadmisi ja kogemusi keele omandamisest, mida rootsikeelsetel õpetajatel pole (näiteks loomulik sisemine arusaam teistest kultuurinormidest või –traditsioonidest ja väärtustest, teadmised ja kogemus teistest kultuuridest, kogemus õppida teist keelt ja elada mitmekeelsena). Nad on heaks allikaks lapsele, kes kasvades vajab mitmekesiseid teadmisi oma maailmapildi kujunemiseks.

Teoreetilised lähtekohad

Et aktiveerida juba omandatud teadmisi maailma kohta ja paremini uusi omandada, peaks seda tegema keeles, mis on kõige omasem ja mugavam – tavaliselt emakeeles.

Näitena võib tuua jutuvestmise. Kui hakatakse muinasjuttu rääkima, siis võiks kõigepealt uurida, kas laps on seda lugu varem oma emakeeles kuulnud. See on võimalus luua eelteadmine ja aktiveerida juba omandatud teadmised. See võimaldab õpetajal ka paremini teada saada, mida laps juba oskab või teab. Lapse jaoks on sel puhul eelisteks, et ta mõistab loetut paremini, õpib seetõttu paremini loetavat keelt, saab lisaks uusi teadmisi ja hea enesetunde eduelamusest.²

Emakeele säilitamine ja arendamine rajaneb eelkõige lapse võimalusel suhelda oma vanemate või vanavanematega. Sama tähtis emakeele säilitamisega on asukohamaa ehk teise keele arendamine.

² Cummins, Jim (2000), *Language, Power and Pedagogy. Bilingual Children in the Crossfire*. Clevedon: Multilingual Matters

Skemaatiline joonis sellest, kuidas mitmekeelse lapse keeled (emakeel ja rootsi keel) on vahendina kasutuses õppimisprotsessis.

Ülalolev joonis illustreerib nii emakeele kui rootsi keele osatähtsust õppimisprotsessis. Kui mõlemad keeled on igapäevaselt kasutuses lapse keele ja teadmiste omandamisel, võivad mõlemad keeled panustada lapse üldisesse arengusse tervikuna. Lapse mõlemad keeled tehakse lapse jaoks tähendusrikkaks ja oluliseks nende kasutamisega lapsele mõistetaval viisil. Lisaks näitab joonis seost keele ja ainesisu vahel lasteaia tegevustes.

2. EMAKEELEÕPE ON TEGEVUSTE LAHUTAMATU OSA

Uuringud näitavad, et emakeel on määravaks teguriks lapse identiteedi kujunemisel ning tema keele ja teadmiste arengus. Nagu alltoodust nähtub, võib emakeele omandamine olla igapäevategevuste lahutamatu osa ja kesta kogu lasteaiaa jooksul toimuv as õppeprotsessis.

Emakeele omandamise arendamine pole seotud mingi kindla vanusepiiriga, see peaks algama nii vara kui võimalik, et kasutada lapse varase keelelise arengu eeliseid. Need eelised varieeruvad olenevalt kaasnevatest tingimustest:

- rühmas räägitavate eri keelte hulk
- sama emakeelega laste hulk rühmas
- kas lapsel on võimalus mängida teiste sama emakeelega lastega
- õpetajate keeleoskus
- sama emakeelega laste või täiskasvanute puudumine lapse ümbruses
- emakeeleõpetaja olemasolu lasteaias.

See peatükk räägib, kuidas lapse emakeele arengut võib toetada kolmel eri viisil:

- Kuidas näeb välja emakeeleõpetaja argipäev?
- Kuidas töötab mitmekeelne õpetaja lastega, kellel on õpetajaga sama emakeel?
- Kuidas toetada lapsi, kelle emakeelt pedagoog(id) ei oska?

Mõiste „emakeeleõpe lasteaias“ võib oma mitmetähenduslikkuses segadust tekitada. „Emakeeleõpe põhikoolis“ on väga selgelt määratletud mõistena, kuid samalaadset

määratlust ei ole lasteaedadele kohaldatud, st riiklikult puudub „emakeeleõppe lasteaia“ mõiste kasutamine ja määratlus. Tavaliselt kasutatakse mõistet „emakeeleõppe tugi“, kuigi sõna „tugi“ on väga hõredalt sisustatud.

Samamoodi pole selget ühtset arusaama, kuidas nimetada lasteaia õpetajat, kes tegeleb laste emakeele arendamisega. Osa omavalitsusi kutsuvad teda emakeeleõpetajaks, tavaliselt täiendiga „lasteaia“. Teised omavalitsused kasutavad „emakeele toetaja“ mõistet. Selles materjalis oleme valinud ühtseks nimetajaks „*emakeeleõpetaja*“, sest tema töö on oma sisult pedagoogiline ülesanne.

Emakeeleõpetajana töötamisel on mitmeid võimalusi. Paljud õpetajad, nn rändpedagoogid töötavad nii, et nende töökoormus on jagatud mitme lasteaia vahel ja nad kohtuvad lastega näiteks vaid üks kord nädalas. Osades lasteaedades on paikne oma emakeeleõpetaja, kes töötabki ainult selles lasteaias. On ka lasteaedu, kus töötavad mitmekeelsed kasvatajad või õpetajaabid, kes kasutavad mitmekeelsust oma igapäevases töös lastega. Erinevate ressursside ja töösuhete kasutamine näitab seda, et lasteaia töötavad nende praktiliste võimalustega, mis neil kättesaadavad on.

Töökorraldus, koostöö ja planeerimine on emakeeleõppe igapäevastes tegevustes integreerimise puhul ülitähtis. Oleme pühendanud terve peatüki sellele, kuidas mitmekeelsete laste emakeelt lasteaia igapäevatoos kasutada ka siis, kui lasteaia puudub selles keeles rääkiv õpetaja. Isegi kui lasteaial on võimalus kasutada „rändavat“ emakeeleõpetajat, kes lastega vaid korra nädalas kohtub, on ikkagi tähtis, et ka ülejäänud ajal oleks lapsele loodud võimalused tema emakeele arenemiseks.

Lapse emakeele nagu ka teise keele teadlik arendamine peaks algama nii varakult kui võimalik. Tähtsaim periood lapse keele arengus on 18. ja 36. elukuu vahel. See on ka aeg, mil enamus lapsi läheb lasteaeda ning suur hulk uusi mõisted ja sõnu tähendusega sisustatakse. Sel perioodil on stiimulid emakeele omandamiseks/õppimiseks erakordselt tähtsad.

2006. aastal viidi riiklikusse õppekavasse sisse rõhuasetused emakeele õppimise toetamiseks:

- *Lasteaed peab püüdlema selle poole, et areneks iga mitte-rootsi emakeelega lapse kultuuriline identiteet ja suhtlemisoskus nii rootsi keeles kui lapse emakeeles.*
- *Lasteaed peab panustama mitte-rootsi emakeelega lapse võimaluste loomisesse nii oma emakeele kui rootsi keele arendamiseks.*

Rändavad emakeeleõpetajad

Rändavatel emakeeleõpetajatel puudub tihti selgepiiriline töökirjeldus oma ülesannete ja eesmärkide kohta.

Oma töö sisust on emakeeleõpetajatel erinevaid arusaamu. Allpool toome ühe näite, mis võib olla lasteaiale abiks ja inspiratsiooniallikaks töös mitmekeelsete laste emakeeleõppega.

Planeerimine

Rändavatel emakeeleõpetajatel pole tihti aega osaleda regulaarsetel töönoupidamistel ja planeerimiskoosolekutel. Siiski oleks soovitatav, et emakeeleõpetaja saaks tööaastas paar korda koos istuda ülejäänud pedagoogidega, planeerida tulevase tegevusi (nt poolaasta algul) ja teha tulemustest kokkuvõtteid (nt poolaasta lõpul). Teiste pedagoogide koostöösoov ja koostöö teostamine läbimõeldud töökorralduse abil on tähtsateks eeltingimusteks.

Siinkohal peab lähtuma eelkõige mitmekeelsete laste spetsiifilistest vajadustest, mis ilmnevad vestluses vanematega, lasteaia õpetajate poolt tehtud tähelepanekutest, rühma(de) keelelisest koosseisust, sisulisest tegevusest ja tegelikust ajast, mis emakeeleõpetajal võimalik on (sellele konkreetsele) lasteaiale pühendada.

Materjali lõpus on ära toodud soovitatavad näidised, mida kasutada planeerimisel ja tulemuste hindamisel. Lisas 1 on esmalt üks täitmata blanketi näidis, millele järgneb täidetud näidis (nimi muudetud). Täidetud blanketist ilmneb selgelt, millises valdkonnas on „Iliriana“ töötanud sügissemestril ja milliseid valdkondi tuleks tähtsustada sellest tulenevalt kevadsemestril (vt Lisa).

Mäng

Emakeeleõpetajad võtavad aktiivselt osa laste mängulisest tegevusest, et lapsed saaksid arendada oma mängusõnavara ja samas omandada uusi mõisteid, mis käsiloleva tegevusega haakuvad. Mängus harjutatakse sotsiaalse koostoimimise oskusi, arvutamist, värvide tundmist, käemotoorikat ja konkreetsele mängutegevusele omast sõnavara.

Erinevates rollimängudes harjutatakse sõnu, mis seonduvad identiteedivahetusega, nt ettekujutamisega seotud väljendid või „kui ma oleksin...“-väljendid. Õuemängudes võib õppida sõnu ja väljendeid, mida laps vajab näiteks kiikudes, liivakastis mängides, jalgrattaga sõites, redelitel ronides. Olukord, mida saaks hästi emakeeleõppeks ära kasutada, on näiteks laste puhul, kellele meeldivad jalgrattad. Neil võib lasta joonistada oma unistuste jalgratta ja näidata, mis osad ühel jalgrattal on (pedaalid, sadul, lenkstang). Vestelge lastega erinevatest jalgratastest ja laske neil teineteisele rääkida oma pildil olevast jalgrattast. Emakeeleõpetajad või vanemad võivad lastele juhiseid anda emakeeles. Samuti võivad õpetajad või vanemad rääkida lastele nende emakeeles lugusid jalgratastest.

Jutuvestmine

Jutud, lood ja muinasjutud on rändava emakeeleõpetaja tööks hädavajalik ressursiallikas. Sellele mõeldes on vaja jutuvestmiseks nõutavat aega eraldi planeerida. Selle kohta on täpsemad juhised peatükis 7.

Muusika, laulud, riimid ja liisusalmid

Et laulud, liikumine ja näitlemine oleksid lapse emakeele arengu seisukohalt tulemuslikud, on vaja teadvustatud tööd tekstide sisuga. Laulud, salmid ja liisusalmid sisaldavad palju sõnu ja mõisteid, mis on lapsele tundmatud. Milliseid laule lasteaiarühmas lauldakse? Mida tähendavad näiteks sõnad „mõmm-mõmm, nutab karujõmm“? Kas need on ka teistesse keeltesse tõlgitud? Kui ei, siis kuidas teha laulusõnad lapsele mõistetavaks? Laulutekstidega töötamine tähendab seda, et õpetaja kindlustab, et laps mõistab laulus öeldava tegelikku sisu.

Loov tegevus

Iga tegevus hõlmab endas teatud hulga sõnu ja väljendeid, mis suurendavad lapse sõnavara. Näiteks joonistades nimetatakse värvide nimetusi, joonistamistarbeid – pintsel, pliiats, värvipliiats, kriit, lapp – ja tegevusi – sega, loputa, pese puhtaks. Voolides ja saviga töötades räägitakse, kuidas savi või plastiliin käes tundub, selle eri kujudest, mida see endast kujutab. Samalaadseid väljendeid kasutatakse ka näiteks puud voolides. Käeliste tegevuste korral tuleb kasuks kõigi suhtlusvõimaluste maksimaalne ära kasutamine lapse sõnavara suurendamiseks tema emakeeles.

Rutiintegevused

Lapse sõnavara võib suurendada ka igapäevaseid rutiintegevusi tehes, selleks kõiki esemeid ja tegevusi nimetades. Näiteks riietumisel, käte pesemisel, mähkmete vahetamisel. Lapsega rutiinsete tegevuste käigus vestlemine võimaldab õpetada riideesemete nimetusi ja tähendusi, mis värvi need on, kuidas ja kus need seljas käivad, kuidas nad seljas tunduvad, mis riideid mis ilmaga kantakse ja üksikute riideesemete detaile nagu näiteks nööbid, trukid, paelad. Iga rutiinset tegevust ja argiolukorda tuleks teadlikult ära kasutada lapsele emakeele ja uute mõistete õpetamiseks.

Söögiaeg

Söögitunnid on lasteaiapäeva tähtsamad hetked, mil on asendamatu võimalusi vestelda väiksema lasterühmaga nende emakeeles, arendades samal ajal sotsiaalse koostevõime oskusi. Söögiaeg pakub võimalusi mitmetel eri teemadel lastega vestelda, näiteks, mis päeva jooksul juhtunud on või millest lapsed parajasti huvituvad või mõtlevad. Samuti on hea võimalus nimetada eri toitade nimesid, korrata söögiriistade nimetusi, rääkida toiduga seotud tegevustest ja erinevatest söögitaraditsioonidest laste kodudes.

Õueaeg ja kokkupuude loodusega

Kui lapsed jalutavad, mängivad aias, pargis või metsas, on kogu nende ümbrus täis uusi mõisteid. Erinevatel kultuuridel on erinev suhtumine loodusesse ja välitingimustes viibimisse. Emakeeleõpetaja on tähtis lüli kodu ja lasteaia vahel, et õues viibimise arenduslikke eesmärgi vanematele selgitada.

Õppekäigud, väljasõidud, raamatukogu- ja teatrikülastused

Õppekäigud ja väljasõidud on muljeterohked ja jätavad lastele püsiva mälestuse, seetõttu tuleks neid mitmes mõttes õppeotstarbeliselt ära kasutada. Väljaspool lasteaiakeskkonda on palju nähtusi ja tegevusi, millega seoses saab arendada uusi teadmisi ning uut sõnavara, millest saab enne, pärast ja väljasõitude ajal rääkida ja mis seostuvad siis juba lapse enda poolt kogetuga. Seda tasuks arvestada nii emakeeleõpetajal kui ka teistel õpetajatel. Kui ka emakeeleõpetaja ei saa väljasõidule kaasa tulla, võib ta kasutada seal nähtut/kuuldut/kogetut hilisemates tegevustes lapse keele ja mõistemaailma arendamiseks.

Temaatilised tegevused

Emakeeleõpetaja peaks kindlasti koostööd tegema lasteaias käsil olevate temaatiliste tegevuste või teemaprojektidega (nt on ühe õppeperioodi – nädala või kuu – tegevused pühendatud ühele teemale). Laps saab seeläbi võimaluse rohkem kasutada nii rootsi keelt

kui emakeelt. Andes lapsele ainealaseid eelteadmisi ja samas töötades läbi uusi mõisteid tema emakeeles, võimaldab õpetaja lapsel omandada kognitiivselt nõudlikke teadmisi.

Emakeeleõpetaja võib kasutada lapse emakeelseid raamatuid, pilte või laule, mis teemaga seostuvad ja seeläbi sisulist teadmist omandada aitavad.

Sisseelamisaeg ja kontakt vanematega

Neile vanematele, kes rootsi keelt ei valda ja kellele rootsi lasteaiakeskkond tuttav pole, peaks lasteaed pakkuma võimalust koos emakeeleõpetajaga lapse sisseelamisaial lasteaias viibida. Emakeeleõpetaja oleks sel juhul sillaks lasteaia ja vanemate vahel, vastates vanemate küsimustele, rääkides üldisemalt lasteaia elust-olust Rootsis ja kergendades lapse esimest kontakti võõra(keelse)s keskkonnas.

Emakeeleõpetaja esmane roll pole siiski tõlk olla. Tõlkimistöö jäägu professionaalsele tõlgile. Kui emakeeleõpetaja on vanema ja lapsega peetava arenguvestluse juures, siis eelkõige sellepärast, et rääkida lapse emakeele arengust. Arenguvestluse läbiviimine peab olema teiste (rühma)õpetajate vastutusel, mitte emakeeleõpetaja ülesanne.

Allpool toome näite ühest emakeeleõpetaja tööpäevast, kes töötab ennelõunal ühes ja pärastlõunal teises lasteaias.

Emakeeleõpetaja Fatima tööpäev

Fatima töötab emakeeleõpetajana Axelstadi kümnes erinevas lasteaias. Ta armastab oma tööd, kuigi see on mõnikord pingeline, eriti talviti. Fatima sõnul on privileeg olla alati vajalik, teretulnud ja oodatud, ja niimoodi kaks korda päevas ja kümme korda nädalas.

Fatima jõuab Muruvaiba lasteaeda parajasti kell kaheksa hommikusöögi ajaks.

Muruvaiba lasteaias on Fatimal kolm last – Remsie, Faisa ja Ali, kes jooksevad teda kohe tervituseks kallistama. Õpetaja on lapsed ette valmistanud ja öelnud, et täna on see päev, kui Fatima neid külastab. Lapsed mäletavad isegi, et Fatima tuleb igal kolmapäeval. Nad on juba terve nädala tema tulekut oodanud ja neil on oi kui palju talle jutustada!

Fatima istub sööma koos „oma“ lastega. Siis võivad nad omavahel kõik oma emakeeles lobiseda.

Fatima küsib, mida lapsed vahepeal teinud on. Lapsed on väga innukad ja tahavad talle kohe kõike rääkida, eriti väljasõidust ja seal nähtud lammastest. Ali räägib, et ta tahtis teistele lastele jutustada oma vanaemast ja vanaisast, kes elavad kaugel, ja nende lammastest, aga ei osanud seda kuidagi öelda. Fatima lubab, et ta aitab Alil kindlasti leida mooduse, kuidas ta saaks teistele lastele oma vanavanemate lammastest rääkida. Ali võiks näiteks joonistada pildi neist lammastest ja oma vanavanematest ning siis saaksid teised lapsed aru, millest Ali rääkida tahtis.

Fatimal on kontaktisik

Peale hommikusööki jõuab Fatima vahetada mõne lause Kajsaga, kes on Muruvaiba lasteaia õpetaja ja ühtlasi emakeeleõpetajate kontaktisik. Kajs räägib, mis neil lasteaias parajasti käsil on ning mis teemadel tuleks lastega rääkida. Kajs pole päris kindel, kas lapsed said õppekäigul olles kõigest kuuldust aru. Ali tundus seekord eriti vaikne ja natuke kurvapoolne olevat. Fatima jutustab Kajsale, mida Ali talle hommikusöögi ajal rääkis, ja nad

lepivad kokku, et Ali saab võimaluse teistele lastele oma vanavanemate lammastest hommikuringi ajal rääkida. Kajsas palub ka, et Fatima vestleks Faisa emaga. Nimelt oli Faisa tulnud väljasõidule imekauni printsessikleidiga ja ilmselt polnud vanemad aru saanud, kuhu lastel oli plaanis minna. Fatima lubab Faisa emale helistada ja temaga rääkida, sest muul viisil ei ole tal kahjuks võimalik emaga kohtuda. Kajsas mure peale, kas vanemad ikka saavad kõigest aru, arvab Fatima, et küllap ema lihtsalt tahtis, et Faisa väljasõidul väga kena välja näeks.

Hommikuring araabiakeelsete lastega

Fatima istub „oma“ lastega veidi aega enne hommikuringi koos, nii et Ali jõuab joonistada pildi vanavanemate lammastest oma kodumaal. Hommikuringis jutustab Ali, kuidas ta mõnikord neid lambaid näha igatseb ja kuidas loomaia lambad talle neid meenutasid. Teised lapsed algul ainult vaatavad, aga siis tahavad ka nemad lambaid joonistada, kuigi seda tehti juba loomaia. Ali arvab, et tema joonistus tuli päris ilus, kuigi ta ei suutnud sellele kõiki lambaid joonistada – neid lihtsalt on liiga palju!

Aeg õue minna

Pärast hommikuringi lähevad kõik lapsed õue. Fatima aitab Alit, Remsiet ja Faisat riietuda. Fatima teeskleb, et ta ei tunne värve, ja kui Faisa paneb selga punase kombeka, nimetab Fatima seda roheliseks. Selle peale naeravad kõik ja imestavad koos, kuidas Fatima aru ei saa, et see on ju punane. Samal kombel naljatatakse laste emakeeles ka teiste riideesemetega ja Fatima paneb tähele, et lapsed teavad küll riiete araabiakeelseid nimetusi, aga mitte kõike värve. Ta kordab värvuste nimesid ja tõmbab samal ajal mitu korda kinni ja lahti Ali kombeka tõmblukku, sest see oli uus sõna nii Ali kui Remsie jaoks. Faisa ütleb, et tema villane kampsun „nõelab“ kaela pealt. Mida tähendab „nõelab“, küsib Remsie. Riietumisel saab nii palju uusi asju teada!

Õues on tore mängida

Õues mängib Fatima Remsie, Ali ja Faisaga. Kõigepealt tahab Ali koos teiste lastega jalgrattaga sõita, nii et Fatima läheb Remsie ja Faisaga kiikuma. Kui nad kiikumisest tüdivad, lähevad nad liivakasti ja ehitavad seal kolmekesi koos lossi. Ali on sõitmisest väsinud ja tuleb ka lossi ehitama. Nad jõuavad veel veidi jalgpalli mängida. Faisa on leidnud ühe lille, mida ta varem näinud pole, ja nad uurivad seda kõik koos. Lõpuks jõutakse ühele meelele, et selliseid lilli neil kodumaal ei kasva. Koos tuletavad nad meelde, millised lilled neil tavaliselt kodumaal kasvavad, kuidas need lõhnavad ja välja näevad.

Fatima otsustab, et tuppä minnakse teistest natuke varem, nii et nad jõuaksid veel lugeda ühte raamatut, mille ta seekord kaasa on võtnud. Ta läheb koos lastega riietusruumi ja räägib nendega kogu lahtiriietumise ajal araabia keelt. Uuesti korratakse sõna „tõmblukk“, et see kindlalt meelde jääks. Kätepesu ajal räägitakse sellest, kuidas vesi ja seep käe vahel tunduvad.

Araabia muinasjutt

Fatima ja lapsed sätivad end diivanile istuma ja Fatima võtab välja muinasjuturaamatu. See räägib lugusid Iraagist, kus peategelasteks on erinevad koduloomad. Lasteaiarühmas tegeletakse ka just koduloomade teemaga. Fatima teab seda, sest ta osales poolaasta algul

koos teiste õpetajatega planeerimiskoosolekul, kus lepitakse kokku sel poolaastal käsitletavat teemat.

Lugu on hästi huvitav ja lastel on hulganisti küsimusi jutu enda ja seda illustreerivate piltide kohta. Nad jõuavad ka veel laulda paar laulu, ühe väikesest lambatallest ja ühe kanapoegadest. Kui muinasjutt loetud, tulevad ka teised lapsed parajasti õuest tuppa ja käes on lõunaaeg.

Lõunasöök

Fatima, Faisa, Remsie ja Ali aitavad lauda katta. Nad loevad taldrakud, kahvlid ja noad üle ja arutlevad selle üle, kus istuvad lapsed ja kus õpetajad. Nagu tavaliselt, istub Fatima söögi ajal koos „oma“ lastega. Nad räägivad mitmesugustest asjadest ja ka sellest, kuidas lõunaks pakutavat toitu araabia keeles kutsutakse ning mis maitsega toit on. Fatima arvab, et lasteaiatoid pole päris sama maitsega kui kodutoit, kuigi see on sama hea. Nad arutavad, miks kodutoit teistmoodi maitseb ja millest see tulla võib. Ali jutustab, et tema aitab kodus emal süüa teha. Remsie räägib ta jutu rootsi keeles edasi, nii et teised lapsed ka sellest aru saavad.

Hüvastijätt

Peale lõunasööki peab Fatima selleks korra lasteaiast lahkuma. Enne aga räägib ta veel veidi aega lastega sellest, mida nad täna koos tegid ja mida tahaksid järgmisel korral teha. Nad otsustavad, et järgmine kord mängitakse talupoegi. Või lambakarjuseid, lisab Ali. Fatima läheb veel õpetajate ruumist läbi, tal on pool tundi vaheaega, enne kui peab sõitma teise lasteaiada. Õpetajate toas on ka teised õpetajad ja kasvatajad ja nendega on tore vabas õhkkonnas lobiseda. Õpetajad planeerivad ühist õhtusööki järgmisel nädalal ja nad küsivad, kas Fatima tahaks nendega ühineda. Fatima kontrollib oma märkmikust järele ja on rõõmus, kui selgub, et talle see aeg sobib. Ta lubab oma kodustega nõu pidada ja helistada teatamaks, kas ta ikka kindlasti tuleb.

Päikesejänku lasteaiad

Fatima sõidab bussiga järgmisesse lasteaiada. Sinna on sõita umbes 20 minutit ja tee peal häälestab Fatima ennast ümber Muruvaiba lasteaialt Päikesejänku lasteaiat lastele.

Päikesejänku lasteaias on üks araabiakeelne tüdruk, kelle nimi on Amale. Fatima peab seda väga tähtsaks, et ka Amale saaks emakeeleõpetust. Tal on hea meel, et Amale temaga need pärastlõunased tunnid saab veeta, sest muidu poleks tal mingit võimalust lasteaias oma emakeelt kuulda ega rääkida.

Lasteaiatähtsasse jõudes näeb ta, et Amale juba istub akna all ja vaatab välja. On kolmapäev ja nagu Muruvaiba lasteaias, on õpetajad siin Amale ette valmistanud Fatima tulekuks.

Südamlik jällenägemine

Amale ja Fatima kohtumine on väga soe. Fatima jõuab vaevu mantli seljast võtta, kui Amale talle juba kaela hüppab. Fatima teab, et Amale rühm läheb täna õppekäigule, seega lubab pärastlõuna põnev tulla. Õpetajad on väljasõidu planeerinudki just sellele päevale, mil Fatima saab kaasa tulla. Nad lähevad külla tuletõrjajatele ja seal tuleb kindlasti ette palju uusi sõnu ning mõisteid, nii et on väga hea, et Fatima saab Amalele abiks olla.

Õppekäik

Buss hilineb mõne minuti, nii et nad saavad veel veidi aega koos mängida. Amale näitab Fatimale kõiki uusi nukke, mis neil rühmas on. Nad jõuavad veel koos Markuse, Lisa ja Erikuga nukkudele kohvi keeta ja mahla serveerida ja siis on käes aeg ära sõita.

Tuletõrjedepoos

Lõpuks on nad tuletõrjajate juures kohal. Õppereis on väga põnev, lapsed saavad tuletõrjajate vormi selga proovida, hoolimata sellest, et see neile suur on. Tuletõrjajad räägivad, mida teha, kui tuli puhkeb. Kõik saavad tuletõrjeautosse ronida ja sireeni tööle panna.

Amale kardab natuke ja ei julge esialgu autosse ronida, aga Fatima räägib talle araabia keeles, mis juhtuma hakkab ja uudishimu võidab Amale hirmu.

Kõik lapsed saavad tuletõrjajatelt kingiks kaasa embleemiga plastikkiivri ja kleepeka oma kapi sisse kleepimiseks. Pärastlõuna on olnud väga muljeterohke.

Tagasisõit

Koduteel räägivad kõik lapsed läbisegi oma õppekäigust, nad lausa pulbitsevad muljetest. Amale räägib vaheldumisi, kord lastega rootsi keeles, kord Fatimaga araabia keeles. Täna nad enam palju muud teha ei jõuagi, aga nad lepivad kokku, et järgmine kord mängivad nad tuletõrjajaid.

Fatima küsib Amalelt, mis tema meelest kõige toredam oli. Amale arvab, et kõige rohkem meeldis talle, kui ta sai ise voolikut hoida ja sealt vett purskas. Ta lisab, et varsti tuleb ema talle järgi ja siis räägib ta sellest kõigest oma emale ka ning näitab ilusat mütsi, mis nad tuletõrjajatelt said. Ta saab seda teha araabia keeles, sest Fatima oli õppekäigul kaasas ja Amale teab nüüd kõiki vajalikke sõnu.

Lahkumine

Fatimal on nüüd aeg koju sõita. Bussis mõtleb ta edasi Amalele ja pärastlõunasele õppekäigule. Õpetaja oli järgmiseks nädalalaks Amale emaga arendusvestluse kokku leppinud ja ta palus Fatimal seal juures olla. Ema on tundnud muret Amale emakeele arengu pärast ja õpetaja tahab, et Fatima saaks ise rääkida, kuidas Amalel araabia keelega läheb. Just sellepärast on arendusvestlus planeeritud järgmise kolmapäeva pärastlõunale, et Fatima saaks osaleda.

Fatima mõtted rändavad aga varsti tema enda pere ja laste juurde. Fatima mõtleb, kuidas nende päev läinud on. Täna söövad nad kõik koos õhtust ning siis aitab Fatima või tema mees lapsi koduste ülesannete juures. Ja siis ongi juba aeg välja puhata enne järgmist põnevat tööpäeva.

Kui rühmas on kakskeelne õpetaja

Kakskeelne õpetaja töötab nagu iga teinegi pedagoog kõigi lastega.

Kakskeelse õpetaja eeliseks on nii keeleline kui kultuuriline kompetents, mis osutub kasulikuks lastele, nende vanematele ja teistele õpetajatele. Olukord rühmas võib välja näha umbes selline:

Mõned lapsed mängivad ehitusnurgas, kaks last on hispaaniakeelsed, üks on Bosniast ja üks rootsi laps. Nad tegelevad juba mõnda aega ühise ülesandega „Minu maja“ ja on näinud erinevaid hooneid. Õpetaja on seletanud mõisteid nagu kõrge, madal, suur, neljakandiline, värvid, vormid, materjalid ja muud ehitusdetailid. Õpetajad on koostanud nimekirja ehitistega seotud mõistetest, et teadlikult arendada laste keelt igapäevastelt lihtsatelt sõnadelt keerulisematele.

Lastele, kes kõik oma eri suuruse ja kujuga maju ehitavad, ligineb aeg-ajalt hispaania keelt oskav õpetaja ja selgitab õpitud mõisteid hispaania keeles. Ta tekitab laste hulgas arutelusid, näiteks sellest, kuidas ehitada „kivikatust“ või kuidas planeerida ehitist „*tasakaalustatuks*“. Teised lapsed jätkavad oma majade ehitamist ja õpetaja jutustab neile, mida hispaania keeles räägiti. Ta paneb tähele, et bosniakeelsele lapsele tunduvad mõned ehitusalased terminid tundmatud olevat ja ta teeb endale märke seda lapse vanematelt küsida.

Selles olukorras on näha, kuidas emakeeleõpet on võimalik integreerida rühma tavategevustesse, kui on võimalus kasutada kakskeelset õpetajat. Ühtaegu areneb siis mitmekeelsete laste emakeel ja ülejäänud rühma keelelised teadmised ehitistest. Sel kombel saab töötada ka rändav emakeeleõpetaja, kui ta läbimõeldult osaleb lasteaia teemaprojektide planeerimises. Õpetajad mõtlevad läbi sõnad ja mõisted, mida selle teema raames õpitakse, ja kirjutavad need „sõnaraamatusse“ üles.

Lähtudes õpetajalt saadud informatsioonist, räägivad vanemad lastega kodus „Minu majast“ edasi laste emakeeles. Vanemate ja kakskeelsete pedagoogide abiga tõlgitakse ära laste jutustused „Minu majast“. Rühma seina ilustavad nüüd jutud laste majadest ja nende ehitamisest, tõlgituna rootsi keelde ja laste emakeelde.

Allpool on kirjeldus sellest, kuidas näeb välja kakskeelse õpetaja argipäev lasteaias.

Lasteaiaõpetaja Carlose päev

Carlos töötab lasteaiaõpetajana Konnakese lasteaias.

Konnakese lasteaias on neli rühma.

Carlos oskab lisaks rootsi keelele ka hispaania keelt, sest ta on Tšiilis sündinud ja tuli Rootsi täiskasvanuna. Lasteaias on kaksteist hispaaniakeelset last. Lastel on vedanud, et Carlos õpetajana töötab, sest mõnikord vajavad nad täiendavat selgitamist oma emakeeles.

Hommikul tulevad lapsed lasteaeda

Enamus lapsevanematest räägib rootsi keelt, aga Maria ema seda eriti hästi ei oska. Maria ema tunneb ennast palju paremini, teades, et Carlos oskab hispaania keelt. Täna räägib Maria ema Carlosele, et Maria ei maganud öösel hästi ja oli hommikul kuidagi viril. Ta palub Carlosel helistada talle tööle, kui Marial mingi probleem on. Maria ema tunneb end turvaliselt, kui ta saab oma murest rääkida oma emakeeles ja teab, et teda mõistetakse.

Lapsed söövad hommikust

Täna on söögiks puder, Juan ei taha süüa. Birgitta arvab, et Juan peaks ikka sööma, puder on ju kasulik ja siis jõuab Juan lõunani vastu pidada.

Carlos räägib Birgittale, et Juanil pole kodus hommikuse pudrusöömise traditsiooni ja talle võib see harjumatu olla. Carlos istub Juani kõrvale lauda, seletab talle hispaania keeles, mis toit see puder on, ja kahekesi tehakse üks ettevaatlik proovimaitumine. Juanile puder ikkagi eriti ei maitse, kuid ta saab paari lusikataiega hakkama. Ta lubab Carlosele järgmisel korral natuke rohkem süüa, sest siis on ta ju natuke rohkem pudruga harjunud.

Peale hommikusööki lapsed mängivad

Juan, Erik, Tindra ja Carmencita ehitavad ja mängivad autodega. Nad ehitavad linna, kus on majad, poed ja autoremonditöökoda. Carlos on lastega samas ruumis. Korraga lähevad Juan ja Tindra tülli ja ei suuda seda ise lahendada. Juan nutab ja Tindra on vihane. Carlos küsib lastelt, mis juhtus. Tindra räägib ühte juttu ja Juan hispaania keeles täiesti teist. Selgub, et tegu oli möödarääkimisega, sest lapsed ei saanud teineteisest aru. On hea, et Carlos oli käepärast ja lahendas tüli ning lapsed said mängu sõbralikult koos jätkata.

Aeg õue minna

Lapsed panevad riidesse. Täna sajab kergelt vihma, on jahe ja selga tuleb panna tunkepüksid ning jalga saapad. Äkki hakkab Alejandro tujutsema ega taha enam õue minna. Ta lööb jalaga saapad kaugemale ja läheb nurka mossitama. Birgitta proovib temaga rääkida, aga Alejandro pöörab näo ära ja ei vasta talle. Nüüd teeb Carlos proovi ja räägib temaga hispaania keeles. Pikapeale tuleb välja, et Alejandrole tunkepüksid ei meeldi, need krabisevad ja pole õiget värvi. Carlos räägib talle veidi aega, miks märja ilmaga on hea just need riided selga panna. Alejandro leebub ja paneb ennast lõpuks riidesse. Carlos lubab Alejandro vanematega rääkida, kas oleks võimalik talle teised püksid tuua.

Õues on tore mängida.

Lapsed mängivad kõikjal hoovi peal. Mõne aja pärast tuleb Carlose juurde paar last, kes paluvad tal endaga mängima tulla. Carlos õpetab lastele hispaania mängu Terremotos – maavärin – mille ta ise lapsena õppis. See on väga kaasakiskuv mäng ja varsti tahavad kõik õues olevad lapsed seda mängida.

Lõunatund

Tänane lõunasöök meeldib kindlasti lastele. Carlos istub söögilauas hispaaniakeelsete lastega, sest söögiaeg on väga sobiv aeg emakeeles rääkida ja päeval tehtut arutada. Täna on lõunaks tortiljad, mida kokk tegi Maria emalt saadud retsepti järgi. Need on nii head! Ka need lapsed, kes pole kunagi varem tortiljasid sünnud, arvavad, et toit maitseb hästi. Sellest saab ilmselt laste lemmikroog.

Pärast lõunat on Carlosel suuremate hispaaniakeelsete lastega lugemistund

Ka teise rühma lapsed, kes hispaania keelt räägivad, kutsutakse lugemistundi. Täna loeb Carlos vana tšiili muinasjuttu printsist, kes elas kaua aega tagasi. Lapsed kuulavad huviga, aga ei saa kõikidest sõnadest täpselt aru. Carlos seletab neile raskemaid sõnu hispaania keeles. Pärast lugemist vaatavad nad koos pilte ja räägivad, mis neile muinasjuttus meeldis.

Carlos laulab nendega veel paar lastelaulu ja siis on aeg joonistama hakata. Enamus lapsi tahab joonistada muinasjutus kuulnud printsi ja printsessi, aga mõned lapsed eelistavad joonistada trolle.

Lastele meeldis tänane muinasjutt ja nad tahavad teada, millal Carlos neile jälle loeb. Carlosel pole selle vastu midagi ja ta lubab, et võib järgmise toreda muinasjutu juba homme peale lõunat rääkida.

- Jaa, hüüavad lapsed selle peale kooris.

Pärastlõunal

Carlos märkab, et Maria on muutunud veidi virilaks ja ta kraadib Mariat. Ongi nii - Marial on palavik. Ilmselt sellepärast ta öösel ei maganudki hästi ja ennast hommikul halvasti tundis. Carlos helistab Maria emale ja ema lubab tulla niipea kui võimalik Mariat koju viima. Lasteaeda jõudes on Maria ema väga murelik ja Carlosel tuleb teda rahustada. Palavik iseenesest pole veel põhjus närveerimiseks. Mariat tuleb mõni päev kodus jälgida ja siis on näha, kas tegu on tõsisema haigusega. Maria ema on rõõmus, et ta nii varakult algavast haigusest teada sai.

Carlosel on puhkepaus

Ta läheb õpetajate ruumi, et veidi puhata, tass kohvi juua ja kolleegidega rääkida. Ta kasutab ka juhust ja helistab naisele, kes on kodus nende vastsündinud lapsega.

Õhtupoolikul

Lapsed mängivad, kuni vanemad hakkavad saabuma neid koju viima. Täna tahavad mõned lapsed riietumismängu mängida. Carlos ostis eelmisel aastal Brasiilias reisil olles põnevaid riideid kaasa. Konnakese lasteaias on tavaks, et mängudes kasutatakse rahvapäraseid riideid maadest, kust lapsed pärit on.

Lapsed hakkavad väsimat ja istuvad diivanile raamatuid vaatama

Nad võtavad riiulist värvikirevaid raamatuid ja Carlos istub nende keskele, et vanemaid oodates aega lugemisega veeta. Seekord on lugu rootsikeelne, sest diivanil istuvatest lastest ei saa kõik hispaania keelest aru. Riiulis on lisaks rootsikeelsetele lasteraamatutele ka raamatuid mitmetes teistes keeltes.

Kell on palju

Carlos sõidab koju oma pere juurde. Lapsed on peaaegu kõik juba koju läinud. Head aega, homseni! Homme töötab tulla jälle üks tore päev Konnakese lasteaias.

Mida teha, kui rühmas pole laste emakeelt oskavat õpetajat?

Emakeele arengut võib toetada ja selle tähtsust rõhutada mitmel eri viisil: näidates üles huvi lapse emakeele vastu, julgustades last kodus oma emakeeles rääkima, olles huvitatud ja positiivselt häälestatud mitmekeelsuse suhtes.

- Küsige lastelt või vanematelt, kuidas öeldakse nende emakeeles sõnu või väljendeid, mida parajasti lasteaias käsil olevas teemas õpitakse. Lihtne abinõu on kasutada märkmikku, kuhu nii vanemad kui õpetaja saavad kirjutada sõnu, mida oleks hea teada või mille mõistmisega lapsel probleeme on olnud. Sõnade tähendust võib ka koos lapsega otsida, kasutades sõnaraamatut või interneti.
- Hoolitsege selle eest, et lapse emakeel oleks lasteaiaelus nähtav: läbi raamatute, tähestikutabeli, plakatite jms. Peatükkides, mis käsitlevad vanematega koostööd ja jutuvestmist, tuleb täpsemalt juttu vanemate otsesest ja kaudsest panusest emakeeleõppe rikastamisse mitmel eri viisil.
- On võimalus, et lähedalasuvas koolis on sama emakeelega õpilasi, kellele võiks peale tunde meeldida käia lasteaias abiks (kasvõi mõne kooliprojekti raames). Õpilased saaksid edukalt osaleda jutuvestmises (selle kohta on peatükis 7 ka näide toodud).
- Pensionärid, koduperenaised, lapse sugulased, vanemad, õed-vennad, isegi naabrid, kes elavad lähikonnas – kõik võiksid olla lapse emakeele arengule toeks, tulles näiteks korra nädalas lasteaeda lastele raamatuid lugema või nendega rääkima. Raamatukogudest ja –kauplustest võib sellisel puhul hankida raamatuid, mis on laste emakeeles, räägivad nende päritolumaast ja -kultuurist.
- Erinevate tegevuste korraldamiseks sobivad ka vanad ajalehed ja ajakirjad laste emakeeles, kust saab välja lõigata pilte ja sõnu.
- Sobivate laulude kuulamiseks võib plaate laenata vanematelt ja raamatukogust või otsida internetist.
- Heaks praktikaks on lindistada CDle muinasjutte või luuletusi laste emakeeles, seda võivad teha lapse sugulased või ka näiteks üliõpilased. Vanemate abist lastele kuulamismaterjali loomisel tuleb pikemalt juttu peatükis 7 Jutuvestmine.

Allpool räägime loo Tatjanast. Ta oskab küll kahte keelt, aga õnnetuseks ei oska lasteaias keegi neid keeli.

Päev lasteaialaps Tatjana elus

Tatjana käib Rukkilille lasteaias. Selle lasteaia lapsed on küll pärit erinevatest maadest, aga keegi neist ei räägi Tatjana emakeelt.

Hiljuti Rootsi saabunud

Tatjana perekond kolis Rootsi elama alles mõne kuu eest. Tatjana on nelja aastane ja oskab nii vene kui mandinka keelt, sest ta ema on pärit Venemaalt ja isa Guineast. Ükski laps lasteaias ei räägi neid keeli ja pole õnnestunud ka leida ühtegi õpetajat, kes neid oskaks.

Tatjanale meeldib lasteaias

Garderoobis on tal oma kapp ja sellele on kirjutatud Tatjana nimi nii ladina kui slaavi tähtedega. Tatjana ise veel lugeda ei oska, aga ta näeb, et tähed on samasugused kui need, mida ema kodus loeb. Rühma uksele on kirjutatud „Tere tulemast“ paljudes keeltes, nende

hulgas ka vene ja mandinka keeles. Tatjana ja tema ema olid väga rõõmsad, kui nad lasteaeda tulles seda tervitust nägid.

Kõik abistavad

Tatjana teab, et ema ja isa on andnud õpetajale nimekirja sõnadest, mis tähistavad Tatjanale tähtsaid asju. Need on vene ja mandinka keeles ja mõne sõna taha on selgituseks pilt kleebitud. Kui Tatjana ei oska vajalikku asja öelda, näitab ta sõnastikus seda sõna ja talle korratakse seda. Kuuldes väljendit, mida ta öelda tahtis, noogutab ja naeratab ta ja siis saavad õpetajad paremini aru, mida Tatjana soovib. Näiteks saab Tatjana niimoodi näidata lauseid „*Tahan süüa*“ ja „*Tahan juua*“.

Kui lasteaiaas räägitakse mingist uuest teemast, on tavaline, et ema või isa kirjutavad uued sõnad ja mõisted kodus üles ja räägivad Tatjanale, mida need tähendavad. Siis on tüdrukul kergem lasteaia tegevustes osaleda ja mõista, millest räägitakse.

Tatjanal on lasteaiaas juba palju sõpru

Hoolimata sellest, et teised lapsed Tatjanast aru ei saa, on nad uudishimulikud ja on õppinud Tatjanalt mitmeid sõnu vene ja mandinka keeles. Ise nad peavad seda toredaks ja naljakaks, et asjadel on palju erinevaid nimetusi.

Raamaturiulis on raamatuid mitmes erinevas keeles

Kui Tatjana lasteaeda tuli, käis rühm õpetajatega raamatukogus. Muuhulgas laenutati ka mitu venekeelset raamatut. Nende seas on rootsikeelseid muinasjutte, mis on vene keelde tõlgitud. Kui lasteaiaas loetakse rootsikeelseid muinasjutte ja need on olemas ka vene keelde tõlgituna, antakse Tatjana emale muinasjuturaamat koju kaasa, et ta saaks seda enne Tatjanale vene keeles lugeda. Kui seda võimalust pole, võib Tatjana raamatu ikkagi koju kaasa võtta, emaga koos pilte vaadata ja nende põhjal arutada, millest muinasjutud rääkida võivad.

Emakeeleõpet saab toetada mitmel moel

Ükskord tõlkis Tatjana ema sõber ühe rootsi lasteraamatu vene keelde, nii et Tatjana ema sai ka seda lugeda. See oli tore, sest niimoodi sai ka ema rootsikeelsest jutust rohkem aru.

Lugemistund raamatukogus

Raamatukogus pole eriti mandinkakeelset lastekirjandust. Kord õnnestus raamatukogul kutsuda lugemistundi mees, kes oskas mandinka keelt. Sellest teavitati kohe lähedalasuvaid lasteaedu ja teda kogunes kuulama päris mitu last. Tatjanale meeldis see lugemistund väga, ta sai kohtuda ja rääkida teiste lastega, kes oskasid tema keelt.

Ka arvutist on abi

Internetis on võimalik kuulata paljusid keeli. Mõnikord on lapsel vaja pidevas võõras keeles olemisest puhata ja siis on hea ja turvaline panna kõrvaklapid pähe ja kuulata juttu, milles iga sõna on tuttava kõlaga.

Tatjanale meeldib jalgpall

Tatjana armastab jalgpalli mängida ja ta isa rääkis sellest ka lasteaia õpetajatele. Õpetaja hoolitseb selle eest, et Tatjanal oleks võimalus oma lemmikalaga tegeleda nii tihti, kui ta

soovib. Tatjana ei oska küll veel eriti hästi rootsi keelt, aga jalgpalli mängides saab ta näidata, et ka tema oskab midagi väga hästi. See annab õnnestumise tunde ja ka teised lapsed leiavad, et Tatjana mängib tõesti hästi jalgpalli.

Lasteaias saab kuulata nii vene kui aafrika muusikat

Tatjana ema ja isa on andnud õpetajale mõned CDd lauludega, mida nad kodus kuulavad. Tatjana teab, kus need plaadid asuvad, ja mõnikord, kui tal koduigatsus tuleb, paneb ta need mängima. Siis läheb enesetunne kohe paremaks. Mõnikord käib ka õpetaja Tatjanalt neid plaate küsimas, et muusika- või liikumistunnis neid kõikidele lastele mängida.

Enne, kui Tatjana Rootsi elama kolis,...

... elasid nad Venemaal. Õpetaja on käinud raamatukogus ja toonud sealt kaasa hulga vanu venekeelseid ajalehti. Sealt saab Tatjana pilte välja lõigata. Mõne pildi peal oleva koha tunneb Tatjana ära. Lasteaias on ka mõned ajakirjad Guineast, kus Tatjana vahel puhkuste ajal külas käib. Ajakirjade piltidelt näitab Tatjana teistele lastele, milline näeb välja maa, kust tema isa pärit on.

Lasteaias on kirjutamisnurk

Kirjutamisnurgas on seintel plakatid mitmete erinevate tähestikega. Seal on ka eri keeltes ajalehed riitulitel, arvuti, kriidid, pliiatsid ja muud joonistustarbed. Mänguriulil on numbrid, klotsid ja muud õppevahendid, mis aitavad arvutamist õppida.

Tatjana õpib varsti rootsi keelt rääkima

See läheb kiiresti ja siis tunneb Tatjana end lasteaias veel paremini. Ta oskab juba kolme keelt. Kui Tatjana rootsi keele ära õpib, ei unusta ta keeli, mida ema ja isa temaga kodus räägivad. Tatjana meelest on hea palju keeli osata.

Emakeeleõpetajate ametikirjeldus ja enesetäiendamine

Rootsis on lasteaiasõpetajatel kirju haridustaust. Osad on lasteaiasõpetajad ja osad lastehoiuspetsialistid. Kumbki haridus ei sisalda spetsiifilist ettevalmistust emakeeleõpetaja tööks lasteaias.

Vajadust emakeeleõpetaja(te) järele saab leevendada mitmel moel.

- Osa lasteaedu võtab teadlikult tööle kakskeelse õpetaja või abiõpetaja.
- Osades on tööl mitmekeelsed inimesed, kellel on erinev pedagoogiline töökogemus oma asukohamaal.
- Mõned omavalitsused on saanud kokkuleppele koolides õpetavate kodukeeleõpetajatega, kes käivad tunde andmas ka lasteaedades. Lahendusi leidub rohkemgi.

Sobivate õpetajate leidmine lasteaedadesse, kus on mitmekeelseid lapsi, on tihti raskendatud. Siin võib abiks olla kohaliku omavalitsuse panustamine lasteaedade emakeeleõpetajate täienduskoolitusse ja nõustamisse. Emakeeleõpetajad kasutavad oma töös alushariduse pedagoogilisi võtteid ja lähtuvad alushariduse õppekavast. Kohaliku

omavalitsuse (lasteaia) töötajana saavad ka emakeeleõpetajad koolitust, mida pakutakse alushariduse pedagoogidele. Selle kõrval on aga emakeeleõpetajate töös aspekte, mis nõuavad spetsiaalseid teadmisi.

Kui ühes omavalitsuses on näiteks tööl eri riikides hariduse saanud õpetajaid, siis erineb nende pedagoogiline ettevalmistus tuntuvalt Rootsis hariduse omandanud õpetajatest. Kui lasteaia emakeeleõpetaja töötab ka koolis, peab ta lasteaias töötamiseks tundma spetsiaalselt alusharidusele sobivaid pedagoogilisi võtteid.

Emakeeleõpetajate nõustamiseks võib kasutada ka mentorlust – st vanem ja kogenum emakeeleõpetaja nõustab kogenematumat kolleegi või võimaldab tal oma tegevust mingi aja vältel kohapeal jälgida. Kogemus näitab, et rändavad emakeeleõpetajad, kes on saanud spetsiaalset nõustamist või koolitust, tunnevad end oma töös kindlatena, on eneseteadlikud oma rollist lasteaia töös ja osalevad aktiivsemalt tuge vajavate laste õppetöös ja arengutegevustes.

Sobivad teemavaldkonnad emakeeleõpetajate nõustamiseks või täienduskoolituseks

- Alushariduse õppekava, väärtused ja normid, sisu ja rakendamine
- ÜRO Lapse õiguste konventsioon (1989): lähtepõhimõtted, sisu ja rakendamine
- Kontrastiivgrammatika (= võrdlev grammatika). Eesmärgiks on reflekteerida ja täiendada õpetaja teadmisi keelte erinevustest ja sarnasustest, et õpetaja suudaks hinnata ja selgitada lapse kodukeele erinevust lasteaia õppekeelest. Emakeeleõpetaja ei pea olema lingvist või filoloog, aga teadmised keelte erinevatest struktuuridest suurendavad õpetaja pädevust jälgida ja hinnata lapse emakeele arengut. On ka soovitatav, et emakeeleõpetaja annaks oma tähelepanekud keelte erinevusest lihtsal kujul edasi teistele õpetajatele.

Emakeeleõpetaja peaks oskama täheldada järgmisi aspekte (ja nende erisusi eri keeltes):

- 1) Fonoloogia
- 2) Tähestik, vokaalide ja konsonantide arv eri keeltes. Kuidas nad omavahel seonduvad?
- 3) Nimisõna. Kas on soo määratlus (m/n)? Määramatu ja määratud (ingl k: *a / the*)? Kuidas tähistatakse mitmust/mitmusi?
- 4) Tegusõna. Kas on olevik, minevik? Mitu minevikuvormi on (enneminevik/täisminevik)? Kas on kestva tegevuse tunnus?
- 5) Asesõnad. Kuidas need esinevad eri keeltes?
- 6) Eessõnad? Kas keele grammatika toetub eessõnadele või käänetele? Kuidas see toimub?
- 7) Lauseehitus. Milline on sõnade järjekord eri keeltes?
- 8) Eitus. Kuidas see avaldub?

Kui õpetaja suudab määratleda lapse emakeele ja õppekeele erisusi, võib ta selle teadmise teistele rühmaõpetajatele edasi anda, et mõista lapse keelevahetuste või -vigade loomulikku põhjust. Sama teadmist võib ka lihtsustatud vormis lapse endaga jagada, et laps mõistaks eri keelte erisusi. Näiteks inglise keeles öeldakse poiste kohta 'he' ja tüdrukute kohta 'she', aga soome keeles öeldakse nii poiste kui tüdrukute kohta 'hän'.

- Õuesõpe. Et olla sillaks kodu ja lasteaia vahel, vajab emakeeleõpetaja ülevaadet Rootsi alushariduse tegevustest ja eesmärkidest. Mitte kõikides riikides pole lasteaiatöö loomulikuks osaks viibida palju värskes õhus ja käia väljasõitudel looduses või parkides. Loodusega ja looduses suhtlemist ei võeta igal pool sedavõrd loomulikuna. Paljudes maades peetakse metsas viibimist ohtlikuks ja hirmutavaks. Emakeeleõpetaja peab eelkõige ise olema õues viibimise suhtes positiivselt häälestatud, et vahendada seda võimalust ja kogemust usutavalt oma (õpi)lastele.
- Jutustamine/muinasjuttude lugemine. Mitte kõikides maades ja keeltes pole nii rikkalikke võimalusi lastekirjandust lugeda kui Rootsis. Emakeeleõpetajatele tutvustatakse olemasolevat lastekirjandust (vt ka peatükk 7). Õpetajaid julgustatakse ka edasi kandma jutustamise traditsioone, mis on mõnes kultuuris väga tugevad, aga Rootsis praktiliselt kadumas.
- Keelevaatlus. Kuidas seda kasutatakse emakeeleõpetuses?
- Koostöö vanematega. Milline roll on emakeeleõpetajal vanematega koostöös?
- Sootundlik pedagoogika/õppemeetodid. Uuringud ja arutelud sootundliku pedagoogika teemal. Mida sellega mõeldakse ja taotletakse? Miks on see oluline?
- Keele variatsioonid/murded, dialektid. Mis variatsioone ja dialekte minu keel(t)es on? Kuidas ma seda teadmist oma töös kasutan?

Arutelu

Kui lasteaiaõpetajad teavad, mil viisil emakeeleõpetaja oma tööd korraldab, on palju kergem laste huvides tegutseda.

Emakeeleõpe ei toimu ega toimi ainult eraldi rühmatoas, eristatuna lasteaia igapäevategevustest. Vastupidi, emakeeleõpetaja võtab oma tööga osa lasteaia igapäevategevustest. On muidugi ka hetki, kus on vaja segamatult „oma lastega“ teistest eraldi olla, näiteks emakeelse hommikuringi või lugemistunni ajal. Paljudel lasteaedadel on oma personali seas kontaktisik, kes vastutab emakeeleõpetajaga suhtlemise ja info liikumise eest. Emakeeleõpetajad osalevad koos teiste pedagoogidega suurematel planeerimiskoosolekutel poolaasta alguses ja oma tööle hinnangu andmisel poolaasta lõppes.

KÜSIMUSED:

Mida teha, kui laps on jäänud haigeks sel päeval, kui emakeeleõpetaja lasteaeda tuleb?

Igal lasteaial on oma väljakujunenud praktika, mida tehakse, kui laps jääb haigeks või muul põhjusel puudub. Emakeeleõpetaja peab oma tegutsemisvõimalustes kokku leppima oma

tööandjaga. Üks võimalus on, et emakeeleõpetaja lapse puudumisest hoolimata tuleb lasteaeda (ehk tööle). Ta võib osa võtta puuduva lapse rühma tööst ja õppida teisi lapsi paremini tundma, mis kindlasti mõjub hästi tema edaspidisele tööle selles rühmas. Samuti võib ootamatult vabanenud aega kasutada kuhjunud paberitöö, märkmete, arenguhinnangute või edasise töö planeerimisega tegelemiseks. Kolmas võimalus on kiirelt ümber häälestuda ja kokkuleppe olemasolul sõita mõnda teise lasteaeda, kus emakeeleõpetaja on lapsele ainsaks kokkupuuteks oma keelega. Või aidata järele mõnda teist last, kes on hiljuti haige olnud ja mitu (emakeele)õppekorda vahele jätnud. Peaasi, et lasteaiaiga on eelnevalt kokku lepitud, mis saab juhtudel, kui laps peaks puuduma.

Mida teha, kui emakeeleõpetaja räägib teist murret/dialekti kui laps?

Araabia keeles on mitmeid kõnevariatsioone, samas kui kirjakeel ehk nõ klassikaline araabia keel on kõigil ühine ja erineb kõneldavatest keeltest. Samasuguseid variatsioone võib esineda türki, pärsia, inglise, somaali jpt keeltes. Igal maal räägitakse ka vähemalt paari eri dialekti või murret.

Lapse identiteedi terviklikuks arenguks on väga tähtis, et emakeeleõpetaja suhtumine ja hoiakud väljendavad austust lapse poolt kasutatava keele(variatsiooni) suhtes. Kirjutama õppimisel tuleb muidugi lähtuda vastava keele ametlikust standardiseeritud kirjakeelest. Lapsega koos võib ka teadlikult arutada, miks ja kuidas sõnad erinevad tema keeles. See õpetab lapsele, et sama asja saab väljendada mitmel eri viisil.

Kas emakeeleõpetajalt võib paluda abi, et tõlkida vanematele edastatavat informatsiooni või teha suulist tõlget lastevanemate koosolekul?

Tõlkimine on keeruline ülesanne ja võtab rohkem aega, kui tavaliselt arvatakse. Tõlkija on elukutse, mida õpitakse nagu õpetajakski - aastaid. Mis probleeme võib tõlkimise palve emakeeleõpetajale kaasa tuua? See kõigepealt raiskab lastega tegelemiseks mõeldud aega. Lasteaed ei suuda tagada tõlke kvaliteeti, sest tegu pole professionaaliga. Paljud lapsevanemad ei hindagi kirjalikku informatsiooni nii kõrgelt kui suulist, isiklikumat teavitamist.

Tuleb tõdeda, et tõlkimine on iseseisev elukutse, mis nõuab head ettevalmistust ja kõrgharidust. Tõlkidel on oma assistendid, nad valdavad tõlketehnikaid, garanteerivad tõlke kvaliteedi ja vahendavad kiretult, ilma omapoolsete hinnanguteta informatsiooni kahe poole vahel. Eriti on professionaalset tõlki vaja keerulisematel juhtudel nagu tõsised ja olulised teemad lastevanemate koosolekul. Kui emakeeleõpetaja osaleb arenguveestlusel, siis eelkõige lapse õpetajana.

See kõik ei tähenda muidugi, et emakeeleõpetajalt ei võiks abi paluda igapäevaste lihtsate teadete edastamiseks nagu kevadpeo kuupäev või meeldetuletus susside puudumise kohta.

Teoreetilised lähtekohad

Kui laps vahetab, laenab või kasutab erinevate keelte sõnu ja segab neid omavahel, pole põhjust muret tunda. Kõnes eri keelte kasutamist ehk koodivahetust peeti varem ekslikult selle tunnuseks, et laps ei valda keelt piisavalt hästi.

Viimase kolme aastakümne uuringud koodivahetusest on jõudnud sellele eksiarvamusele täiesti vastupidiste tulemusteni. Kui laps on väike, võib ta kasutada koodivahetust kui strateegiat, et ennast mõistetakse teha. Eri keelte vahel vahet tegemine võtab algul veidi aega.

„Koodivahetus tähendab, et kakskeelsed kõnelejad hoiavad omavahel suheldes samaaegselt kahte keelt kasutuses. Koodivahetuse korral järgivad rääkijad kindlaid mustreid, millal on keeli võimalik vahetada. Tihti ilmneb, et ühte keelt kasutatakse selgelt baaskeelena, mille sisse kohandatakse teisest keelest võetud sõnu. Koodivahetus on laiemalt võttes spetsiifiline sotsiaalne funktsioon, isegi kui rääkijad ise sellest teadlikud pole. See tähendab sageli topeltidentiteedi väljendamist või lojaalsuse näitamist vastasrääkija kui kakskeelse suhtes ja kuulumist ühisesse erilisse keelevennaskonda“. (Hyltenstam, Kenneth; 1996)

Polly Björk-Willén on oma uuringus jälginud laste igapäevast mängu lasteaias ja eristab kolme erinevat kokkumängufenomeni, mida lapsed mängu käigus hoidmiseks kasutavad:

1. Keelepiiri ületamine: rääkija pretendeerib kultuurilisele ja keelelisele ühtsusele millegagi, kuhu ta ei kuulu
2. Koodivahetus: kaks rääkijat vaheldavad mõlemale mõistatavaid keeli.
3. Keelevari: suunatud teise rääkija poolt öeldu vahetule kordamisele.

See näitab, et mitmete keelte esinemine lasteaias toob lastes välja täiendavaid meeskonnatöö oskusi. Suhtlemises näitavad lapsed end väga loomingulisena ja võimekatena takistusi ületama. Nad oskavad väga pragmaatiliselt ja olukorda tunnetavalt nii keelelisi kui mittekeelelisi ressursse kasutada. See omakorda soodustab nende osalemist mängus ja õppetöös.

Koodivahetus näitab lapse kõrget keelelist teadlikkust. „Tegelikult võimaldab koodivahetus kakskeelsetel täiel määral oma keelelist potentsiaali kasutusele võtta ja mängida kogu keeleregistril nii, nagu ükskeelne seda teha ei saa“. Osa uurijaid mõonab isegi, et mitme keele samaaegset kasutamist saab pidada iseseisvaks keeleks. Ulla-Britta Kotsinas kirjutab lastest nii:

„Mänguliselt, loominguliselt ja ilmse huumori ning isegi irooniasugemega kasutavad ja vormivad nad väljenduslikkuse eesmärgil sõnu samal moel, nagu noorsugu kõikidel aegadel on keelevara kasutanud ja ümber teinud“

Näitena, kuidas koodivahetuse võimalusi võib uue nauditava kirjanduse loomiseks kasutada, on H. Khemeirise raamat „Montecore, unikaalne tiiger“.

3. PEDAGOOGILISED VÕTTED MITMEKEELSETE LASTEGA TÖÖTAMISEL

Töö mitmekeelsete lastega nõuab teistsuguseid teadmisi kui ükskeelse lastegrupiga töötamine. Professionaalne lähtekoht mitmekeelsete lastega töötamisel on mitmekesisuse ja sellest tulenevate võimaluste väärtustamine.

Kui uus mitmekeelne laps lasteaeda tuleb, peab tema keelt ja kultuuri väärtuslikuks pidama. Vanematele tuleb anda selge sõnum, et lasteaed hindab mitmekeelsust ja toetab emakeele õpet ja arengut. Lapse ja vanemaga suheldes tuleb üles näidata siirast huvi lapse emakeele vastu ja küsida, kuidas vanemad suhtuvad oma emakeelde.

Mitmekesisuse väärtustamine tähendab eelkõige, et:

- Lapse emakeel ja kultuur on väärtustatud
- Mitmekeelsele lapsele esitatakse sama kõrgeid nõudmisi kui ükskeelsele
- Reflekteeritakse lasteaia hoiakuid mitmekeelsusse
- Teadlikult omandatakse teadmisi mitmekeelsuse kohta
- Austatakse lapsevanemate arvamust
- Võetakse omaks mitmekultuuriline mõtteviis.

See peatükk käsitlebki neid mitmekesisuse väärtustamise võimalusi.

Mitu keelt on nagu mitu nagi, kuhu oma riideid riputada.

lial ei või teada, kelle rühmas kasvab tulevane peaminister.

(Lena Aronsson, Södertälje haridusjuht)

Lapse emakeele ja kultuuri väärtustamine

Vähemuskultuurid on alati tundlikud enamuse suhtumise suhtes nendesse. Olemata otseselt vaenulik, võib negatiivne suhtumine ikkagi läbi paista, kui mitmekeelsusse ja teistesse kultuuridesse suhtutakse halvustavalt või eelarvamustega. Žestid, ükskõiksus, õlakehitus või mõni muu väljendus võib reeta, et lapse taustas on õpetajale midagi vastuvõetamatut. Just selle pärast peab lasteaias jutuks võtma hoiakud ja suhtumised mitmekeelsusse ja –kultuurilisusse ning vajadusel koolitama õpetajaid eri kultuuritaustaga laste mõistmiseks.

Mitmekultuuriline hoiak ei tähenda seda, et õpetaja peab kõikidest kultuuridest kõike teadma, vaid seda, et õpetaja näeb mitmekultuurilisuse eeliseid ja oskab neid hinnata. Suhtumine mitmekultuurilisusse on oluline väärtushoiak.

Tuleb esitada järgmised küsimused:

- Millise sõnumi saab laps oma päritolu kohta, kui sellest lihtsalt vaikitakse?

- Millise pildi see lapsele temast endast kujundab?
- Kuidas see lapse arengut mõjutab?

Pikemas plaanis võib läbimõtlematu suhtumine mõjutada last nii, et ta distantseerub kas vanematest või ühiskonnast. Lapse huvides tehtav koostöö lasteaias on lapse enesehinnangu kujunemisel olulise tähtsusega.

Mitmekeelsele lapsele esitatakse sama kõrgeid nõudmisi kui ükskeelsele

Paljud uuringud näitavad, et Rootsi õpetajate ootused mitmekeelsete laste suhtes erinevad oluliselt Rootsi lastele esitatavatest ootustest. Samuti näitavad uuringud, et positiivsed või negatiivsed ootused mõjutavad otseselt lapse õppimise tulemuslikkust. On endastmõistetav, et rootsi keelt mitte oskava lapsega rääkides peab keelt lihtsustama ja väga selgelt ja lühidalt väljenduma. Laps (2-3aastane) õpib suhteliselt kiiresti idiomaatilisi väljendeid, õiget grammatikat ja igapäevasõnavara, aga see ei tähenda, et tema sõnavara on sama suur kui emakeelsel lapsel. Kui mitmekeelne laps vähehaaval läheneb oma keele arengus emakeelsele lapsele, tuleb seda kindlasti märgata ja emakeelse lapsega võrdselt stimuleerida. Kui laps teeb edusamme ja õpib oma edusamme ise nägema ja hindama, tõuseb ta enesehinnang ja usk edu võimalikkusse. Edusammude dokumenteerimine ja selle kaudu lapse arengu visualiseerimine annab väärtuslikku infot lapsele, vanemale ja õpetajale (loe lähemalt ptk 7, Pedagoogiline dokumentatsioon).

Reflekteerige lasteaia hoiakuid mitmekeelsusse

Erinevaid hoiakuid laste emakeele suhtes on käsitlenud Margaret Obondo oma uuringus somaalia lastest ja nende sotsialiseerumisest. Ta täheldas nelja eristuvat kategooriat pedagoogide suhtumises somaali lastesse ja kultuuri (vt tabelit):

+ K1 kasutamine lasteaias	<u>Õpetaja 1</u> : Toetab somaali keelt ja vastastikku rikastavat kakskeelsuse arengut	<u>Õpetaja 2</u> : Toetab lapse kakskeelset ja -kultuurilist arengut ideaalis
- K1 kasutamine lasteaias	<u>Õpetaja 3</u> : Toetab somaali kultuuri, aga peab somaali keele arendamist kodu ülesandeks ja peamiselt vanemate ja emakeeleõpetaja vastutuseks	<u>Õpetaja 4</u> : Toetab kiiret somaali keelelt rootsi keelele üleminekut ja soomaalikeelse lasterühma sulgemist

K1 = lapse esimene keel ehk emakeel (Obondo, 2006)

Somaali keel kui ressurss (+K1):

Õpetaja 1: Arvab, et keele areng on tihedalt seotud lapse sotsiaalse ja tundemaailma arenguga ja näitab seda välja positiivse suhtumisega lapse emakeelde. Õpetaja pole ainus lapse teadmiste allikas, suhtlemine teiste lastega avardab samuti tema maailmapilti ja oskusi. Teadmiste omandamine ei ole seotud ühe kindla keelega. Kui lapsed saavad omavahel emakeeles suhelda, on see väga arendav, sest võimaldab neil õppida oma tundeid väljendama.

Õpetaja 2: Proovib kompenseerida kodu 'puudujääke' väga rootsipäraste tegevuste, näiteks uisutamise õpetamisega. Ei oska kasutada lapse enda kogemusi ja neist õpetamisel lähtuda. Tal on tihti stereotüüpne arvamus lapse kodustest (piiratud) võimalustest ja õpetajast kui asendamatu täiendusest kodusele kasvatusel.

Somaali keel kui probleem (-K1):

Õpetaja 3: Hindab kõrgelt lasteaia rolli lapse kakskeelsuse arengus.

Õpetaja 4: Vaidleb innukalt kõikide uuringutega, mis järelavad kakskeelse õpetuse kasulikkust ja lapse õigust emakeele õppimisele. Arvab, et laps õpib kiiresti ja ainsaks lahenduseks on varane täielik kümlus (rootsikeelne).

Omandage teadmisi kakskeelse lapse keelelise ja kognitiivse arengu kohta

On soovitatav, et rootsi keele (teise keelena) õpetaja, kes lasteaias õpetab, on vähemalt 20 AP sellel teemal koolitust saanud. 20 ainepunkti sisaldab ainetena mitmekeelsuse käsitlust, teises keeles õppimist, kultuurikontakte, keelearengu jälgimist ja hindamist, võrdlevat grammatikat ja lapse keelearengu dokumenteerimist. Kui teistel lasteaiaõpetajatel neid teadmisi pole, siis peaks vähemalt igas lasteaias olema õpetajatel baasteadmised (koolitus) mitmekeelsusest.

Kui täienduskoolituseks võimalused puuduvad, võib neid teadmisi ka muul viisil omandada. Selle teema kohta on teaduslikku ja arutlevat kirjandust. Lasteaias võib organiseerida sisekoolitust ja õpperinge, kus arutletakse päevakajaliste mitmekultuurilisuse teemade üle või vahendatakse koolitustel saadud infot. Samuti võib käesolevast materjalist saadud infoga edasi töötada.

Uued õpetajad peaksid saama lasteaia poolt sissejuhatusena tutvustuse mitmekeelsuse arendamiseks tehtava töö kohta. Sellel teemal võib sisse viia ka koolitus- või infomaterjali koostamise praktika, mille abil uued õpetajad saavad end kiiresti kurssi viia. Õpetajate koolitusplaan peaks sisaldama pädevusi tööks mitmekeelsete lastega. Siiani ei ole mitmekultuurilisuse ja -keelsuse teemad automaatne osa õpetajate tasemekoolitusest. See on ülikoolist ja koolituskursusest, kas üldse ja kui palju neid teemasid käsitletakse. Õpetajad võiksid ka natuke teada keeltest, mida nende rühma lapsed räägivad. Selle kohta, kus mingit keelt räägitakse, mis riikides ja mis keelegruppi see kuulub, saab infot Internetist www.ethnologue.com.

Hinnake lapsevanemate arvamust

Kõik vanemad soovivad oma lapsele ainult parimat ja vanemad on lapse elus kesksel kohal. Õpetajad peaksid vanemaid ja perekonda nägema täiendava, mitte kompenseeriva ressursina (vt täpsemalt ptk 4). Vanemaid peab nägema ressursina, hoolimata nende etnilisest või sotsiaalmajanduslikust taustast. Õpetaja peab julgema küsida küsimusi ja kuulata vanemate vastuseid ilma neid hukka mõistmata või erisusi rõhutamata ja sel moel koos vanematega lapsele arenguks kõige paremaid võimalusi otsima.

Mitmekultuuriline mõtteviis.

Mitmekultuurilise mõtteviisi „omandamine“ on osa pedagoogilisest valmisolekust ja hoiakute kujundamisest tööks mitmekeelsete lastega. Lapsed on JUST PRAEGU oma lapseas ja just praegu, just täna loome meie neile võimalusi oma lapsepõlve kogemiseks. Just praegu loovad lapsed endale identiteedi ja minapildi ning see on aeg, mida nad hiljem lapsepõlvena mäletavad. Lasteaed saab siin abiks olla, muutes lapsepõlve lasteaia tegevuste raames nii meeldivaks kui vähegi võimalik. Täpsemalt käsitleb seda tööd lasteaia peatükk 4, Mitmekultuurilised hoiakud.

Teoreetilised lähtekohad: Aditiivne (rikastav) kakskeelsus ja kognitiivne areng

Vananenud arusaama põhjal on ajul piiratud maht keele omandamiseks ja iga uus keel trügib eelmise välja. Tänapäevaste teame uuringute ja kogemuse abil, et nii need lood ei ole.

Aditiivne ehk rikastav kakskeelsus tähendab, et keeled täiendavad ja rikastavad teineteist. Rikastava kakskeelsuse kujunemist mõjutavad mitmed tegurid: ühiskonna, lasteaia, kooli hoiakud ja suhtumine kakskeelsusse, eri kultuuridesse ning rahvustesse. (Eri keeltele on paljude inimeste jaoks väga erinevad staatused). Vanemate suhtumine, nende haridustase ja teised sotsiaalmajanduslikud tegurid mängivad samuti suurt rolli. Rikastava kakskeelsuse vastandiks on subtraktiivne ehk tõrjuv kakskeelsus, mille puhul õpitav teine keel tõrjub emakeele välja.

„Viimaste aastate uuringud on kinnitanud positiivset seost kakskeelsuse ja kognitiivse arengu vahel. Kakskeelsus arendab muude võimete seas ka metalingvistilist teadlikkust, st arusaama sellest, kuidas keel toimib ja on üles ehitatud. Metalingvistiline teadlikkus omakorda on tähtis tegur intellektuaalseks arenguks nii lugemisoskuse kui koolivalmiduse seisukohalt.

Kakskeelsus mõjub soodsalt mõistete kujunemisele, analoogiate leidmisele ja uutes suundades loovale mõtlemisele. Tõe huvides tuleb täpsustada, et kõik need uuringud rajanevad tasakaalustatud kakskeelsusel. Need tulemused ei ole üle kantavad, kui rääkija valdab ühte keelt piiratud ulatuses. Kakskeelsuse eelised tulevad ilmsiks just rikastava kakskeelsuse ja mõlema keele võrdselt hea valdamise korral.“ (Inger Lindberg, 2002)

Lindberg toob välja, millest need eelised tuleneda võivad:

„Üheks järelduseks on, et kakskeelsed teadvustavad paremini üldiseid keelelisi vorme ja funktsioone. Nad saavad väga varakult teadlikuks keele sümbolilisest funktsioonist, kui nad avastavad, et mitu erinevat väljendit võivad öelda ühte ja sama asja. See arusaam soodustab sümbolilist ja abstraktset mõtlemist.

Teine seletus on see, et kakskeelsete mõtlemine on paindlikum, sest nad suudavad vabalt keeli vahetada. See arendab alternatiivsete lahenduste leidmise oskust ja võimet vajaduse korral loobuda ühest hüpoteesist teise kasuks.

Välja on tulnud ka mõttega, et tänu varajasele kontaktile mitme keelega areneb kakskeelsetel verbaalne mõtlemine ja võime kasutada keelt mõtlemisel toeks. See seletus rajaneb vene psühholoog Vögotski teoorial keele ja mõtlemise väga tihedast seotusest. Vögotski kohaselt „vabastab“ teise keele omandamine lapse keelelise mõtlemise konkreetse keele vormide ja nähtuste „vanglast“. Ka Goethe mõõnis, et teise keele omandamine tõstab teadlikkust emakeelest, kui ta kirjutas, et see, kes ei oska ühtki võõrkeelt, ei oska õieti ka oma emakeelt.“

4. HOIAKUD MITMEKULTUURILISUSE SUHTES

Lasteaias töötamine toob kaasa kohtumisi erineva kogemustepagasiga inimestega. Õpetaja peab olema teadlik, kuidas tema enda kultuuritaust (sugu, ühiskonnaklass, keel, rahvus) mõjutab ta pedagoogilist tegevust.

Me kõik kanname endas oma kultuuri, oma norme ja väärtusi. Et me õpetajatena saaksime oma kultuuritausta ja kogemust kasutada teiste inimestega suheldes, peame me kõigepealt ise selguse saama, millist sotsiaalset ja kultuurilist pärandit me kanname ja millistest väärtushoiakutest juhindume. Õpetaja tegevuse hulka peavad kuuluma refleksioon ja arutelud hoiakute üle. Hoiakute ja väärtushinnangute muutmine võtab väga palju aega. Lasteaeda võivad tulla lapsed külaelu või suurlinna taustaga või väikeses kogukonnas elanuna. Erinevate väärtussüsteemidega kokkupuude tähendab sarnasuste ja erisuste aktsepteerimist ja peaks silmapiiri laiendama. Nii Rootsi kool kui lasteaed on kantud keskklassi kultuurist ja see võib lapse suhtes ebaõiglane olla, sest ta ei tunne ennast seal ära.

Mitmekultuurilisus tähendab, et lasteaed kohtleb kõiki keeli ja kultuure võrdselt tähtsatena.

Mitmekultuuriline tegevus tähendab, et luuakse keskkond, mis soosib eri tüüpi dialooge, ja mitmed erinevad vaated ja arvamused on aktsepteeritavad.

Alushariduse õppekava ütleb:

Üha suurenev liikuvus üle riigipiiride on loonud lasteaias kultuurilise mitmekesisuse, mis võimaldab lapsel juba varajases eas kujundada austust ja lugupidamist iga inimese vastu nende taustast hoolimata.

Rootsi ühiskonna üha rahvusvahelisemaks muutumine nõuab inimestelt võimet elada koos ja mõista kultuurilise mitmekesisuse väärtusi. Lasteaed on sotsiaalne ja kultuuriline kohtumispaik, mis võib aidata tugevdada seda võimet ja valmistada lapsi ette veelgi rahvusvahelisemaks ühiskonnaks. Teadlikkus omaenda kultuuripärandist ja teiste kultuuride

austamine suurendab lapse võimet kohaneda teistes tingimustes ja teiste väärtuste keskel. Lasteaeg peab hea seisma, et vähemusrühvusest ja välismaalt saabunud lastele pakutakse tuge mitmekultuurilise kuuluvustunde arenemiseks.

Mitmekultuuriline ja kultuuridevaheline

Mõisted *mitmekultuuriline* ja *kultuuridevaheline* on erineva tähendusega.

Mitmekultuuriline tähendab seisundit, näiteks et lasteaeg on mitmekultuuriline, kui lapsed on pärit erinevatest kultuuridest.

Kultuuridevaheline tähistab protsessi, näiteks koostööd eri kultuuride vahel, et suurendada vastastikust arusaama ja respekti.

Erinevate maailmapiltide ja hoiakutega inimeste kokkupuude on rikastav. Lasteaia õpetaja peab esmajoonel jõudma selgusele, milliseid väärtushoiakuid ta ise kannab. Meid ümbritsevas on palju sellist, mida meie peame enesestmõistetavaks, küsimata, miks asjad nii on. Teiste kultuuridega kohtumine võib meie jaoks avada täiesti uue külje tegelikkusest.

Kõigil lastel peaks lasteaias olema midagi äratuntavat, millega ennast seostada.

Kolm kontroll-lehte kultuuridevaheliste hoiakute väljaselgitamiseks

Kultuuridevaheline hoiak tähendab seda, et ollakse teadlik enda etnotsentrismist (omakultuurilisest vaatevinklist) ja sellest teadlikkusest lähtudes suhtutakse teistesse kultuuridesse austusega ja eelarvamusteta.

Konkreetsemaks aruteluks võib kontroll-lehtede väidete ette panna mõttelised küsimused: *kuidas* omandada teadmisi lapse taustakultuurist, *mida* ja *miks* tahame sellest teada jne. Väited tuleks hoida pidevalt päevakorras, nende refleksioon ja elluviimine toimub pika aja jooksul.

Et toetada last õppekavas ette nähtud viisil mitmes kultuuris toime tulema, peab lasteaiaõpetaja ise:

- veenduma, et lapsel on kogemused ja teadmised oma kasvukeskkonna kultuurist ja sotsiaalsetest oludest;
- aru saama, et meie ei tea paljusid asju, mis on loomulikud ja iseenesestmõistetavad lapse kodumiljöö;
- aru saama meie enda väärtussüsteemist ja -hinnangutest;
- võtma iga last eraldi isiksuseks, mitte vähemus- või kultuuri gruppi esindajana;
- olema valmis teada saada lapse ja tema vanemata kohta, õppima neilt ja näitama üles huvi lapse elu vastu väljaspool lasteaeda;
- mõistma, et ühine tegevus rajaneb andmisel ja saamisel, mitte „meie siin teeme ikka nii...“-suhtumisel;
- näitama üles vastastikust austust;

- näitama välja usaldust, huvi ja uudishimu;
- märkama ühiseid jooni ja neile tähelepanu pöörama;
- otsima kompromisse ja kestvaid lahendusi;
- võtma last sellisena, nagu ta on, rõhutama ja esile tooma positiivset lapse ja tema vanemate puhul;
- toetama igati lapse positiivse minapildi kujunemist.

Allolev kontroll-leht pärineb Vantörsi Keeleprogrammist ja kujutab strateegiaid ja teemavaldkondi, mida kasutada kultuuridevaheliste hoiakute kujundamise planeerimisel.

Allolevat kontroll-lehte saab praktikas kasutada konkreetsemateks refleksioonitegevusteks kultuuridevaheliste hoiakute väljaselgitamiseks:

Kontroll-leht kultuuridevaheliste hoiakute väljaselgitamiseks:

- Õpetajal on teadmised lapse tausta kohta.
- Õpetaja võtab arvesse vanemate arvamusi ja seisukohti.
- Mitmekeelsetel vanematel on võimalik saada informatsiooni lasteaia töö kohta oma keeles.
- Lasteaia keskkonnas on sugemeid laste kultuurilisest taustast.
- Lasteaias töötab vähemuskeelseid või mitmekeelseid õpetajaid.
- Mitmekeelsed õpetajad räägivad lapsega oma emakeeles.
- Mitmekeelsed õpetajad osalevad lasteaia töö sisulisel planeerimisel.
- Mitmekeelsed õpetajad koostavad oma emakeeles materjale (raamatuid, mängu, pealeloetud muinasjutte, silte ja viitasid jne).
- Last julgustatakse oma emakeeles rääkima.
- Lasteaias on raamatuid mitmes keeles.
- Vanemate koosolekul on võimalik kasutada tõlget.
- Õpetaja sisseelamisprogrammi kuulub alati keele(õppe)planeerimise teema.
- Lapsi julgustatakse osalema võimalikult paljudes suhtlemist arendavates tegevustes.
- Lapsel võimaldatakse oma emakeelt võimalikult palju kasutada.
- Lapsega räägitakse keeles, millest ta aru saab.
- Lapse kognitiivset ja keelelist arengut stimuleeritakse piisavalt.
- Laps õpib keelt ja mõisteid (tähendusi) suunaga konkreetsemalt abstraktsemale.
- Õpetaja rõhuasetus on sisul vormi ees.

Mitmekultuurilise tegevuse näide lasteaias

Paljudes lasteaedades märkab külaline selles lasteaias kasutatavate erinevate keelte rohkust. Näiteks plakat „Keelepuu“, kus on esindatud kõik keeled, mida selle rühma laste peredes räägitakse. Igal lapsel on oma nime ja pildiga puuleht, millele on kirjutatud, mis keelt/keeli laps räägib.

Sellisel kujul välja toodud keeled näitavad, et lasteaed on uhke oma keelelise mitmekesisuse üle ja iga lapse keel on tähtsustatud. Samal kombel võib kõikides lasteaias kõlavates keeltes panna üles tervitussildid (nt „Tere tulemast“) või teha seinale perekonnapiltide tahvli.

Allpool mõned **näited mitmekultuurilisuse väärtustamisest lasteaia töös:**

- Perekonnapiltide tahvel, kus on kollaaž lapse lähedaste pildidest ja seda selgitav tekst (nimed, rahvused, vanused vms).
- Väikelaste rühmas võib teha suurtest joonistuspaperitest pildiraamatu, kus on pildid lapsest ja tema vanematest igapäevaolukordades. Vanemad võivad selliste raamatute koostamisel kaasa lüüa, kirjutades oma emakeeles piltide alla selgitusi või joonistades lapsele tuttavaid pilte/kujundeid.
- Koostöö raamatukoguga, nii et lapsel (vanematel) on võimalik lasteaia kaudu emakeelseid raamatuid koju laenutada, et neid lapsele ette lugeda.
- Mitmekeelsed õpetajad korraldavad lugemistunde, kus võivad osaleda kõik selles keeles rääkivad lapsed.
- Lugemistundide korraldamine raamatukogus (erinevates keeltes).
- Perepäevad, kus vanemad võivad teistele pakkuda oma rahvustoite või tutvustada rahvuskombeid (rahvarõivaid, -tantse jne).
- Mitmekultuuriline seinaleht, kus on esindatud kõik selle rühma laste taustad ja traditsioonid. Nii lapsed, õpetajad kui vanemad saavad sedakaudu teada üksteise kultuuridest (jaanipäev, hiina uusaasta, juudi hanuka jne).

Mitmekultuurilise tegevuse näide

„Orus ojakene voolab vulinal...“

Lumehelbekese lasteaias on kõikides rühmades valitud „VESI“ selle kuu teemaks. Õpetajad panid tähele, et vesi köidab alati laste meeli, nii sise- kui välistingimustes.

Mis juhtub, kui plastikkauss veega panna sügavkülma? Mis juhtub, kui panna näpp jooksva veega kraani toru ette? Milleks meile vett vaja on? On sadu küsimusi, mida õpetajad võivad lapsele esitada ja luua olukordi, kus lapsed vett mitmel eri viisil uurivad.

Aga kõikidel õpetajatel on ka oma kogemus veega ja sellega seotud lapsepõlvemälestusi. Lapsevanemate kaasamiseks lasteaia töösse palusid õpetajad neil kirjeldada oma lapsepõlvemälestusi – ja kogemusi veest ja veega seotust. Allpool on mõned jutustused:

Minu esimene mälestus veest on ajast, kui ma olin väikene. Siis käisime me jala väga kaugel ühest tunnist joogivett toomas.

Demikesh (Mellina ema)

Minu esimene mälestus veest on mu esimest suvest Türgis. Sain just kolmeaastaseks. Vanemad ei suutnud mind veest eemal hoida, sest ma tahtsin väga supelda ja kaldale uhutud meritähtedega mängida.

Yasemin (Keira ema)

Oli ilus suvepäev, mina olin 5aastane ja mu õde kaheaastane. Tahtsime nukuriideid pesta ja küsisime emalt kaks kaussi veega. Ema pani üles nõõri, kuhu saime riided kuivama riputada. Pesime nukukleite ühes kausis ja loputasime teises, seejärel riputasime need kuivama. Kui nõör täis sai, panime ülejäänud pesu sirelipõõsa peale kuivama, et see ka tuule käes kuivaks saaks. Kui pesu pestud, läksime verandale ja sõime jäätist maasikatega.

Maria (Alexi ema)

Jutukesed peegeldavad, kui erinevad võivad olla lapsepõlvemälestused veest. See näitab, kui tähtsad on vanemate mälestused – kuidas need loovad mõistmiseks ja vastastikuseks huviks viljaka pinna – sest kõik nad on ühtmoodi lapsed olnud ja veega mängida armastanud. Emade jutukesi oma lapsepõlvest võib elustada ja läbi mängida lasteaia tegevustes.

„Kuidas mu esimene hammas ära tuli“

Teine näide kultuuridevahelisest tegevusest on sündmusest, mis juhtub kõikide lastega maailmas – nimelt oma esimese piimahamba kaotamine. Lasteaias hakkasid viieaastased lapsed üha sagedamini rääkima oma loksuvatest esihammastest. Õpetaja haaras juhusest kinni ja tegi hammastevahetusest õppimisteema. Lapsed joonistasid oma suud, neid pildistati naeratavatena ja nad jutustasid, mida nad kodus oma väljatulnud hammastega teevad. Need, kellel veel ühtki hammast polnud ära tulnud, rääkisid, mida nad sooviksid oma esimese hamba kaotamisel, kas nende õdedel-vendadel oli samamoodi, ja lubasid kodus küsida vanematelt, mida hambaga tehakse.

„Kui mu esimene hammas ära tuli, viskas isa selle aknast välja ja ütles, et ma võin midagi soovida.“

Kevin

„Väiksena elasin ma Somaalias. Mäletan, et viskasime oma esimese hamba üles õhku lindudele. Kui mõni lind hamba lennult haaras, pidid ilusad valged hambad kasvama.“

Sterling, õpetaja

Kui vanematel sellest rääkida lasta, tuleb hammaste kohta kindlasti ilmsiks erinevaid lugusid ja traditsioone. Mida öeldi lastele, kui esimene hammas ära tuli? Mis hammastega tehti? Kuidas aidati loksuvat hammast välja tõmmata?

Matemaatilised mõisted „Minu kodu ja pere“ teemas

Kuidas aidata nelja-aastaselt matemaatilisi mõisteid omandada, mis on nende maailmas tähtis ja kuidas matemaatikat siduda lapse enda kogemustega? Need küsimused esitasid õpetajad ühes Stockholmi äärelinna lasteaias.

Lapsed rääkisid rühmas sageli oma kodustest mänguasjadest ja ütlesid: „Sa võid minu juurde neid vaatama tulla“. Kodu on lastele tähtis ja kesksel kohal nende elus. Kus siis lapsed elavad ja millised nende majad välja näevad? See sai lähtekohaks töös matemaatiliste mõistetega. Lapsed pidid vastama küsimustele oma kodu ja kodumaja kohta ja selle käigus tulid jutuks ka numbrid ja matemaatika.

Daniela rääkis nii:

Minu maja

- *Kus sa elad?*
- *Seal üleval Högdaleti otsas.*
- *Kas tead, mis tänaval sa elad?*
- *Ei tea.*
- *Kas tead, mis number sinu väraval on?*
- *Ei tea*
- *Kas sa elad kõrges või madalas majas.*
- *Ma elan pikas majas.*
- *Kui keegi sulle külla tuleb, kas ta tuleb trepist või sõidab liftiga?*
- *Ta tuleb trepist.*
- *Mis korrusel sa elad?*
- *Ei tea.*
- *Mitu tuba sul on?*
- *Üks tuba.*

Ja nii rääkis Pablo:

Minu maja

- *Kus sa elad?*
- *Suures majas.*
- *Kas tead, mis tänaval sa elad?*
- *Esimesel korrusel, täpselt esimesel. Sellel tänaval.*
- *Kas tead, mis number sinu väraval on?*
- *Üks.*
- *Kas sa elad kõrges või madalas majas.*
- *Kõrges majas.*
- *Kui keegi sulle külla tuleb, kas ta tuleb trepist või sõidab liftiga?*
- *Liftiga.*
- *Mis korrusel sa elad?*
- *Isaga.*
- *Mitu tuba sul on?*
- *Üks.*

Järgmiseks külastati laste majasid, et selgitada mõisteid *kõrge, madal, pikk, kitsas, lähedal, kaugel* ja näidata majade numbreid.

Loomulikuks teemajätkuks „Minu majale“ oli „Minu tuba“ ja asjad, mis toas on. Õpetajad küsitlesid lapsi ja vastustest selgus, et oli palju asju ja mõisteid, mille nimetusi lapsed teadsid oma emakeeles, aga mille jaoks rootsi keeles sõnu polnud.

Võis ju ka olla, et õpetajal endal oli eelnevalt kindel arusaam olemas, milline üks kodu peab välja nägema. Köök võis olla nii magamispaik kui ka söögivalmistamise koht. Räägiti voodikatetest, narivooditest ja muust, mis õpetaja jaoks võis iseenesestmõistetav tunduda. Lapsed lõikasid mööblikataloogidest pilte välja, nii nende asjade kohta, mis neil kodus juba olid, kui ka neist, mida nad endale soovinuksid. Laste omavahelistesse juttudesse ja kõnelustesse õpetajatega ilmusid uued teemad. Nüüd muutusid ka vanemad uudishimulikuks.

Et vanemaid kaasata, õpetajatele uut infot pakkuda ja kodutemaatikat mitmekesistada, küsitleti ka vanemaid nende esimese kodu kohta. Vanematele anti mõned küsimused koju kaasa, mille põhjal mõtteid koondada, ja siis rääkisid nad õpetajale oma lapsepõlvkodust. Juttu tuli ka sõpradest ja sugulastest.

Siin on ühe ema lugu:

Minu nimi on Olga ja ma olen sündinud ja üles kasvanud Kasahstanis. Väiksenä elasin ma koos oma perega, ema, isa ja vanema vennaga. Me elasime maal väikeses majas, kus oli kaks tuba. Minu vanaema elas meie lähedal.

Hiljem kolisime me pealinna Alma-Atasse suurde majja elama. Minu ema, isa ja vend kolisid edasi Venemaale Staliningradi nimelisse linna. Mu vend töötab seal kokana. Tal on kolm last, seega on Danielal kolm nõbu. Mu ema ja isa on pensionärid.

Seinale pandi kaart, linnavaatega pilt ja foto majast, kus Daniela ema elas. Lapsi hakkas see väga huvitama ja nad tahtsid kohe teada rohkem oma perekonna, teiste laste ja õpetajate lugudest. Kokkuvõttes lähendas see teema õpetajaid, vanemaid ja lapsi üksteisele.

Laste küsimused õpetajale:

- *Mis su mehe nimi on?*
- *Kuidas su maja välja näeb?*
- *Kas sul õdesid-vendi on? Kui palju?*
- *Kus su vanaema on? Minu vanaema on taevas.*
- *Mis su laste nimed on?*
- *Mitu last sul on?*

Teema lõpetuseks käidi õpetaja juures külas pannkoogipeol. Kas õpetaja maja on minu maja moodi? Juttu jätkus kauemaks nii lastel kui vanematel.

Toome allpool näiteid mõnest huvitavast teemast, mille abil saab kultuuridevahelisi hoiakuid kujundada.

Nimemäng.

Minu nimi. Miks ma just selle nime sain? Kas see tähendab midagi?

Poemäng

Paluge vanematel lapsele kaasa anda teistest riikidest toodud asjade pakendeid ja välismaiseid münte. See on ammendamatu allikas uuteks teemadeks. Näiteks: kuidas tehakse süüa teistes maades, milliseid toiduaineid ja vürtse kasutatakse, mis toiduaineid müüakse Rootsi poes ja teiste maade poodides ning kuidas toiduaineid eri keeltes kutsutakse.

Kodu mängimine

Lapsed võtavad kodust kaasa väikeseid mänguasju, et sisustada lasteaias „oma kodu“ või nukutuba. Lapsed jutustavad teineteisele, kuidas nende korterid ja toad välja näevad. Samuti võivad lapsed sisustada oma unelmate toa.

Mängud kogu maailmast

Vanemad, õpetajad ja emakeeleõpetaja, kellel kõigil on erinevad taustad ja kogemused, võivad igaüks kaasa aidata, et õpetada lastele „mänge kogu maailmast“. Sissejuhatuseks mänguteemale sobib hästi, kui lapsed küsivad kodus vanematelt, mis mängu nemad väiksena mängisid.

Abrahami lapsed

See on algatus Sigtuna Sihtasutuselt, mis töötab pedagoogilise konfliktiennetuse teemal. Abrahami lapsed tähendab, et puudulikud teadmised kultuuride ja usundite kohta võivad viia arusaamatusteni inimeste vahel. Juutlus, kristlus ja islam jagavad palju rohkem ühiseid väärtusi, kui üldiselt arvatakse. Abraham/Ibrahim on kõigi kolme religiooni sümboolne esiisa. Abrahami lapsed on pedagoogiline programm, mis õpetab lapsi arutlema nende kolme suure usundi sarnasuste ja erisuste üle.

Arutelu

Mis on kultuur? Mõistmaks kultuuridevaheliste hoiakute tähendust, peame kõigepealt teadvustama omaenda arusaama kultuurist. Tavaarusaam kultuurist on, et see tähendab muusikat, tantsu, teatrit ja kunsti, nn kõrgkultuuri.

Kohtudes teistest maadest pärit inimestega, seostatakse kultuuri kergesti eksootikaga – sellega, mis kohe silma torkab ja tavapärasest erineb. Palju keerulisem on seostada kultuuri normide, väärtuste ja identiteediga, mis kohe silma ei hakka. Mõnikord seguneb inimeste arusaamades kultuur ja religioon üheks. Religiooni praktiseerimine või väljendumine võib ühe religiooni sees esineda mitmetes erinevates vormides, mis sõltub isiklikest tõekspidamistest. Religioon, riik, kust inimene pärit on, ja sotsiokultuurilised tegurid mõjutavad kõik inimese väärtushinnanguid.

Kultuuril on mitu erinevat definitsiooni. Kultuuri defineeritakse kui ühiskonnas valitsevaid väärtushinnanguid ja arusaamu ning inimeste viisi ennast väljendada ja probleeme lahendada.

Inimkultuur antakse edasi kasvatusena ja teadmiste ning oskuste ülekandega järgmisele põlvkonnale.

Kultuur on ka see, kuidas koheldakse teisi inimesi, kuidas riietutakse, räägitakse, ollakse vihased või viisakad, väljendutakse, näidatakse tänutunnet ja suheldakse naabritega.

Kultuur on midagi muutuvat, inimkultuur areneb pidevalt ja seda ei saa määratleda rahvuse või päritolu kaudu. See tuleb ilmsiks sotsialiseerudes, kasvatuses ja perekondliku eeskujude kaudu ja muutub, kohtudes teistsugusest kultuuriruumist ja erinevaid väärtushinnanguid kandvate inimestega.

Kultuur hõlmab tõesti ka tantsu, kunsti ja kirjandust, aga eelkõige väärtussüsteemi, milles me kujuneme, mõtleme ning toimime ja mis sageli on märkamatu või teadvustamata meile endilegi. Tihti teadvustame alles teistest kultuuridest inimestega kohtudes oma väärtussüsteemi nähtamatuid raame.

Teoreetilised lähtekohad

Kultuuridevahelisust võib mõista kui kultuuride (rahvuskultuuride, religioonide, elustiilide, tõekspidamiste, mõtteviiside jne) koostoimet ja vastastikust rikastamist.

Kultuuridevahelisusel ja mitmekultuurilisusel on suur vahe. Mitmekultuurilisuse korral võivad mitu kultuuri elada külg külje kõrval teineteisega suhtlemata. Mitmekultuurilisus tähistab kultuurilist mitmekesisust ehk seisundit, kultuuridevahelisus tähendab tegevust ehk protsessi.

Kultuuridevaheliste hoiakute kujundamisel on tähtsaimaks eelduseks mõista, et me kõik oleme oma põhiolendusest etnotsentristlikud. Mis tähendab, et me mõistame ja tõlgendame maailma oma kultuuri mõõdupuu järgi ja lähtume õige ja vale määratlemisel oma väärtushinnangutest. Me kipume kergesti kategoriseerima ja inimesi grupi esindajana võtma, mis vähendab meie lugupidamist üksikisiku vastu, vaatamata sellele, kas meie kategooriad on positiivsed või negatiivsed. Mõnikord on kategoriseerimist vaja, kui kirjeldada mõnd ühiskondlikku nähtust või inimestevahelist käitumist, aga üksikisiku tasandil on see pärssiv. Indiviidi tasandil on parem olla võrdses vastastikuses suhtes ja proovida lihtsustatud üldistuste tagant näha ja mõista tegelikku inimest. Et võidelda inimeste kategoriseerimise vastu, tuleb abi otsida kunstist, ilukirjandusest ja filmidest, mis aitavad meil inimesi nende mitmekesisuses mõista. Sellega ollakse teel kultuuridevaheliste hoiakute kujunemise poole.

Kultuuridevahelised hoiakud eeldavad, et lapsevanematesse suhtutakse kui rikastavasse, mitte kui kompenseerivasse ressursi. Viimase puhul kiputakse vanemaid probleemi põhjusena nägema, nagu rikuksid nemad ära selle „täiusliku“ seisundi, mida lasteaed üritab saavutada. Peresid peetakse ebapädevateks ja probleemseteks ning lasteaeda heaks ja toetavaks. Lasteaia ülesanne on justkui perede kasvatusvigade parandamine.

Sellise suhtumise asemel peaks rohkem lähtuma üksikust lapsest ja lapse kultuurist. Erinevaid kultuure tuleb tähtsustada, tähtis on näha indiviidi, mitte grupi. Mitmekeelsete perede hulgas on väga erinevaid tõekspidamisi riigi, kooli, hariduse ja selle kohta, millist rolli lasteaed lapse kohanemises mängib.

5. KOOSTÖÖ LAPSEVANEMATEGA

Paljude mitmekeelsete laste vanematele on kokkupuude Rootsi lasteaiaga uueks kogemuseks. Koolieelse hariduse korraldus ja lasteaiad võivad maailma eri paigus väga erinevad olla.

Ka ootused, nii vanemate kui lasteaiad omad, võivad erineda. Oluline on seetõttu põhjalikult läbi mõelda, kuidas lasteaeda uuele perele tutvustada.

Sisseelamisaeg

Tüüpiline sisseelamisperiood näeb välja nii, et vanemad veedavad pikema aja vältel iga päev lapsega veidi aega lasteaias koos. Igal järgmisel päeval lahkub vanem veidi varem ja laps jäetakse veidi kauemaks ajaks üksinda lasteaeda.

Teine, üha rohkem kasutatav võimalus on nn „vanema osalusega sisseelamine“, kus põhirõhk on lapse ja vanema rühma töösse kaasamisel, mitte nende eraldumisel. Lasteaed pakub sel juhul vanemale võimalust mitme täispäeva ulatuses koos lapsega kõigist rühma tegevustest osa võtta. Lapsevanem ja laps saavad teiste lastega suhelda, esitada küsimusi rühmas toimuva kohta ja kujundada arusaama erinevatest tegevustest. Õpetajad saavad samas lapsevanemaga pikemalt vestelda ja tema ootusi välja selgitada. Vähehaaval jäetakse laps üha pikemaks ajaks üksi rühma. Kõige paremini tekitab usaldust ja huvitatust vastastikune avatud suhtlemine ja siira huvi üles näitamine lapse ja tema tausta vastu.

Iga perekond on ainulaadne oma tõekspidamiste ja harjumustega. Tõenäoliselt on suur vahe, kas vanemad on pärit Kesk-Aasia suurlinnast ja on kõrgharidusega või sama regiooni maapiirkonnast ja on harimatud. Kõigile tuleb individuaalselt läheneda. Osa vanemaid eelistab suulist suhtlemist kirjaliku asemel (lasteaedades tavatsetakse saata vanematele kirjalikke teateid vajaliku infoga). Osa vanemaid võib olla pärit ühiskondadest, kus haridust ja teadmisi edastatakse üldse vaid suulises vormis. Sellega tuleb arvestada Rootsi ühiskonnas, kus kirjasõnal on ilmselgelt ületähtsustatud roll.

Kõnelus keelest

Sisseelamise ja tutvustuse juures tuleks vanematega jutuks võtta ka suhtumine mitmekeelsusse ja vanemate teadmised sellest. Soovitav oleks seda teha juba enne lapse lasteaeda tulekut ja võimaluse korral kaasata spetsialist või nõustaja. Vanematele peaks pakkuma võimalust oma lapse keelelist arengut planeerida koos asjatundjatega ja teada saada, mida tähendab lapse jaoks mitmekeelsena üles kasvamine. Mida saab teha kodus ja mille eest vastutab lasteaed? Et vanemad oma last kakskeelseks kujunemisel õigesti toetaksid, peavad nad teadma, mida lapse keeleline areng tähendab. Lasteaiaiga on määrava tähtsusega lapse kakskeelseks kujunemisel ja seetõttu on oluline vanemate teavitamine lapse arengu võimalustest nii vara kui võimalik.

Vanemad peavad lapsega rääkima seda keelt, mida nad kõige paremini valdavad, ka siis, kui nende omavaheline keel on mingi muu keel. Oma esimeses keeles suudavad vanemad kõige paremini lapsele edasi anda oma tundeid ja mõtteid. Parim viis lapse kakskeelseks kujunemisel on see, kui vanemad räägivad kodus (ühte) lapse emakeelt. Vanemad on lapsele kõige õigemad ja loomulikud emakeeleallikad. Keelelise vilumuse kujundamiseks peab laps emakeelt järjepidevalt rääkima ja kasutama. Kui laps kuuleb

kodus keelt, milles tema vanemad kõige paremini kõiki suhtlusnüansse suudavad väljendada, on see eeldus edasiseks edukaks keeleliseks arenguks. Lapse mitmekeelsuse tase võib erinevatel aegadel erineda. Näiteks võib juhtuda, et laps mõistab vanema kõneldavat keelt, aga vastab rootsi keeles. Sellisel juhul ei tohi vanem järele anda, vaid peab jätkama emakeeles suhtlemist. Selle kasutegur selgub alles pikemas perspektiivis.

Riiklikus õppekavas on tööst lapsevanematega kirjutatud nii:

Lasteaed peab:

- *tegema koostööd kodudega lapse kasvatuse teemal, arutama vanematega lasteaia reegleid ja tööpõhimõtteid;*
- *vastutama, et iga laps ja tema vanemad oleksid teavitatud lasteaia tööst;*
- *rääkima vanematega lapse heaolust, arengust ja õpitulemustest nii lasteaia kui kodu kontekstis ja pidama regulaarseid arenguvestlusi;*
- *pakkuma vanematele võimalust kaasa rääkida õppe-eesmärkide elluviimise planeerimises;*
- *võtma arvesse vanemate seisukohti õppetegevuste planeerimise ja elluviimise osas;*
- *võimaldama vanematel osaleda tegevustele ja töö tulemuslikkusele hinnangu andmises.*

Näide 1 Kõnelus vanematega lapse keelelise arengu planeerimisest

Lapse keelelise arengu jaoks õppetegevuste eduka planeerimise eelduseks on teadmised ja eelinfo iga lapse ja tema pere keelelisest olukorrast. Lapse keelelisest arengust tuleb rääkida siis, kui laps tuleb lasteaeda, planeerides koos vanematega ühiselt lapse arengueesmärgid. Toimuda võib see sisseelamise käigus ja/või hiljem arenguvestluste osana ning peaks jätkuma kogu lapse lasteaia käimise aja jooksul. Õpetaja, kes vanematega vestlusi läbi viib, peab ise mitmekeelsuse arengu küsimustega sisuliselt kursis olema, nii et tema nõuanded ja abi vanemale poleks üksnes üldsõnalised soovitusel, vaid rajaneksid konkreetsetel õppekava eesmärkidel, teadmistel lapse keel(t)e arengust ja teaduslikel uurimistulemustel. Vestlus vanematega peaks toimuma dialoogi, mitte loengu vormis.

Lapse keelekasutusest ülevaate saamiseks peab õpetaja teadma, kuidas ja milliseid keeli lapse kodus kõneldakse, sh milliseid dialekte ning mis tasemel laps mingit keelt räägib. Vanematega koostööd tehes saab õpetaja ise ka uusi ja süvendatud teadmisi ja kogemusi mitmekeelsuse kohta. Vanematega rääkides tuleb jutuks võtta vastutuse jagamise kodu ja lasteaia vahel lapse keelelise arengu eest.

Koostöö vanematega sisaldab nii lapse emakeele ja kultuuri toomist lasteaia huvisfääri kui ka vanemate rolli tähtsustamist.

Töö lastega erinevast kultuuridest, kus suhtlemisstiilid ja -harjumused võivad olla väga erinevad, nõuab õpetajalt oskust üldistada erisusi ja sarnasusi. Ühegi mitmekeelse lapse pere keeleline olukord pole päris sarnane. Sellest lähtumine võimaldab õpetajal paremini mõista pere kultuurilist ja keelelist tausta ja ootusi lasteaiale.

Alljärgnev on näide sellest, kuidas Stockholmi linnaosa lasteaiad (nt Rinkeby-Kista) teavitavad oma vanemaid:

Siht

Koostöös vanematega tagada mitmekeelsele lapsele võimalused eakohaseks keeleliseks arenguks lasteaias nii emakeeles kui õppekeeles. Vanematega peetud vestluse tulemusel peaks sündima ühiselt koostatud keeleõppeplaan.

Eesmärgid

- teada saada, kus, millal ja kellega laps mis keelt/keeli räägib;
- sõnastada vanemate ootused, hinnangud ja mõtted edasise lapse keelelise arengu kohta;
- pidevalt vaadelda ja hinnata, kuidas lapse keelekasutus muutub;
- selgelt sõnastada õpetaja ja vanemate vastutuse osakaal lapse keelelises arengus;
- suurendada nii vanemate kui õpetaja teadlikkust ja teadmisi mitmekeelsusest ja selle mõjust lapse keele arengule;
- teadvustada, millised ressursid oma emakeele arendamiseks on lapse käsutuses;
- pikemas plaanis luua dialoog emakeeleõpetaja, rühmaõpetaja ja lapsevanema vahel lapse keelelise arengu huvides.

Sissejuhatav vestlus

Lapse keelelisest arengust räägitakse vanemaga vestluse vormis. Vestluse jooksul peab looma usaldusliku suhte vanema ja õpetaja vahel, mis võimaldab vanema tegelikke ootusi ja suhtumisi teada saada. Tähtis on, et õpetaja näitab üles teesklematut huvi vanema seisukohtade vastu lapse keele arengu suhtes. Vanem ei tohiks tunda, et talle mingeid seisukohti peale surutakse.

Dialoog peaks algama avatud küsimustega, mis võimaldavad vanemal oma ettekujutust teemast väljendada. Paljud vanemad teavad täpselt, mida nad ootavad, teised vajavad rohkem teadmisi ja kinnitust oma arvamustele. Heaks vestluse käivitajaks on koos vanemaga koostada lapse *keelekasutuskart*, st kaardistada eluvaldkonnad, kus laps oma erinevaid keeli kasutab. Seda kaarti võib omakorda täiendada tähelepanekutega, kuidas laps nendes erinevates olukordades suhtleb ja käitub, nii verbaalselt kui mitteverbaalselt (vt keelekaardi joonis allpool).

Tegevusjuhis

Keelekasutuskardi koostab õpetaja koostöös lapsevanemaga. See on soovitatav koostada sisseelamisprogrammi ajal ja hiljem arenguvestluste käigus üle vaadata. Kui tähistada kaardil lapse poolt kasutatavad keeled eri värvidega, tuleb kohe visuaalselt välja, mis olukordades laps mis keeli ja kui suurel määral kasutab. Õpetaja võib koos vanemaga lisada vajadusel kaardile uusi keelekasutusolukordi, mis konkreetse lapse puhul olulised on. Kaart ei tohiks olla muutumatu formaadiga, vaid seda peab sobitama vastavalt iga lapse eripärale. Ringide sees võib ka kasutada eri värve (eri keeli), tähistamaks, kui suurel määral laps nendes olukordades ühte või teist keelt räägib. Võib-olla räägib laps kodus

kõige rohkem oma emakeelt ja hästi natuke rootsi keelt. Siis värvitakse suurem osa „kodu“ ringist siniseks (emakeel) ja väike osa punaseks (rootsi keel).

KEELEKASUTUS

Nimi:.....

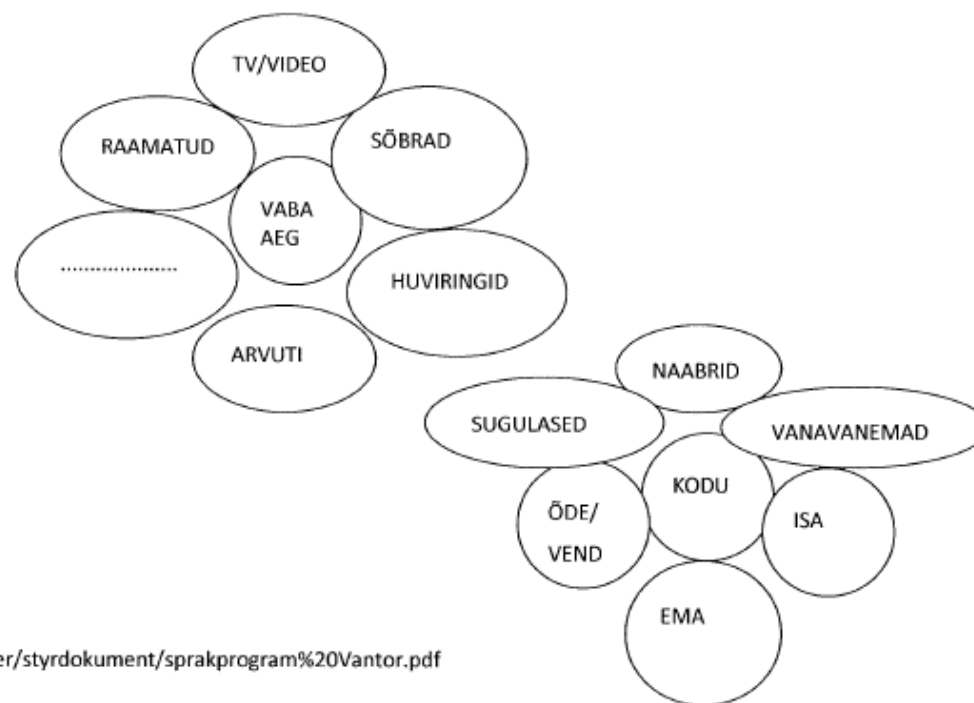
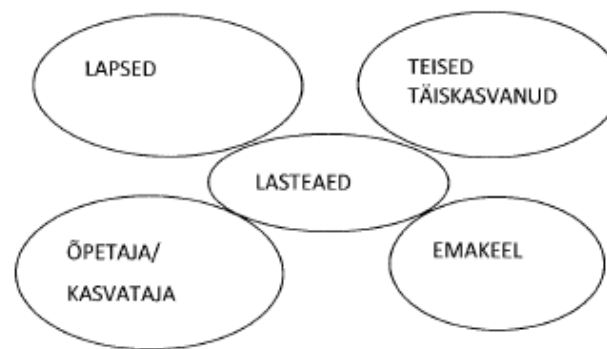
Vanus:.....

Lapse eelistatuid keeli:.....

☐ 1. vanema keel:.....

☐ 2. vanema keel:.....

☐

Kuupäev:

Kasutatud allikas: Vantörs Språkprogram 2007

<http://www.sna.edu.stockholm.se/snosatraskolan/filer/styrdokument/sprakprogram%20Vantor.pdf>

Jätkuvestlus

Järgmine vestlus lapse keelearengu teemal peetakse siis, kui laps on veidi aega lasteaias käinud ja õpetajad on teda paremini tundma õppinud. Vestluse käigus on abiks tähelepanekud, mida õpetajad lapse keelekasutuse kohta on teinud. Tähtis on jooksvalt jälgida lapse keele arengut, suhtlemist ja suhtlemisvõimet eri olukordades. Pidev koostöö ja suhtlus vanematega on lapse arengu kõige sobivama toetamise eelduseks. Allpool on toodud küsimused, mida vanematega ühiselt lapse arengust vesteldes aluseks võtta:

- Mis keelt laps kõige rohkem kasutab?
- Kas laps kasutab erinevaid keeli eri tegevuste, teiste laste või täiskasvanutega suhtlemise puhul?
- Mis on teile kõige tähtsam oma lapse keelelise arengu juures?
- Millised on meie ühised võimalused last keelelises arengus toetada?
- Kuidas saate teie (vanemad) osaleda / kuidas teid kaasata lapse keelelise arengu toetamisse lasteaias?
- Kas on veel mingeid võimalusi, kuidas paremini toetada lapse emakeele/kodukultuuri õppimist kodus või lasteaias?
- Milliseid abimaterjale lapse emakeele toetamiseks saaks kodu lasteaialt (raamatud, laulud, CDd)?
- Kas lähikonnas on mingeid võimalusi lapse emakeele toetamiseks (raamatukogu, kultuuriselts, pühapäevakool vms)?
- Kuidas saada infot, kas ja mis üritused toimuvad lapse emakeeles või tema kodukultuuri kohta?
- Milliseid abivahendeid on lasteaial võimalik kasutada?
- Kas lasteaias on õpetajaid, kes räägivad lapse emakeelt?
- Kas lasteaias/rühmas on teisi lapsi, kes räägivad sama keelt?

Igapäevased kohtumised vanematega

Sama tähtis, kui on vanematele päeva jooksul toimunust rääkimine, on nende kursis hoidmine lapse keelelise arenguga. Näiteks: „Maria õpetas täna teisi lapsi hispaania keeles kümneni lugema. Meil oli väga lõbus talle neid naljakaid numbreid järele korrata.“ Või „Täna jutustas Mario teistele lastele rootsi keeles oma koerast.“ Üks võimalus vanematega usalduslikku kontakti luua on päeva jooksul juhtunu dokumenteerida, näiteks teha päeval laste mängudest pilte ja need õhtuks seinale välja trükkida. Pilte saab ka vähema vaevaga näidata arvutist või projektori abil seinale pildiribana jooksma panna. Nädalakiri on teine võimalus hoida vanemad lasteaias toimunuga kursis.

Lastevanemate koosolek

Et rootsi keelt mitte valdavad vanemad saaksid räägitavast aru, osaleksid aruteludes ja esitaksid küsimusi, oleks vajalik kaasata tõlk või paluda mõnel vanemate keelt oskaval õpetajal räägitut vahendada. Lasteaedades, kus on palju eri rahvusest lapsi, peaks mõnikord olulisi küsimusi arutama väiksemates, sama keelt rääkivate vanemate gruppides. Kui vanemad tunnevad end osana „vanemate kogukonnast“, on neil ka soovi ja julgust rohkem lasteaia tegevuste vastu huvi tunda ja neis osaleda.

Vanemate kaasamine lasteaia töösse.

Näitamaks vanematele, kui olulised nad on oma lapse (keele) arengus, võib neil paluda lastele lugeda või muinaslugusid jutustada. Lapsele võib raamatu koju kaasa anda ja paluda vanematel lugeda lapsele emakeeles lugusid, mida lasteaias lugema hakatakse. Seda võib ka pärast lasteaias lugemist teha. Mõned vanemad ehk on nõus tulema ja oma emakeeles lastele lugema või jutustama, eriti kui seda keelt rääkivaid lapsi on rühmas rohkem. Sellest räägime veel edaspidi Jutuvestmise peatükis.

Näide 2 Lilleaasa lasteaiast

Selline nägi välja õpetaja kiri mitmekeelsete laste vanematele:

Pöördume Teie poole, et aitaksite meil Teie lapse emakeelt hoida ja arendada. Allpool on mõned teemad, millest me tihti lasteaias rootsi keeles räägime. Kui te samadel teemadel oma lapsega tema emakeeles räägite, aitab see last neid rootsi keeles paremini mõista.

Võite ka kirjutada rootsikeelsete väljendite kõrvale, kuidas neid öeldakse lapse emakeeles. See aitab lapsel huvi tunda emakeelsete tähtede ja kirjutiste vastu. Varakult erinevate tähestike nägemine äratab lapses uudishimu ja talle pakub lugema ja kirjutama õppimine lihtsat mängulusti.

Niimoodi ütlen mina OMA keeles:

Sõbrunemine

Tere

Mis su nimi on?

Kas tahad mängida?

Head aega!

Viisakus

Tere tulemast!

Täna

Kas ma saaksin....?

Palun

*Vabandust, see polnud meelega
Pole midagi*

Tunnete väljendamine

Ma olen rõõmus

Ma olen kurb

Ma olen näljane

Ma soovin juua

Ma olen väsinud

Ma olen vihane

Ma tahan magada

Minapilt (keha)

Silmadega ma näen, ma saan silmi sulgeda

Ninaga ma tunnen lõhna

*Suuga ma räägin ja laulan, karjun ja sosistan,
mõnikord vilistan.*

Kõrvadega ma kuulen ja kuulan.

On ka teisi valdkondi, näiteks teemadel, mis lasteaias parajasti käsil on. Ka nende kohta võib teha „sõnastiku“ ja selle koju vanematele täitmiseks saata.

Minu sugulased

Ema, isa, vend, õde, vanaema, vanaisa, nõbu, onu, tädi, väikevend, õekene jne

Loomad

Koduloomad, metsaloomad, Aafrika loomad, ...

Kohamõisted

Siin, seal, peal, all, kohal, taga, ...

Algelised matemaatilised mõisted

Suur-väike, pikk-lühike

Ajamõisted

Praegu, enne, täna õhtul, täna hommikul

Neid sõnastikke võib erinevates keeltes teha ja põhjad arvutis alles hoida. Õpetajad saavad sõnastikke kasutada rootsikeelsete mõistete selgitamiseks lastele.

Näide 3 Kikk-kõrva lasteaed

Kikk-kõrva lasteaias on 80% lastest rootsi keelest erineva emakeelega. Lasteaed on käivitanud projekti vanemate kaasamiseks lasteaia töösse, sest see mõjub soodsalt nii lasteaiale kui vanematele. Kui lasteaeda remonditi, muudeti ehitusprojekti ja planeeriti täpselt maja keskele suur koosolekutuba, mida kutsutakse „vanemate toaks“. Lapsed võivad päeva jooksul majas vabalt liikuda, valida, mis ruumis nad olla tahavad, ja seal toimuvatest tegevustest osa võtta. Neil on igaühel oma rühm ja selle rühma värvi kaart, mis neil kaasas on, kui nad majas ringi liiguvad. Vanemate tuba on avatud, nii et lapsed ja õpetajad võivad sealt läbi käia, aga seal toimuvat ei tohi segada. Sinna tuppa võivad vanemad hommikuti koguneda ja tassi kohvi juures juttu rääkida. Laual on eri keeltes ajalehed ja raamatud, riulites lasteraamatud, seina ääres on kaks internetiühendusega arvutit. Üks araabiakeelne lapsevanem on spetsiaalselt selleks tööle võetud, et luua vanematele mitmekesiseid võimalusi tuge saada, kohtuda ja lasteaia tööst osa võtta. Üks lapsevanem on tööhõivebüroost ja käib abiks teisi vanemaid nõustamas.

Projekti kaudu loodi lasteaias mitmeid võimalusi vanemaid aidata. Siin saab abi ankeetide täitmisel ja keelekursuseks õppimisel ning nõu lapsele põhjamaiseks talveks riiete ostmisel. Saab ka arutada küsimusi kasvatusteedel. Õhtuti korraldatakse naistele õmbluskursusi, arvutikursusi või võimlemistreeninguid. Siin käiakse toiduretsepte vahetamas, pidupäevi tähistamas ja üksteisele oma kultuuri tutvustamas. Kõikide nende tegevuste kohta on fotomälestused. Koostöös raamatukoguga korraldatakse ühel õhtul nädalas rootsikeelne lugemistund, kus loetakse, peetakse arutelusid ja seda kõike vastavalt vanemate keeletasemele. Vanemad võivad käia lasteaias ette lugemas ja jutustamas neile lastele, kes räägivad sama keelt. Mitmed vanemad võtavad osa vanematekogu tööst ning toetavad ja nõustavad üksteist. See on näide integratsioonist lasteaia kaudu, mis on ühenduslüliks vanemate ja Rootsi ühiskonna vahel.

Näide 4: Soome näitel

Soomes on kodusid, kus laste emakeel on rootsi keel, ja vanemad kardavad, et lapsed unustavad soome lasteaias ja koolis käies oma emakeele ära. Nii võib juhtuda, kui ümberringi käib elu soome keeles ja lapsed oma emakeelt eriti palju kasutada ei saa. Peamine vastutus lapse emakeele arengu eest lasub vanematel, kes näevad kõvasti vaeva, et seda oskust kodus keskkonnas säilitada. Paljud soomerootslased tunnevad, et nende emakeel on Soomes elades ohus. Soomerootslaste esinduskoda proovib vanemaid nõustada ja julgustada oma keelt säilitama ning on välja andnud brošüüri vastavate soovitusetega. Allpool mõned väljavõtted:

Kolm küsimust, millele lapsevanem mõtlema peab:

- *Kas te tahate, et teie laps kujuneks kakskeelseks?*
- *Kes räägib lapsega tema emakeelt?*
- *Kui palju aega ja energiat olete te selleks nõus kulutama?*

Edasi tulevad nõuanded vanematele (neid kasutades võib „rootsi keele“ asendada ükskõik millise teise keelega):

Tehke nii!

Paljudes peredes räägitakse rootsi keelt igapäevaelus üha vähem. Sellepärast vajab rootsi keel erilist tähelepanu ja tuge.

1. Räägi lapsega ainult tema emakeelt

Ära sega keeli. Mõtle sellele, et oled oma lapse tähtsaim emakeeleallikas. Järjekindel olles aitad lapsel mõlemas keeles tasakaalustatult areneda.

2. Veena kõiki sugulasi ja sõpru lapsega tema emakeeles rääkima.

On hea, kui laps kuuleb emakeelt erinevatest allikatest ja erinevates variatsioonides.

3. Hakka lapsele varakult ette lugema ja jätkka seda nii kaua kui võimalik.

Raamatute keel täiendab kõnekeelt. Ära lõpeta ettelugemist ka siis, kui laps on lugema õppinud. Lugege siis parem teineteisele ette. Muuda ettelugemine perekondlikuks tavaks, tee seda sageli ja regulaarselt. Uuringud näitavad, et kakskeelsete laste õpiedukus on seotud perekonna lugemistavadega. Mida rohkem perekonnas loetakse, seda paremad on õppetulemused.

4. Vaata regulaarselt rootsikeelset televisiooni.

Alusta lastesaadetest, kuid kasuks tulevad ka kõik muud saated. See rikastab su enda ja lapse sõnavara. Kuulake eri vanuses sihtgruppidele mõeldud raadioprogramme.

5. Kuula rootsikeelseid sisseloetud muinasjutte ja vaata lastevideoid.

Raamatukogus on neid saada kõigile vanuserühmadele. Samuti kauplustes. Rootsit külastades osta neid lastele kingiks kaasa.

6. Loe ise kodus sisse headööd-jutt või mõni vahva lastelugu, mida laps võib kuulata, kui sind kodus pole.

7. Arvutimängud ja muud mängud on saadaval ka rootsikeelsetena. Eelista ostmisel neid.

8. Kui laps on õppinud kirjutama, julgusta teda kirjutama blogi või päevikut, pidama kirjavahetust või kirjutama omaloomingut.

Loe lapse kirjutatut ja kiida teda. Kirjuta ise lapsele, kui sa reisil oled.

9. Kui lapsega linnas käid, kasuta rootsi keelt.

Näita, et ühiskonnas on kasulik mitut keelt osata.

10. Kui sa palju kodunt ära oled, pead teadlikult selle eest hoolitsema, et laps emakeelt kuuleks ja seda räägiks.

Seda vastutust ei saa teisele vanemale üle anda ja seda ülesannet ei täida ka kool. Siis on juba liiga hilja.

Arutelu

Tänapäeval pole enam ühte tüüpi mitmekeelset perekonda, selle asemel on hulganisti üksteisest erinevaid mitmekeelseid peresid.

Samal põhjusel ei saa me ka rääkida tegevustest, mis sobivad kõigile. Lasteaiatööd ja peredele ning lastele pakutavat tuge tuleb kohandada vastavalt erinevatele tingimustele peredes. Teatud asjades on siiski ühtne kokkulepe olemas:

- Kui vanemad tahavad oma emakeelt säilitada, nõuab see ühist pingutust nii perelt kui ühiskonnalt.
- Keelt on vaja pidevalt elus hoida – kui laps oma emakeelt ei kuule, siis see hääbub.
- Ühiskonna suhtumine mitmekeelsusse on positiivne.
- Ühe keele arenemine pole takistuseks teise keele samaaegsele arenemisele.
- Lapse varane keeleareng on määrava tähtsusega.

Paljudel lastel on võimalus käia lasteaias, kus on emakeeleõpetaja, kes kasutab lapse emakeelt igapäevases suhtluses. Teistel lastel on võimalus kord nädalas kohtuda rändava emakeeleõpetajaga. Sel juhul peavad olema lapse võimalused oma emakeelt ülejäänud päevadel kuulda hoolikalt koos rühmaõpetajaga läbi mõeldud.

Peatükis tõime näite keeleplaneerimisvestlusest lapsevanemaga, kelle laps hakkab lasteaias käima. Kaks näidet olid selle kohta, kuidas teha koostööd vanematega. Kikk-kõrva lasteaia kombel ühiskonna ja vanemate ühenduslülina toimides ja Lilleaasa lasteaia näitel väikeste sammudega vanemaid lapse emakeele arengusse kaasates. Tõime veel ühe näite sellest, kuidas vanematele nõu anda keele säilitamise kohta, kui nad on vähemuskeelsed nagu soomerootslased.

KÜSIMUSED

- **Kas peab ikka alati järgima reeglit: üks inimene – üks keel?**

Oleneb. See on väga hea strateegia nooremate lastega ja sobib väga hästi kodus, kus vanemad räägivad eri keeli. Aga samas ei saa sellele küsimusele ühest kategoorilist vastust anda. Mitmekeelsed õpetajad lasteaias võivad samahästi kasutada nii rootsi keelt kui oma emakeelt, kui nad viivad läbi tegevust, kus osalevad rootsikeelsed ja kakskeelsed lapsed. Ühe keele kasutamise nõude võib siduda mingi kindla tegevuse või olukorraga. Eri keeled rikastavad teineteist. Võib kehtestada näiteks reegli, et igal teispäeval räägime me lõunalauas pärsia keelt, või et täna joonistame me kurdi keeles. Paljusid lapsi toetab tegevustes oluliste võtmesõnade tõlge nende emakeelde, kuni nad uued mõisted ja nende tähenduse ka rootsi keeles omandavad. Vähehaaval saavad lapsed ise ka teadlikuks, et nad räägivad kahte erinevat keelt ja saavad vajadusel ühelt keelelt teisele lülituda.

- **Mida teha, kui ma räägin lapse emakeeles, aga laps vastab rootsi keeles?**

See pole midagi hirmsat. Tuleb lihtsalt jätkata lapse emakeeles rääkimist – ta saab ju kõigest aru. Retseptiivse (passiivselt omandatud) sõnavara laiendamine on väga oluline periood, enne kui laps hakkab kasutama produktiivset sõnavara ehk ise kõnelema.

- **Me ju kodus juba räägime lapse emakeelt, kas seda peab siis lasteaias ka veel tegema?**

Vanematel ja lasteaiaõpetajatel on täiesti erinevad rollid lapse elus. Kõik lapsed õpivad lasteaias suurel hulgal erinevaid asju. Lasteaiapäev koosneb mitmest eri tegevusest, uutest

sõnadest ja mõistetest, sotsiaalsetest kokkupuudetest, suhtlemisreeglitest ja lugematutest uutest muljetest. Emakeeleõpetaja vahendab neid uusi kogemusi lapse emakeelde. Seda selleks, et laps ei kogeks mõnda nähtust ainult rootsi keele või ainult emakeele vahendusel.

Teoreetilised lähtekohad

Paljud uuringud on näidanud, et lapse õppetulemusi koolis mõjutab positiivselt kooli koostöö lapsevanematega. Lasteaial on tähtis ülesanne sellise koostööharjumuse loomiseks vanema ja õppeasutuse vahel.

Lasteaias käimine eelneb lapse kooliminekuks ja tihti on lasteaed vanemate esimene sügavam kokkupuude Rootsi ühiskonnaga, selle normide ja väärtushinnangutega. Teisalt on lasteaed kultuuride kokkupuuteks väga tundlik koht, sest kõikide kultuuride esmane tung on oma pärand järgmisele põlvkonnale üle anda läbi kasvatus. Seetõttu on ülimalt tähtis, et lasteaed mõtleks hoolikalt läbi oma hoiakud ja ühiskondliku rolli vanemate jaoks.

Eesmärgiks on kohtuda, mitte kokku pörkuda.

Vanematel on keskne koht oma laste kasvatuses ja arengus. Kanada keeleteadlane ja vähemuskeelsete õpilaste uurija Corson toob oma uuringus välja järgmised kodu ja kooli/lasteaia tihedat kontakti pooldavad argumendid:

- Vanemate aktiivne osalus lasteaia elu puudutavate otsuste tegemisel lähendab reeglina Rootsi ühiskonnast pärinevaid õpetajaid mitmekeelsetele lastele ja nende päritolustaustale;
- Eri taustaga vanemad saavad juurde enesekindlust ja usku oma võimetusse, mis omakorda mõjub positiivselt laste õppetulemustele;
- Kui õpetajad teevad tihedat koostööd vanematega, siis vähenevad eelarvamuslikud stereotüübid, mis õpetajatel tihti mitmekeelsete laste ja perede suhtes on;
- Ümbruskonnas elavatel inimestel tõuseb enesehinnang ja avaneb võimalus ühiskonnaelus tõeliselt kaasa rääkida, kui nad haridusasutuste käekäigu eest vastutust tunnevad.

Vanematel pole tihti kerge nõustuda oma lapsi teistmoodi kasvatada laskma, kui harjunud ollakse. Õpetaja peab siinkohal hoolikalt valima suhtlemisviisi ja hoiakuid, mis vanemate suhtes austust üles näitavad. Kõik vanemad armastavad oma lapsi ja soovivad neile parimat. Vanemate ebakindlaks muutmine või nende osatähtsuse vähendamine on hukatuslike tagajärgedega nii vanematele kui lastele. Cummins³ rõhutab vanemate kaasamise vajadust õppetegevusse hoolimata nende hariduslikust taustast.

Vanemad mängivad olulist rolli lapse arengus ja õppeedukuses, nad julgustavad lapsi lugema ja räägivad lastega sellest. Lasteaia seisukohalt on tähtis, et me julgustaksime vanemaid küsima lastelt, mida nad päeval teinud või õppinud on, ja rääkima oma kogemustest. See arendab lastes võimet mõelda ajas tagasi toimunud ja „tõlkida“ Rootsi

³ Cummins, Jim (1996), *Negotiating Identities: Education for Empowerment in a Diverse Society*. Ontario: California Association for Bilingual Education.

lasteaias toimuvat oma emakeelde. Ülimalt oluline on rõhutada ja lugupidavalt suhtuda vanemate rolli ja samas käituda sellele vastavalt – mitte alavääristada nende tavasid ja väärtusi ega pidada nende poolt antavat haridust puudulikuks.

Pease- Alvarez & Vasque⁴ on uurinud madala haridusega hooajatöolistest lapsevanemaid enamjaolt mehhiklastest koosnevas kogukonnas San Fransisco lähedal. Kui vanemad näitasid oma positiivset suhtumist lapse õpingutesse, näiteks ostsid neile kirjatarbeid või läksid koos lastega raamatukokku, tõusis laste kirjaoskuse määr ja vanemad mõistsid, et nad on teadlikud ja vastutusvõimelised osalised oma lapse hariduskäigus, hoolimata vanemate enda hariduslikust taustast. Kui vanemad näitavad osavõtlikkust ja tähtsustavad haridust, motiveerib see lapsi õppima.

Kui lasteaed vanemale lapse keele arengust räägib ja vanematega seda avatult arutab, näitab see vanematele lasteaia hoolimist ja professionaalsust ja suurendab vanemate austust lasteaia kui oma laste haridustee esimese etapi vastu.

Võõrale maale kolimine on väga suur elumuutus. Kuidas sellega toime tulla, sõltub paljuski põhjustest, miks koliti. Osal vanematel on lisaks põgenikustaatusel veel ka traagilised sündmused seljataga.

Sonia Sherefay, raamatu „Laps meie südames“ autor, on öelnud nii:

- *Elamisloa ootamine murrab paljusid, kes tulevad Rootsi ja tahavad siia jääda. Muserdab see, et ei osata keelt ega leita endale tööd. Täiskasvanut tabanud kriis ei tohiks üle kanduda lastele, aga see on kerge juhtuma ja siis kasvab laps meist lahku. Ta läheb lasteaeda ja kooli, õpib ära keele ja saab osaks Rootsi ühiskonnast palju kiiremini kui tema vanemad.*
- *Me ei jäta maha ainult kodumaad. Jätame maha oma sealse sotsiaalse võrgustiku: vanemad, vanavanemad, õed-vennad, nõod ja sõbrad. Siin jääme me täiesti üksi. Ei ole kedagi, kes tuleks appi last hoidma või mõnda muud eluraskust kandma.*

Nabila Al-Fakir, kes end vahel ka mitmekultuurilisuse õpetajaks kutsub, on loonud mudeli kooli ja vanemate paremaks koostööks. Ta käib vanemaid koolitamas ja neil kursustel arutatakse, kuidas kasvatatakse lapsi vanemate kodumaades ja kuidas Rootsis.

Lähtekohaks on, et kõik vanemad on huvitatud oma lastest ja nende arengust. Lasteaed ja kool ei ole osanud aga piisavalt seda huvi ära kasutada. Traditsiooniline lastevanemate koosolek seisneb ühesuunalise informatsiooni andmises õpetajalt vanematele ja seal ei ole ruumi ega aega dialoogiks. Al-Fakir ei näe koostöövõimalust seal, kus õpetaja räägib ja vanemad kuulavad ja õpivad. Ta laseb selle asemel alati vanematel jutustada oma koolimälestusi.

⁴ Pease-Alvarez, Cindy & Vasquez, Olga (1994), *Language socialization in ethnic minority communities. I: Genesee, Fred (ed.), Educating second Language Children*. Cambridge: Cambridge University press

6. KEELELISELT ARENDAVAD TÖÖVÕTTED LASTEAIAS

Lapse peab ümbritsema rikka ja nüanssiderohke keelega, laps peab kuulma erinevaid mõisteid ja kõnesituatsioone ning saama võimaluse ise oma mõtete, soovide ja vajaduste sõnastamiseks.

Laps jõuab keeleni seda talle tähendusrikastes ja mõistetavates seostes kasutades. Nimetades neid asju, mida laps oma lähiümbruses – õues, riietusruumis, söögitoas ja mängutoas – näeb ja kohtab, rikastub lapse sõnavara. Igapäevaelu on sõnaderohke. Kõik kõnestiimulid tuleb ära kasutada nii rootsi keeles kui lapse emakeeles. Laps peab keele sees kümblema. Lisaks sellele, et laps peab kõikjal enda ümber keelelisi stiimuleid kogema, on lasteaial ka vastutus spetsiaalselt planeerida ja korraldada lapse jaoks keeleliselt arendavat keskkonda.

Keelelist arengut soodustavateks tingimusteks on rikkalikud võimalused keelt kuulda ja samasugused võimalused ennast keeleliselt väljendada, sagedased kõnestiimulid, mis on veidi üle lapse võimete, nii et on pidev väljakutse arenemiseks. Samas ei tohi kõne sisu olla liiga raske, vaid mõistetav, mitmekülgne ja lõbus. Mitmekeelsed lapsed ei pea ka tõestama oma keeleoskust enne, kui saavad õiguse arendada oma kognitiivseid ja sotsiaalseid oskusi. Õpetajal peavad mitmekeelse lapse suhtes olema sama kõrged ootused kui ükskeelse lapse suhtes.

Lähtume kolmest põhimõttest:

- 1) Ehita uus keelematerjal lapse olemasolevale keelele, kultuurile ja kogemustele.
- 2) Sisu vastaku lapse arenguvajadustele.
- 3) Anna lapsele võimalus vastomandatud teadmisi iseseisvalt kasutada (nt muinasjutu ümberjutustamine, kogemustest rääkimine)

Liigu tervikult osadele, tuntult tundmatule ja sisult vormile.⁵

Kuidas planeerida lapse keelt ja teadmisi arendavat tegevust teise keele õpetamise seisukohalt?

- Keskendu sisule: kuuldav ja loetav keel peab olema tähendusrikas ja mõistetav.
- Keskendu keelele: laps peab olema teadlik keele vormist ja funktsioonist.
- Keskendu kasutamisele: kasuta keelt tihti.

Keelte võrdlemine ja aktsepteerimine lasteaias

Erinevate asjade väljendamine ei sõltu keelest. Suhtlemine nii, et teised sama keele rääkijad mõistaksid, on keelega seotud. Siiski on suurt osa suhtlemisel edasiantust võimalik mõista ka siis, kui sama keelt ei räägita. Vanematega vestluse käigus kujundab õpetaja arusaama, mis on lapse tugevaim keel ja mis tasemel võrreldes rootsi keelega on lapse emakeele

⁵ Gibbons, Pauline (1993), *Learning to Learn in a second Language*.

areng. Milliseid mõisteid valdab laps emakeeles (võrrelduna rootsi keelega)? Millistes keeltes on lapsel sõnu erinevate mõistete jaoks? (vt ka koostööd vanematega ja keelearenguestlust).

Tutvustades uusi mõisteid ja teemasid esmalt emakeeles, anname lapsele paremaid eelteadmisi ja keele areng kiireneb, kui emakeel on lapse tugevaim keel. Erinevate mõistete ning sõnade tähenduse kordamine ja peegeldamine erinevates keeltes kergendab nende omandamist ja toob selgelt välja eri keelte sarnasused ja erinevused. Lapse keeleline teadlikkus kasvab, kui ta harjub õpitut eri keeltes tagasi peegeldama.

Cock-a-doodle-doo, kireb inglise kukk.

Miao, miao, vastab itaalia kass.

Kikiriki! hüüab albaania kukk.

Miaou, vastavad araabia ja prantsuse kassid.

Mjau, astub vestlusse ka rootsi kass.

Miau, miao, lõpetab soome kass jutu.

Samal kombel on näha sugulussuhted ja sarnasused eri keeltes. Näiteks kõlab sõna 'banaan' sarnaselt bosnia, soome, rootsi ja inglise keeles, aga araabia, somaali ja türki keeltes on see 'moz'.

Lasteaia tegevustes saab mitut keelt kasutada eri viisidel. Paljudes Euroopa maades püüeldakse selle poole, et lapsed kujuneksid varajases east kakskeelseks. Osa Euroopa lasteaedadest ja koolidest ongi kakskeelsed ja seal rõhutatakse pigem kultuuridevahelise kommunikatsiooni võimet kui ühes kindlas keeles teadmiste omandamist. Näiteks Berliinis on palju lasteaedu, kus lapsed räägivad nii saksa kui türki keelt – see on vastutulek türki vanemate soovile, et nende lapsed kasvaksid üles kakskeelsetena, osates nii saksa keelt kui emakeelt. Ka teistes piirkondades, näites Lõuna-Tirolis (Põhja-Itaalias) on kõik lasteaiaid ja koolid kakskeelsed. On ka kakskeelseid erakoole ja –lasteaedu nagu Viini kakskeelne kool Austrias, mis pakuvad saksa ja inglise keeles kakskeelset haridust jõukamate vanemate soovil, kes tahavad oma lapsi tulevikuks kakskeelsetena ette valmistada.

Keele arendamise strateegiad

Teadlikult keelt arendavas õppetegevuses tuleb teatud tingimused ette planeerida. Esimeseks sammuks on hankida **isiklikud ja taustaandmed** lapse kohta, teada saada lapse vanus ja koostada varajase keelelise arengu plaan. See toimub ainult koostöös vanematega.

Üks inimene – üks keel aitab lapsel erinevatel keeltel varajases arengus vahet teha. Võimalus rääkida üskõik kumba keelt – rootsi keelt või emakeelt – rahuldab lapse vajadust vabalt suhelda. Suurt rolli mängib see, **kui palju** mingit **keelt stimuleeritakse**. Lapse motivatsioon mingit keelt rääkida on samuti olulise tähtsusega tema eri keelte arengule. See võib ka sattuda konflikti sooviga olla samasugune kui kõik teised. On tähtis, et õpetaja sellise probleemi tuvastaks ja last toetaks.

Kõigil lastel on erinevad õppimisstrateegiad, mis mõjutavad ka keelte omandamist. Keelte sarnasused ja erinevused on olulised. Mõnikord võib laps ühe keele struktuuri teise keelde üle kanda – seda ei pea probleemina nägema, vaid loomuliku etapina mitmekeelseks

kujunemisel. Laps peab saama **keelt kasutada** igasugustes olukordades, **dialogid ja keelearenduslikud vestlused** on väga arendavad. Kui laps ütleb midagi 'valesti', ei tohi teda parandada. Selle asemel tuleb sõna õigesti korrata.

Lasteaed saab pakkuda lapsele erinevaid keelearenduslikke võimalusi ja varustada last teadlikult valitud materjalidega (laulud, raamatud jne).

Toestamine

Üks keele arendamise strateegiaid on nn 'toestamine'. See tähendab, et täiskasvanu annab vajadusel lapsele keelelist tuge, mis on vajalik õppimises edasi liikumiseks. Toestamine on alati ühekordne ja juhuslik, aga vajalik selleks, et järgmine kord laps samas kohas juba ise hakkama saaks. Toestamine viib alati uute mõistete ja uue teadmise poole. Järgmine **näide** illustreerib, kuidas keeleline toestamine välja näeb:

Nigel (14kuune) käis loomaaias ja nägi kitse, kes proovis ta käes olevat kühvlit hammustada. Loomatalitaja ütles Nigelile, et kitsele ei tohi kühvlit anda, see pole talle hea.

Nigel: tahtis kühvlit süüa

Isa: kes tahtis kühvlit ära süüa?

Nigel: tahtis kühvlit süüa

Isa: kes tahtis kühvlit ära süüa?

Nigel: kits, onu ütles ei kühvlit süüa, onu ütles ei

Hiljem:

Nigel: tahtis kühvlit süüa, onu ütles ei

Ema: miks onu ütles ei?

Nigel: kits ei või kühvlit süüa, (raputab pead) ei on hea

Ema: kits ei tohi kühvlit ära süüa, see pole talle hea

Nigel: kits tahtis kühvlit süüa, onu ütles ei, kits ei tohi kühvlit süüa, (raputab pead) ei pole hea

Pöörake tähelepanu sellele, mida isa ja ema ütlevad ja kuidas see Nigeli kõnele mõjub!

Teine keele arendamise strateegia on „**ühesõppimine**“.

See tähendab, et nendel lastel, kelle keel on paremini arenenud, lastakse mängu kaudu stimuleerida vähem arenenud keelega lapsi. Lapsed tahavad suhelda ja mäng on väga suur motivaator. Arenenuma keelega lapsed on keeleliseks eeskujuks nõrgematele. Kui lasteaias on plaanis ühistegevus, näiteks küpsetamine, võib õpetaja lapsed jagada gruppidesse nii, et gruppis tekiks teineteiselt õppimise võimalus. Keelt vähem oskavad lapsed kuulevad uusi sõnu ja õpivad keeleliselt arenenumatelt.

Keelearendusvestlus

Lapsega rääkimine on alati tänuväärne! Et vestlus muuhulgas ka lapse keelt arendaks, on vaja läbi mõelda ja planeerida selle sisu ja esitus.

Küsimused vestluse kohta võiksid olla järgmised:

- Kas sisu arendab edasi ja kordab varasemaid teadmisi?
- Kuidas näeb välja kommunikatiivne meetod, kas see rajaneb loomulikult suhtlusele oma kogemustest lähtudes?
- Kas küsimused on siirad, kas on avatud küsimusi ja probleemilahendusele suunatud küsimusi?
- Kas vestlus on teadmisi andev ja nende omandamist peegeldav?

Arendav vestlus peab alati olema natuke raskem lapse keeleoskuse tasemest ja esitama talle keelelise väljakutse arenemiseks. Vestlus peab välja tooma ka laste omavahelise suhtluse ja lapse ning täiskasvanute vahelise suhtluse olemuse ja viisi. Kas kõigeks selleks jätkub võimalusi ja aega?

Alljärgnevad küsimused on avatud ja tõsielulised ning on aluseks edasisele vestlusele lapsega:

- Jutusta, mida sa täna õppisid
- Jutusta, mida sa täna tegid
- Mida sa teada said?
- Mida sa mulle rääkida tahad?
- Mis sinu meelest huvitav oli?
- Kas sa võiksid seda korrata?
- Ma ei saanud täpselt aru, kas sa võiksid mulle sellest uuesti rääkida?
- Räägi sellest veel
- Mis sa sellest ise arvad?
- Mida sa selle all mõtlesid?
- Palun selgita mulle seda täpsemalt.
- Kas sa tahaksid rääkida...?
- Kas sa tahaksid mulle millestki rääkida?
- Mis siis juhtus?
- Mida sa siis tegid?

Vesteldes on oluline luua sõbralik õhkkond, et laps tunneks ennast vabalt, väljendaks oma mõtteid ja tundeid, julgeks küsida ja ise oma mõtteid analüüsida. Tagasiside vestluse läbiviijalt ei tohiks sisaldada hinnanguid ja hukkamõistu. Keelt ja teadmisi arendab vestlus siis, kui see rajaneb lapse huvitatusel või tekitab lapses huvi. Lapsel peab olema eelinfo

räägitava teema kohta ning vastukaja sellele peab olema toetav ja inspireeriv ning sisaldama uut sõnavara. Sisu võib tuleneda lasteaia tegevustest. Kui lasteaia võetakse üles uus teema, võiks mõelda, millist sõnavara see lapselt nõuab. Kui hästi laps keelt valdab ja milliseid keelelisi teadmisi vajab, et teemast aru saada? Samuti peaks mõtlema, kas, kus ja millised võimalused on lapsel teema raames oma keeleoskust arendada.

Keeleruum

Lapse poolt räägitav jutt, tema eneseväljendus on keele arengu jaoks ülioluline. Kui laps peab sõnastama ennast nii, et ka teised öeldust aru saaksid, peab ta tegelikult oma keelega vaeva nägema ja sõnastamisvõimet arendama. Levinuimad vead täiskasvanu ja lapse vahel korraldatud vestlustes on, et täiskasvanu räägib enamuse ajast või esitab juba valmis vastuseid sisaldavaid küsimusi. Sel puhul piirdub lapsele antav kõnevoor üksikute lühikeste vastustega ja ei see anna lapsele võimalust sõnastada sisuliselt tähendusrikkaid lauseid ega paku talle väljakutset oma keelt arendada.

Keeleruum suhtluses teiste lastega

Õpetaja saab teadlikult luua olukordi, kus laps peab teiste lastega suhtlema ja ennast koosmängimise huvides väljendama. Teiste lastega rääkimine annab lapsele võimaluse kuulda keele erinevaid variatsioone, laps kasutab keelt oma mõtete ja soovide edasiandmiseks ja lapse keelekasutus suureneb. Lasteaia on ju eeldatav, et lapsed suhtlevad teineteisega mängu või loovate tegevuste käigus, aga mõnikord võib õpetaja selliseid olukordi teadlikult ja metoodiliselt luua või suunata. Siis peab laps keelt suurema vastutustundega kasutama ja see õpetab teda end kirjakeelele omasemal viisil väljendama, mis talle hiljem kasuks tuleb.

Mõned näited sellest (ülesande sisu võib olla seotud rühmas parajasti käsil oleva teemaga):

1. Jaota lapsed väiksematesse gruppidesse, kus nad koos midagi katsetavad, vaatlevad või teevad. Selleks võib olla värvide segamine, õuest käsitöömaterjali otsimine, millegi kokkupanek või ühine pildi koostamine. Kui lapsed on valmis, võivad nad kokku leppida, kuidas nad oma tööst teistele lastele räägivad. Teised lapsed võivad neilt loomulikult täpsustusi küsida. Põnevamaks teeb mängu see, kui lasta eri gruppidel teha erinevaid ülesandeid, aga sama teema raames. Sel viisil saab iga rühm teadmisi, mida teistel rühmadel pole, ja nende jagamine on huvitav ja arendav kõigile. Mis toob omakorda kaasa selle, et lapsed peavad ennast teadlikult väljendama, kui nad tehtust räägivad, nii et teised grupid ka kõigest aru saaksid.
2. Jaga lastele pilte erinevatest asjadest ja loomadest. Lase lastel teistele rääkida pildi peal olevast, seda nimetamata. Teised arvavad ära, kes või mis pildil on.
3. Lase lastel järgemööda millegi või kellegi peale mõelda: kui teemaks on loomad, olgu see loom, kui liiklus, võib see olla sõiduk, jne. Teised arvavad küsimuste abil, mis looma või asja peale laps mõtleb. Näiteks: Kas tal on jalad? Mitu jalga tal on?
4. „Mälumäng“ esemetega, mis on seotud rühmas õpitava teemaga. Pane lauale teatud hulk teemaga seotud asju või pilte ja kata kinni. Eemalda kate ja lase lastel 30 sekundit asju vaadelda, siis kata uuesti kinni. Palu lastel meenutada ja kirjeldada, mis esemed laual olid.

5. Kaks last istuvad laua taga nii, et nende vahel on sirm või vahesein ja nad ei näe, mida vastasistuja teeb. Üks laps ehitab klotsidest või joonistab midagi ja kirjeldab samal ajal, mida ta täpselt teeb. Teine laps teeb sirmi taga samu asju vastavalt tema kirjeldusele. Pärast võrreldakse tulemusi. Seda võib teha ka nii, et lapsed joonistavad teine teisel pool tahvlit.

NB! Kui laps millestki räägib või jutustab:

*Anna lapsele AEGA ennast väljendada. Uuringud näitavad, et peale küsimuse esitamist lapsele ootab õpetaja ühe sekundi, enne kui ise jätkab. Kui selle asemel oodata **kolm sekundit** või veel rohkem, on sellel suur mõju lapse keelekasutusele, lapse ja õpetaja hoiakutele ja ootustele. Eriti tähtis on seda meeles pidada lapse puhul, kelle jaoks küsimuse keel pole emakeel.*

Kuulamine kui strateegia

Kuulamine on kognitiivselt pingutav ülesanne, samal tasemel lugemise ja teksti mõistmisega. Kõrge mürataust raskendab kuulamist ja eriti raske on see neile, kellel niigi on keele mõistmisega raskusi. Kuulajal on aktiivne roll vestluses ja ootused ning eeldused räägitava sisule. Kuulama õppimine on keelt arendav ning teist inimest kuulata osata on tähtis igale lapsele. See kehtib ka õpetajate kohta. Õpetaja, kes on hea kuulaja, on ühtlasi ka heaks eeskujuks vestluspartnerina. Kuulamine tähendab keeleruumi loomist ja selles olemist, see annab infot, kuidas laps mõtleb, kuidas ta sõnastab oma küsimusi ja teadasaamissoove. Kuulata oskamine eeldab austust, lapse tõsiselt võtmist ja terast kuul(a)mist. Kuulamine annab palju informatsiooni, mida lapse arengu jälgimiseks dokumenteerida.

Erinevat tüüpi kuulamised

Vahet tuleb teha erinevat tüüpi kuulamiste vahel:

- Ühepoolne kuulamine – üks räägib ja teine kuulab teda segamata.
- Kahepoolne kuulamine – dialoog.

Nunan (1990) esitab kuulamist neljaosalise tabeli kujul ja väidab, et kuulamine toimub neljas eri situatsioonis. See näide sobib kohandamiseks ka lasteaiakeskkonnale:

Kahepoolne kuulamine

Argiteemad	Faktidel rajanevad teemad
Osavõtt vestlusest peol või üritusel Rollimängud Vestlemine söögi- või kohvilauas Telefonivestlus sõbraga	Osavõtt koosolekust Mängureeglite järgimine Juhiste järgimine
Kuula: jutustust, ettelugemist - kedagi, kes räägib, mis juhtus - kedagi, kes räägib üht lugu - kedagi, kes räägib anekdooti	Kuula: lastesaadet raadiost või telerist - arvutimängu juhiseid - pealeloetud muinasjutte CD-lt

Kuulamisharjutused

1. Lapsed kuulavad erinevaid helisid ja arvavad, kellele/millele need kuuluvad. Samuti võivad lapsed väikestes gruppides erinevaid helisid lindistada, neid teistele ette mängida ja vastastikku arvata, kes/mis häält teeb.
2. Helide näidiseid saab erinevatest allikatest, näiteks CD-plaatidelt, Internetist jm kuulata.
3. Et sõnade ja kõne kuulamist ja sisselugemist harjutada, võib kasutada sõnapaare, mis kõlavad sarnaselt, aga erinevad tähenduselt. Piltkaartidele kirjutatud sõnad jaotatakse lastele ja koos kuulatakse ja otsustatakse, kumb sõna parajasti kõlab. Sõnade näited: *laud-laut, kass-kaas* jne. Selliste mängude juures on tähtis, et õpetaja oleks teadlik mängu harivast eesmärgist, aga lastele ei näiks see ülesande, vaid toreda mänguna.

Riimid ja liisusalmid

On teada, et lapse võime sõnu riimida on seotud tema teadlikkusega keele foneemikast. Häälikuliste muustrite eristamine tähendab eristada ja kasutada erinevaid häälikuid ja see hakkab arenema eelkõige siis, kui laps lugema õpib. Foneemikast on laps siiski teadlik varem, juba siis, kui ta oma esimesed riimid ja algriimid teeb. Ilma tähenduseta sõnade ja lausete riimimine võib mitmekeelsele lapsele siiski segadusseajav olla.

Liisusalm on eelkõige mäng keelemeloodiaga ja seda pole enamasti võimalik sõna-sõnalt tõlkida. Selle sisu on aga võimalik ümber jutustada, et anda lapsele veidi eelteadmisi rootsi lasteriimidest. Kui on keeruline lapse emakeelest võrdluseks ja selgituseks sobivaid liisusalme leida, võib kasutada muid võimalusi nagu luuletused või rahvaluule.

Mäng ja keele areng

Mäng on lapse õppetegevuse aluseks ja kesksel kohal lasteaia tegevustes. Koostöö teiste lastega võimaldab lapsel areneda ja õppida. Mängides peab laps end väljendama nii, et teised mõistaksid tema tundeid ja suhtumist. Rollimäng pakub suuri võimalusi keele kasutamiseks ja arendamiseks. Koos teiste lastega koostatakse dialooge ja siis on hea, kui mängugrupis on erineva keeleoskusega lapsi. Keelt paremini oskavad lapsed saavad olla eeskujuks neile, kel veel on raskusi end teistele arusaadavalt väljendada. Laps kuuleb siis erinevaid variatsioone keelest ja saab võimaluse kasutada keelt erinevates olukordades.

Kui lapse keeleoskus ei ole veel piisav, võib see hakata segama mängimist rühmas, kus ühiseks keeleks on rootsi keel. Kui rühmas on mitu sama emakeelega last, võiksid need lapsed koos mängida. Siis saavad lapsed kasutada seda keelt, mis on arengult samal tasemel nende üldise kognitiivse arenguga, ja võimaluse ühtlasi oma emakeelt arendada. Lapse jaoks võib suhtlemist kergendada ka täiskasvanu, kes jälgib laste mängu ja aitab vajadusel teistele arusaadavalt lapse vajadusi väljendada. Samuti võib täiskasvanul olla mängus aktiivne roll, nii et ta aitab uute mõtete ja algatustega mängu edasi arendada. Kaasmängijana on täiskasvanul võimalus olla erinevates rollides, et laps saaks kuulda, kuidas keelt erinevas olukorras kasutatakse.

Näide

Mängime arsti!

Lastele meeldib tihti arsti mängida. Mängu eel võib välja pakkuda sõnavara selle kohta, mis arsti juures jutuks võib tulla. Kuidas arstile helistada, mida arst ütleb, mida tuleb teha, kui on palavik jne. Igasugused arstitarbed nagu plaastrid, sidemed, stetoskoop, kraadiklaas jne teevad mängu lõbusaks ja suurendavad ka sõnavara. Jutustused arstilkäigust ja raamatud inimkehast aitavad leida uusi tegevusi ja uut sõnavara. Teine võimalus arstiteemat välja pakkuda on rääkida lastele haigustest ja seejärel korraldada õppereis arsti juurde.

Keskkonna mõju keele ja teadmiste arengule.

Keskkond, mis pakub lastele erinevaid võimalusi väiksemates gruppides mängida, soodustab ka keele arengut. Seda on võimalik korraldada, eraldades spetsiaalseid nurki või ruume erinevateks tegevusteks:

- Raamatu- või lugemisnurk (raamaturiigi juures). Need lapsed, kes puutuvad varakult raamatute kaudu kirjakeelega kokku, loovad ka varem seosed kõneldava ja kirjutatava keele vahel. Kui laps juba mõistab kirja pildi ja kõnekeele seost oma emakeeles, on soovitatav seda seost tema emakeeles ka lasteaia toetada. Raamatunurka võiks võimalusel rootsikeelse kirjanduse kõrval koondada ka materjale lapse emakeeles. Samuti on soovitatav jälgida, mis keeles laps mängides kirjutab.
- Matemaatikanurk
- Loodus- või avastusnurk
- Ehitusnurk
- Rollimängunurk
- Loovusnurk
- Pildinurk

Näide 1 Muusika kui toetav tegevus

Muusika kasutamine keele arendamiseks on teiste pedagoogiliste tegevuste kõrval väga tulemusrikas. Muusikalise meloodia, takti ja rütmi abil on kergem sõnu meelde jätta. Rütmi ja liikumise koostoime abil julgeb laps ka ennast paremini väljendada. Muusika ja liikumise kombineerimine laseb lapsel kogeda liikumisverbide tähendust ja neid kergemini meelde jätta ning õpituga siduda. Paljudes lasteaedades on muusikatunnid lasteaia igapäevategevuse osaks. Ühes Hässelby lasteaia kasutatakse muusikat kodu ja lasteaia vahelise sideme loomiseks. Lapsed toovad kodunt kaasa oma kultuuri muusikat, seda mängitakse ette, lastel tekib huvi teistsuguste kultuuride vastu ning rühmas räägivad lapsed 'minu' ja 'tema' muusikast.

Näide 2 Kunstiõpetus ja keele areng

Kunstiteema eesmärk on tekitada lastes huvi kunsti kõigi vormide vastu ja võimaldada lastel kogeda ennast kunsti loojatena. Teema juhatati sisse muinasjutuga lumememm Fransist, kes sai kingiks vesivärvid ja hakkas maalima. Raamatunurka soetati kümmekond laste kunstiraamatut ja lastele korraldati õppekäik kunstinäitusele. Pärast said kõik lapsed joonistustunnis ise oma kunsti luua. Üks kohalik kunstnik oli ka nõus lastele oma ateljeed näitama.

Lapsed hakkasid nägema kunstiteoseid ja seeläbi tekkis uusi seoseid ja sõnavara. Tagasiteel näituselt mööduti vanast apteegist, mille aknal oli lõvi kuju. Vaata, loomapood! Õpetaja rääkis, et apteek on koht, kust saab haiguse puhul rohtu osta. Korraga „tekkis“ kõikidel lastel kõhuvalu ja nad tahtsid apteeki sisse minna. Tagasi lasteaeda jõudes vooliti savist kujukesi. Lapsed arutasid omavahel ja õpetajaga, kuidas kujud välja peaksid nägema. Kas lõvil on juuksed? Kas lõvi juukseid kutsutaksegi juusteks? Kui loomad valmis, ehitati neile maja. Siis tekkis uusi küsimusi: kas nad elavad onnis, kivimajas või hoopis laudas? Õpetaja kohus oli siin uusi mõisteid tutvustada ja nende tähendust selgitada.

Lapsed ehtasid õpetaja abiga ka loomade jaoks sobiva maastiku. Sealt ei puudunud isegi mägi tulnukloomadele varjumiseks. Lõpuks tegid lapsed muinasjutu, kus kõik loomad tegelastena sees olid. Muinasjutu luges õpetaja CD peale. Nüüd kutsuti lapsevanemad kunstinäituse 'avamisele'. Vanemad teadsid rääkida, et lapsed on hakanud kasutama uusi sõnu nagu kunst, kunstnik, näitus, skulptuur, õlimaal ja veel palju teisi keerulisi mõisteid.

Kunstiteemat saab keeleliselt arendavaks muuta veel mitmel muul viisil:

- Lapsed jutustavad väikestes gruppides teineteisele oma töödest.
- Koos räägitakse näitusest. Vestlust võiksid ilmestada näitusel tehtud fotod või postkaardid väljapanekutest. Õpetaja kirjutab üles, mida üks grupp räägib, ja kasutab märkmeid vestluse elavdamiseks teises grupis.
- Lapsed jutustavad, kuidas nad oma kujukesi tegid.
- Koos koostatakse muinasjutt oma kujukeste kohta, see kirjutatakse üles ja loetakse ette või jutustatakse ümber teistele lastele.

Arutelu

Keeleliselt arendav tegevus lasteaias on väljakutseks mitmes mõttes. Keele kasutamine kõigis lasteaiatöös esinevates olukordades on lapse keele arenguks oluline ja vajalik.

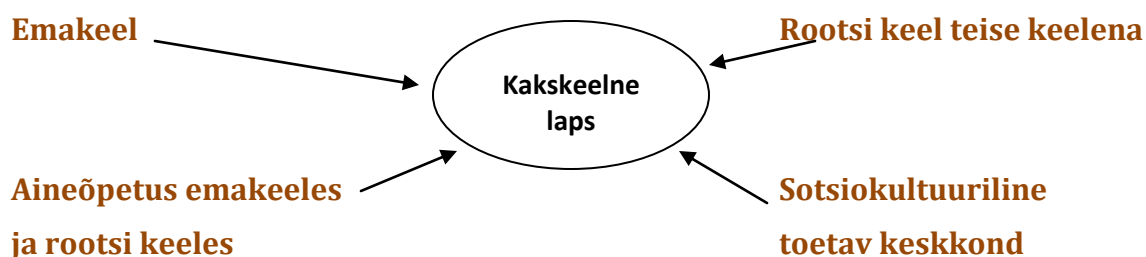
Õpetaja peab ära kasutama kõik võimalused, et lapsega rääkida, teda kõnetada, teda teiste laste või täiskasvanutega erinevates olukordades rääkima innustada. Laps uurib ja avastab uut enda ümber kogu aeg ning see annab ammendamatu võimaluse õppida ja nimetada uusi mõisteid, peegeldada kogetut ja väljendada oma tundeid ning kogemusi. Keerulisemate mõtete väljendamiseks on lapsel vaja rohkelt keelelisi väljakutseid ja stiimuleid. Headeks näideteks on inimkeha ja selle toimimise uurimine, liblika koorumise jälgimine, vee (ja jää) olekute vaatlemine ja nende põhjuste uurimine. Sel puhul saab keel arenemiseks võimsaid stiimuleid ja areneb lapse keskkonnast vahetult sõltumatute olukordade väljendamisel. Mis on omakorda vajalik, et laps vähehaaval tutvuks elulisi nähtusi kirjeldava keelega, mida tal koolis vaja läheb. Õpetaja kaldub kergesti alahindama

lapse võimet vastu võtta kognitiivselt nõudlikumat infot, kui lapse keel pole piisavalt arenenud. Tuleb meeles pidada, et see pole lapse keeleline areng, mis tema vastuvõtuvõimet takistab, vaid see, kuidas õpetaja on vastava teema ette valmistanud, lastele esitanud ja selle lastega läbi töötanud. Et pidevalt hoida lapse keelelist arengut omaette eesmärgina päevakorral, tuleb kõiki tegevusi läbi keelearengu 'prillide' vaadata ja muude eesmärkide kõrval keelelist arengut fookuses hoida.

Teoreetilised lähtekohad

Lapse areng on alati vahetus seotuses tema keskkonna ja mõjutustega. Üks lasteaia esmaseid kohustusi on toetada kõikide laste keelelist arengut ja teadlikult ning plaanipäraselt sellega õppeprotsessi kujundamisel arvestada.

Mitmekeelsete laste optimaalseks keeleliseks arenguks vajalikke komponente illustreerib hästi allolev joonis:

Joonisel kujutatud tegurid on osutunud mitmekeelse lapse õppeprotsessis tulemuslikuks. Teadlikkus keelelisest sotsialiseerumisest on vajalik, et planeerida lasteaia tegevustest väljaspoole jäävaid mitmekeelse lapse arengut toetavaid mõjureid.

Keeleline sotsialiseerumine on protsess, milles laps õpib üht keelt, seda keelt kandva pere ja kogukonna norme ja väärtusi ning kasutab seda keelt teadmiste omandamiseks ehk suhtlemiseks lapse ja täiskasvanute vahel. Keelelisel sotsialiseerumisel on kolm mõõdet:

- Kuidas vanemad ennast keele õpetajatena näevad.
- Kuidas kõne- ja kirjakeelt kodus ja omakeelses kogukonnas kasutatakse.
- Millised on suhted kodu/kogukonna ja ühiskonna (nt kooli või lasteaia) vahel.

Seda, kuidas erinevad maad ja kultuurid oma laste kasvatamist (sh keeleõpet) korraldavad ja mõistavad, on uuritud kultuuridevahelises võrdluses, kus eristatakse lapse- ja olukorradeskseid hoiakuid.

Lapsekeskne hoiak on omane Lääne-Euroopa keskklassi perekondadele. Seda iseloomustab, et keele omandamise toetamiseks kaasatakse laps vestlusse, kohandatakse täiskasvanute poolt kõneldavat keelt lihtsamaks ja mõistetavamaks ja last võetakse vestluspartnerina juba alates sünnist.

Olukorradeskne hoiak tähendab seda, et last ei võeta arvestatava vestluspartnerina. Täiskasvanud ei eelda lapselt sotsiaalses suhtluses aktiivsust.

Toetavad strateegiad

Allpool on näide, kuidas lapsega vesteldes võib kasutada erinevaid toetavaid strateegiaid. Vestlus rajaneb millelgi, mida laps on väljendanud ja mis ei ole seotud lapse vahetu keskkonna või olukorraga ning nõuab lapselt oma otsesest kogemusest erinevaid väljendusi. Vestlus sisaldab palju toetavaid ja avatud küsimusi.

Sotsiaalse integratsiooni toimimiseks on vaja teadlikult planeerida, vastastikku tunnustada ja mõista eesmärgi, mis on mõlemal poolel (vähemusel ja enamusel).

Toetavad strateegiad	Väljendid ja täiskasvanu poolt antavad vastused
Teema laiendamine lapse poolt väljendatud sisu raames	<i>Jätkab teema selgitamist ja tutvustamist lapsele</i>
Semantiline laiendamine	<i>Lisab teemasse uut informatsiooni, mis väljub „siin-ja-praegu“ mõõtmest ehk lapse poolt vahetult kogetust. Seob teema uue informatsiooniga väljaspool kõneldavat keskkonda.</i>
Selgitavad küsimused	<i>Selgitab lapse poolt väljendatud ja esitab palju avatud küsimusi</i>
Vastused lapse küsimustele	<i>Vastab nii, et vastus laiendab ja seletab ning ületab üks-ühele lapse poolt küsitut. Toob sisse kogemuse väljaspool lapse vahetut keskkonda.</i>
Toetav vastamine	<i>Toetab, küsides pigem Miks? ja Kuidas? küsimusi (Mis? küsimuste asemel)</i>

Lapse vahetu keskkonnaga seonduv ja seondamatu omandamine

Oma keelelise arengu algusfaasis vajab laps konkreetseid, vahetult kogetuga seotud mõisteid, *siin-ja-praegu*, st oma vahetu keskkonnaga seotud tähendusi, pilte või esemeid, et oma suhtlemisoskust arendada. Mida vanem on laps, seda enam vajab ta keskkonnast sõltumatuid keelelisi väljakutseid, et ta mõtlemine ja väljendusoskus areneksid.

Lapsele antavate ülesannete raskusastme võib mõtteliselt kaheks jaotada: kognitiivne raskusaste ja kontekstuaalne raskusaste (vt joonis allpool). On väga tähtis, et me ei piiraks lapse kognitiivset arengut, pakkudes talle liiga kergeid keelelisi stiimuleid rootsi keeles, kui lapse tugevaim keel on tema emakeel. Näiteks Amale (vt Näide emakeeleõpetaja Fatima päevast), kes ei osanud rootsi keelt eriti hästi, käis õppekäigul tuletõrjedepoos. Ta poleks saanud rootsi lastega võrdselt teada, mis toimub ja kuidas käituda tulekahju puhkemise korral, kui emakeeleõpetajat poleks seal olnud teda toetamas ning enne ja pärast õppekäiku Amalega sellest emakeeles rääkimas. Amale oleks võinud kergesti ilma jääda õppekäigu sisulisest eesmärgist. Palju õppekäiguga seotud tegevustest ja kõnelustest oleks

piirdunud Amale piiratud sõnavara tõttu üksnes vahetult kogetud muljetega ja see poleks võimaldanud tal uusi vajalikke teadmisi omandada.

Kognitiivselt nõudlik

Ülesanded, mis on kognitiivselt nõudlikud. Laps saab kontekstist tuge.

Ülesanded, mis on kognitiivselt nõudlikud. Kontekst ei paku mingit tuge.

Keskkonnaga

seonduv

Ülesanded, mis on kognitiivselt vähenõudlikud ja lihtsad. Laps saab lisaks kontekstist tuge.

Keskkonnaga

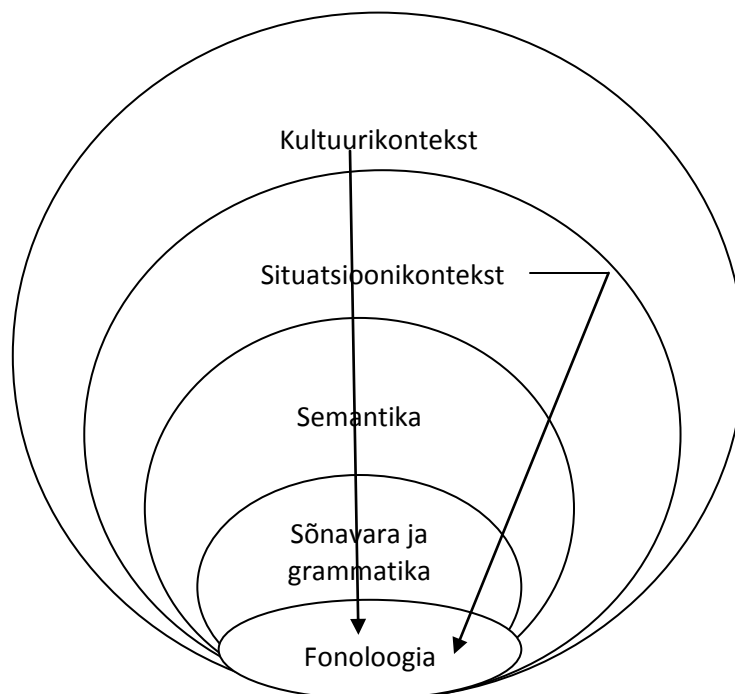
seondumatu

Ülesanded, mis on kognitiivselt lihtsad. Kontekst ei paku mingit tuge.

Kognitiivselt vähenõudlik

Erinevad keeletasemed

Täiendav aspekt keele omandamise mõistmisel on funktsionaalne keelekasutus.

Funktsionaalse keelekasutuse mudel (vt joonis) rõhutab keele sotsiaalset olemust kui inimlikku ressursi tähendusloomisel. Keelt kasutatakse mitmel põhjusel, sealhulgas välisilmas toimuva vahendamiseks, näiteks, mis väliskeskkonnas juhtub ja mis tingimustel. Keelt kasutatakse ka sotsiaalsete sidemete loomiseks teiste inimestega meie ümber, oma mõtete ja tunnete väljendamiseks nii, et teised seda mõistaksid. Niisiis kasutame keelt samaaegselt mitmel eri tasandil, mida ülalolev joonis ka illustreerib.

Kultuurikontekst. Joonise kohaselt on keele ülemine kiht kultuurikontekst. Rootsi keele puhul on selleks rootsi kultuur ja lapse emakeele puhul tema päritolumaa kultuur. Selles kihis ehk kultuurikontekstis on keel aastasade jooksul arenenud ja selles ilmneb, kuidas me ennast erinevates olukordades väljendame, nt tava- ja viisakusväljendid.

Situatsioonikontekst. Teine kiht on situatsioonikonteksti kiht, mille all mõistame vestluse või teksti sisu ja teemat, rääkija rolli ja suhet sellesse (siia alla käib ka autori ja lugeja suhe) ning suhtlemisviisi, ehk seda, kuidas sõnum on formuleeritud (nt kõnekeelsena või kirjakeelsena). Situatsioonikonteksti normid oleme me kõik juba väikelastena omandanud, nii et meil on arusaam, millest on mingis olukorras (teema raames) mõistlik rääkida, kellega me võime rääkida, mil viisil on õige suhelda ja millal on õige rääkida või vaikida.

Keele semantika (tähendusõpetus). Kolmas kiht koosneb keeleressurssidest, mille abil luuakse keeles olevaid väljendeid kasutades uusi tähendusi.

Sõnavara ja grammatika. Neljas kiht koosneb sõnavarast ja grammatikast, mis on eri keeltes väga erinev.

Fonoloogia. Viies ja kõige sisemisem kiht on fonoloogia, st sõnade hääldus, intonatsioon ja rõhud. Sõnade kirjalikult on ka seotud fonoloogiakihihiga. Fonoloogia võib olla eri keeltes väga erinev.

Kultuurikonteksti ja fonoloogiat ühendab **nool**, mis tähistab, et kultuurikontekst juhib keelekasutust läbi kõigi keelekihtide fonoloogiani välja. Kultuurikontekst mõjutab ka seda, milliseid keeležanre (jutustus, ümberjutustus, kirjeldus, juhtnõor, selgitus või põhjendus) saame kindlates suhtlussituatsioonides kasutada.

Teine nool, mis saab alguse situatsioonikonteksti kihist, tähistab seda, millist keeleregistrit (formaalset või informaalset, slängi, standardkeelt) meilt kindlates suhtlussituatsioonides oodatakse.

6a) MATEMAATILISED MÕISTED

Lasteaias õpetatakse lastele matemaatilisi mõisteid läbi mängu ja keeleõppe, et laps saaks neid hiljem koolis akadeemilises aineõppes kasutada.

Lapsi õpetatakse uurima ja mõistma välisilma, orienteeruma ajas ja ruumis, arendama mõttetegevust, koostama hüpoteese. Lapse kogemuse sõnastamine on nii mitmekeelse õpetaja kui rootsikeelse õpetaja ülesanne.

Koolieelse haridusasutuse õppekava näeb ette, et lasteaia ülesanne on õpetada last vormima, konstrueerima ja kasutama materjale ja tehnikat.

Mängides rollimänge, ehitusmänge, lauamänge jm, areneb mõtlemine, laps püstitab eeldusi ja tõestab neid tegevuse käigus. Erinevate materjalidega ehitades või konstruktoreid kokku pannes arenevad lapse alusteadmised matemaatikast ja füüsikast: kaugus, raskus, tasakaal, pikem kui, kõrgem kui, kõver, tasane, raskusjõud, kangipõhimõte jne. Kõike seda saab mõista ja selgitada, mängides liiva, vee, legode, klotside, kivide, patjade, pulkade ja paljude muude materjalidega. Mängus arenevad mõisted nagu arv/hulk, järjekord, sorteer, võrdle, hind, aeg, värv, kaal, suurus ja pikkus. Mustrite ja geomeetriliste kujundite loomine seob matemaatilised mõisted lapse vahetu kogemusega.

Lasteaia ülesanne on anda igale lapsele võimalus:

- *arendada oma oskusi ja võimeid ehitades, luues ja konstrueerides erinevate materjalide ja tehnikate abil;*
- *arendada oma võimeid avastada ja kasutada matemaatilisi mõisteid lapsele tähendusrikastes seostes;*
- *arendada arusaamist matemaatilistest põhimõistetest, hulgast, mõõdust, vormist ning orienteerumist ajas ja ruumis.*

(Koolieelse haridusasutuse õppekava)

Matemaatika ei tähenda ainult numbrite tundmist ja nende järjest loendada oskamist (mis võib eri keeltes olla erineva loogika järgi üles ehitatud), vaid oma välismaailma mõõdetavat tajumist.

“Matemaatikat peab lapsele tähendusrikastes seostes tutvustama. Laps ja täiskasvanu loovad ühises tegevuses uue teadmise. Lapse huvi matemaatika vastu tuleb äratada mängu, igapäevategevuste ja põnevate teemade kaudu.”

Kaasaegsetes väikelastele matemaatika selgitamiseks mõeldud materjalides on häid näiteid, kuidas õpitavat siduda lapsele mõistetaval kombel tema maailmaga. Järgnevalt toome kaks näidet, kuidas matemaatikat saab õpetada mitmekultuurilises kontekstis.

Näited

Näide 1 Teema: sild

Lasteaia lähedal on jalakäijate sild, mis viib üle jõe metsa alla. Lapsed peatuvad tihti jalutuskäigu ajal silla peal ja vaatavad silla alt mööduvaid laevu. Ühel päeval hakati silda remontima ja see sündmus sai lasteaias uue teema alguseks. Esimeseks ülesandeks on teada saada, kui kõrge ja kui pikk sild on. Pikkust mõõdetakse kukesammuga (jalg jala ette) üle silla käies. Varsti avastavad lapsed, et igaüks saab erineva tulemuse, sest nende jalad on eri pikkusega. Paar last panevad ette lõngakeraga silla pikkust mõõta. Lasteaias näitavad õpetajad neile mõõdulinti ja tollipulka ning lapsed saavad tuttavaks mõõtühikutega.

Järgmise jalutuskäigu ajal mõõdavad nad silla kõrgust. Selleks kasutataksegi lõngakera, aga nüüd oskavad lapsed juba lõnga pikkust meetritesse ja sentimeetritesse 'tõlkida'. Laste hulgas levib uus põnev tegevus: käia õues ringi ja mõõta kõike, mis silma alla satub.

Teema jätkub nii, et lapsed jutustavad oma sildadega seotud kogemustest. Räägitakse sildadest, mille peal on käidud, mille peal on autoga sõidetud ja mille alt paadi või laevaga läbi sõidetud. Ka vanemad hakkavad asja vastu huvi tundma ja õpetaja palub neil oma kogemustest rääkida. Selgub, et kõik teavad midagi sildadest. Kõikidest juttudest tehakse pildid koos fotode, jooniste ja selgitava tekstiga. Osa tekste on isegi luulevormis.

Raamatukogust tuuakse suuri raamatuid maailmas leiduvate sildade piltidega, ka nendest saab laste pildikogu täiendust. Internetist leitakse samuti huvitavat infot maailmakuulsate sildade kohta. Lapsed ehitavad ise kõikvõimalikest materjalidest sildu - piimapakkidest, klotsidest – ja lillevanikutega kaunistatud sümbolseid sõprussildu. Kevadel ehitatakse üheskoos lasteaias hoovile plankudest ja laudadest sild ja selle peal etendavad lapsed suure innu ja kaasaelamisega kordamööda lühipala “Kaks kitse”.

Näide 2: Raha ja selle erinevad vääringud

Poemängu ajal tõusis päevakorda raha kasutamine ja selle tootmine. Alguses tegid lapsed ise tehisraha: kupüürid lõigati paberist ja värviti eri värvi. Samal kombel lõigati eri suurusega mündid paberist välja. Lastel tõusis huvi pärisraha vastu: kuidas see välja näeb, mis seal peal on, kes seal peal kujutatud on. Müntide tootmine muutus mitmekesisemaks, lapsed tegid münte savist, pressisid neile mustreid peale, värvisid eri värvi ja tähistasid erinevaid vääringuid.

Õpetajad rääkisid raha väärtusest ja Internetist otsiti infot vanaaegse raha ja makseviiside kohta. Lapsed tõid kodudest kaasa eri riikide raha näidiseid, võrdlesid ja sorteerisid neid. Üllatusega avastasid nad, et on olemas väikeseid münte, mille väärtus on kõrgem kui suurematel müntidel. Tekkis küsimus, kas kõik inimesed maailmas kasutavad sama raha. Kodudes küsitleti vanemaid ja peaaegu kõik lapsed tõid järgmisel päeval kaasa münte maailma erinevatest paikadest. Loomulikult tahtsid kõik lapsed ka ise kuldraha vermida ja seda omatehtud kuldkiirustus hoida, täpselt nagu Pipi Pikksukk tegi. Poolaasta lõpus oli vanematelt kokku laenatud aukartustäratav müntide kogu ja nendest tehti näitus, kus lapsed said eri maade raha võrrelda ja maailma ilusaima münti valida.

Teoreetilised lähtekohad

Kõigil lastel, kes kooli lähevad, on olemas teadmised ja valmisolek matemaatika õppimiseks. Nii matemaatika aine kui selle õpetamine ei sõltu kultuuritraditsioonidest ega väärtushoiakutest.

Kultuuri- ja rahvuskeskne matemaatika on formuleeritud nii, et see lahendab sellele kultuurile omaseid probleeme. Mida rohkem on kultuuridevahelist suhtlemist, seda lähemale nihkuvad üksteisele eri kultuuride matemaatikad.

Väikelaps on loomu poolest uudishimulik ja proovib teha kõik selleks, et ümbritsevat mõista. Lapsed kogevad olukordi, kus on tegemist mõõtudega ja nad õpivad varakult nende mõõtude vahelisi suhteid märkama. Oma kogemuse põhjal kujundavad nad oskusi liita, lahutada, grupeerida, võrrelda ja jagada. Mitteformaalse matemaatilise mõtlemise areng on alati seotud keele arengu ja lähikeskkonnas omandatud kogemusega.

Matemaatikute ja pedagoogide keskel käib pidev diskussioon eri vaatenurkadest matemaatikale kui nähtusele. Osa pooldab seisukohta, et matemaatika on asi iseeneses ja on sõltumatu inimesest. Teine osa pooldab vaadet, et matemaatika on inimeste poolt loodud sotsiaalne konstruktsioon ja areneb jätkuvalt ajas. Mõned uurijad on võrrelnud erinevatest kodudest pärit laste probleemide lahendamise õppimise viise igapäevastes olukordades ("orientatsioon numbritele"). Lastel, kellel on tugev numbriline orientatsioon, on kooli minnes paremini arenenud arusaam arvulistest mõistetest.

Etnomatematika

Etnomatematika uurimisvaldkond hõlmab ettekujutust matemaatikast erinevates kultuurides. Alaskal uuritakse vanema yopikultuuri matemaatikateadmisi. Rootsis on Ylva Jannok Nuutti uurinud matemaatikat saami kultuuris: loendamise, jälgimise, mõõtmise, projekteerimise, mängude, liigitamise ja üldistamise vaatenurgast. Lõuna-Aafrikas kasutatakse lastele algebra ja geomeetria õpetamisel nende hobisid nagu mängud, hüppenöörimängud, tuulelohede ja traadist autode valmistamine. Uus-Meremaal on välja töötatud spetsiaalne matemaatika õppekava maoori õpilastele, sest maoori õpilastel on aines teistest nõrgemad tulemused. Läänemaailmas kasvanud lastel ja muudes maailma osades kasvanud lastel on erinevad kogemused oma maailma kvantifitseerimisel. Rootsis on täpsed arvud ja mõõdud väga tähtsad, näiteks kokanduses. Kodudes, kus vanemad iial ei mõõda ega kaalu, kui nad voolivad, küpsetavad või õmblevad, on lapsed omandanud erineva matemaatilise mõtlemise.

6 b) KÕNEHÄIRED KOMBINEERITUNA MITMEKEELSUSEGA

On üsna tavaline, et lasteaias eeldatakse mitmekeelselt lapselt hilisemat keelearengut. Mitmekeelsed lapsed kasutavad sageli kahte või enamat erinevat keelt erinevates kontekstides. Näiteks räägitakse ühte keelt kodus ja teist lasteaias.

Eri keelte sõnavara võib olla erinevalt jaotunud, võib-olla teab laps kodus kasutatavaid sõnu paremini emakeeles ja lasteaias kasutatavaid sõnu rootsi keeles. Kui laps on mitmekeelne ja õpetajad kuulevad ainult, kuidas laps räägib rootsi keeles, on lihtne lapse keelelist arengut alahinnata. Ainult siis, kui on teada, kuidas laps on mõlemas keeles arenenud, on võimalik rääkida lapse keelearengust tervikuna. Mitmekeelsus ei põhjusta iseenesest kõnehäiret. Kõnehäired esinevad nii mitmekeelsetel kui ükskeelsetel lastel. Mõlema keelerühma puhul kehtib reegel, et mida varem abinõusid kasutuse võtta, seda paremad on tulemused.

Hinnates last ainult tema ühe keele arengu põhjal, võib kergesti väärarusaamu tekkida. Kui laps ei ole ükskõik kummas keeles kahe aasta jooksul lasteaias arenenud, tuleb teha hindamise mõlemas keeles.

Hiline teise keele areng või kõnehäire?

Esimene ülesanne on välja selgitada, kas lapsel on sarnased probleemid mõlemas keeles, sest kõnehäire mõjutab alati kõiki keeli ja lapsel võib olla raskusi ka emakeele arengus. Kui

aga lapse emakeele areng on samal tasemel teiste mitmekeelsete lastega ja probleeme on ainult rootsi keeles, on see tõenäoliselt aeglane keeleareng ja rootsi keel on alles arenemas. Tavaliseks põhjuseks on see, et laps pole saanud piisavalt kuulda rootsi keelt ja seetõttu võtab keele areng kauem aega.

Kõnehäireks konstateeritakse see alles siis, kui seda on kinnitanud logopeed.

Kõnehäire tähendab, et lapse keelelised võimed pole eakohased, samas kui muu areng on normi piires.

Esmane kõnehäire tähendab, et lapse peamiseks probleemiks ongi kõnehäire. ***Sekundaarne*** kõnehäire tähendab, et kõnehäire esineb koos teiste arenguhäiretega nagu vaimne alaareng või ATH (aktiivsus- ja tähelepanuhäire).

Kerge kõnehäire tähendab üksnes probleeme hääldusega. ***Möödukas*** kõnehäire tähendab suuremaid probleeme hääldusega ja kergeid kuni möödukaid probleeme grammatikaga.

Raske kõnehäire puhul on suuri probleeme mitte ainult häälduse ja grammatika, vaid ka sõnavara ja kõne mõistmisega. ***Väga raske*** kõnehäire tähendab, et lapsel on väga piiratud kõnekeel ja suuri raskusi räägitu mõistmisega.

Järgnev "kontroll-leht", on võetud logopeed Eva-Kristiina Salemehe (Malmö Keeltemaja) teabelehest, mille dr Salemehe andis välja peamiselt lapsevanematele, aga ka kõigile teistele, kes tegelevad lastega, kellel on kõnehäired:

Kõnehäire tunnused:

Sõltumata keelest, iseloomustavad kõnehäiret järgmised tegurid:

- Tavalisest väiksem lalisemine
- Esimesed sõnad tulevad hilja, tavaliselt umbes 2aastaselt või hiljem
- Keele areng on aeglane, isegi vanematel on lapsest raske aru saada
- Tihti on uute sõnade õppimine raske
- Raske on leida sõnu
- Tihti madalam kõnest arusaamine
- Kõneleb väga vähe

Kui keele aeglane areng on tingitud kõnehäirest, ei aita selle vastu ühe keele välistamine. Paljud usuvad, et lapse jaoks on lihtsam areneda ainult ühes keeles ja mitte kasutada mõlemat keelt. See on eksiarvamus, sest kõnehäire ei ole iseenesest tingitud mitmekeelsusest. Keeled ei takista üksteist. Keele "välistamine" tähendab sekkumist perekonnaellu.

Sõnavara aeglane areng tähendab seda, et kui lapsel on tavaliselt vaja sõna kuulda 3-4 korda, siis kõnehäirega lapsed peavad kuulma samu sõnu 300 - 400 korda, seega vajavadajakordselt suuremat keelelist kokkupuudet. See kehtib mõlemas keeles. Kui kokkupuude toimub ainult ühes keeles, areneb ainult see keel.

Spånga-Tensta linnaosavalitsuses Stockholmis on töörühm Eva-Kristina Salamehe juhtimisel välja töötanud ühtsete juhiste brošüüri piirkonna lasteaedadele. Linnaosa lasteaiad

väljendasid vajadust parema koostöö järele kõnehäirete teemal, et võimalikult varases faasis need lastel avastataks. Nad soovisid teha tihedat koostööd vanematega, et võimalikult varakult mitmekeelsetel lastel kõnehäired avastada ja sobivad abinõud tarvitusele võtta.

Järgnev näide on võetud dokumendist "Juhend ükskeelsete ja mitmekeelsete laste kõnehäirete avastamiseks" (2007). Dokument pakub tegevuskava, mida järgida, kui last ümbritsevad täiskasvanud on mures lapse keele arengu pärast.

Töörühm on määratlenud järgmised lähenemisviisid:

Lasteaia tegevusmudel:

1. Kui last ümbritsevad täiskasvanud on mures lapse keele arengu pärast, viiakse läbi täiendav vaatlus spetsiaalse kontroll-lehe alusel.
Seda tehakse vahetult enne lapse kolmeaastaseks saamist või vajaduse korral vanemas eas. Pärast vaatlust kutsutakse lapsevanemad arenguveestlusele. Arenguveestlusel soovitatakse neil täita lapse Keelekasutuse kaart (vt ptk Koostöö lapsevanematega) ja vastata sellega seotud küsimustele.
2. Mitmekeelsete laste puhul täidetakse kontroll-leht nii emakeele kui rootsi keele kohta (kaks eksemplari). Et saada ülevaade lapse emakeeleoskusest, palutakse appi vanemad või emakeeleõpetaja. On oluline, et õpetaja vaatab koos vanemate või emakeeleõpetajaga kontroll-lehe läbi. Vajadusel kasutatakse tõlgi abi. Kui lapsel on kõnehäire, on tal raskusi nii emakeeles kui teises (rootsi) keeles.
3. Lasteaia võib ühendust võtta kõneterapeudi/eripedagoogiga, kes teeb uuringu lapse keelearengust ja keelekasutusest.
4. Kui esineb kahtlusi lapse keelearengu osas, võetakse ühendust koolieelsete laste med-õega juba enne kolmanda eluaasta üldkontrolli. Med-õel on selle kaudu ülevaade lapse probleemidest juba enne 3-aasta kontrolli.
5. Pärast 3-aasta kontrolli saab arst lapse vajadusel suunata logopeedi vastuvõtule. Esimene kuulmise kontroll tehakse alati arsti juures.
6. Med-õde ja kõneterapeut/eripedagoog kontrollivad last paar korda poolaasta jooksul. Logopeed/ eripedagoog esindab lasteaeda polikliinikus korraldatavatel logopeedide koosolekutel. Polikliinik kutsub logopeedi/eripedagoogi koosolekule, kui konkreetsete laste küsimusi arutatakse. Logopeed/ eripedagoog vastutab, et lasteaed saaks alati tagasisidet neilt kohtumistelt.

Diskussioon

Spånga-Tensta mudel kõnehäirete avastamiseks

Eva-Kristina Salameh juhtimisel loodi töörühm, mille koosseisus olid lasteaednikud, eripedagoogid, logopeedid ja keelearengu spetsialist. Koos osalesid nad protsessis, mis viis mudeli väljatöötamiseni. Mudeli kasutamine eeldab, et õpetajad arutavad läbi

eesmärgid ning selle, millal mudelit kasutada. Mudelit ei kasutata diagnostilise materjalina (diagnoos jääb väljapoole pedagoogide pädevust), vaid juhendina koostöös vanematega. Millistes töö etappides seda kasutatakse, võib eri omavalitsustes varieeruda.

KÜSIMUSED:

Millal peaksime reageerima?

Kui laps on olnud lasteaias 1-2 aastat ja pidevalt kuulnud rootsi keelt, kuid tema rootsi keel pole arenenud.

Kuhu pöörduda, kui tekib küsimusi?

Kui vajate nõustamist või soovite esitada küsimusi mitmekeelsuse ja kõnehäirete kohta, võib külastada Keeltemaja veebilehte www.sprakenshus-umas.se. Koduleht on kasutajasõbralik ja sisaldab viiteid kirjandusele, linke ja foorumit, kus nii vanemad kui õpetajad saavad konkreetseid küsimusi küsida ning neile vastatakse.

Kodulehel on ka teadus- ja erialaseid artikleid ning eeskätt logopeedidele mõeldud erialamaterjale

Teoreetilised lähtekohad

Eva-Kristina Salameh , meditsiinidoktor ja logopeed, on alates 1978. aastast spetsialiseerunud mitmekeelsete laste kõnehäiretele ja võtab logopeedina vastu Malmö Ülikooli kliiniku juures.

Jaanuaris 2004 loodi Keeltemaja – keskus, kus uuritakse kõnehäireid kombinatsioonis mitmekeelsusega. Tegevuse aluseks on teadusuuringute tulemused ja eesmärgiks on parandada kõnehäiretega mitmekeelsete laste ravi ja toetamist.

Keeltemaja ülesandeks on logopeedi juurde suunamise aluseks olevate hinnangute ja mitmekeelse lapse keelearengu üle tehtavate otsuste kvaliteeti tõsta, nõustada ja toetada vanemaid, tihendada koostööd lasteaedadega ja pakkuda õpetajatele täienduskoolitust.

Kakskeelse lapse kõnehäirete teemal tehtud uuringutest võib välja tuua olulisi järeldusi:

- 1) Mitmekeelseid lapsi suunatakse väikelastearsti poolt logopeedi juurde märgatavalt harvem kui rootsikeelseid lapsi. Samas ületab mitmekeelsete laste suunamine logopeedi juurde peale 5. eluaastat samaealiste rootsi laste suunamise. Mitmekeelsetel lastel on rohkem kõnehäireid kui rootsi lastel. Mõne raske kõnehäirega lapse emakeele areng taandus uurimisprojekti jooksul märgatavalt. Keeleoskuse langus võib põhjustada emotsionaalseid ja sotsiaalseid probleeme nii kakskeelsetel kui ükskeelsetel lastel. On oluline, et lapse vajadusi märgataks varakult, kuid selleks on vaja piisavalt usaldusväärseid testimisvahendeid. Need aga puuduvad enamikus keeltes, mis on Rootsis esindatud.

„Kakskeelseid lapsi ähvardab aladiagnoosimine ja sobiva ravi või toetuse puudumine, sest nende keeleprobleeme peetakse tihti seotuks kakskeelsusega“.⁶ Uuringud on ka näidanud, et arstil on keeruline tuvastada lapse mistahes kõnehäireid, sest ta näeb last harva. Lasteaiaõpetajal on seevastu lihtsam jälgida laste keele arengut, sest ta kohtub lastega peaaegu iga päev.

- 2) On suur tõenäosus, et mitmekeelsete laste vanemad katkestavad ravi. Mida raskema kõnehäirega on tegu, seda suurem on oht, et see jääb ravimata.
- 3) Kõnehäirete riskitegurid olid enam-vähem sarnased ükskeelsete ja mitmekeelsete laste hulgas, lastevanemate mure oli ühine nimetaja. Meessugu ja pärilikkus mängis suurt rolli ükskeelsete laste seas, mitmekeelsete hulgas olid ainult keskkonnaga seotud põhjused. Võis näha ka silmatorkavat korrelatsiooni nende perekondade vahel, kus ema oli tulnud Rootsi +/-1 aastat pärast lapse sündi ning kus emal on endiselt vaja tõlgi abi peale >5 aastat Rootsis elamist.

Teises lapse keelearengu longituuduuringus jõudis Salameh järeldusele, et raske kõnehäirega lastel arenes keel grammatiliselt samal viisil nagu kõnehäireteta lastel, kuid aeglasemalt. Nad olid ka mõlemas keeles tundlikumad keelekeskkonna puudumise suhtes. Samu tulemusi näitas laste fonoloogiline (häälduse) areng. Mitmekeelsed lapsed järgisid samasugust fonoloogilise arengu protsessi kui ükskeelsed lapsed oma keeles, aga siis vastavalt kahes erinevas keeles. Protsesside segunemine ei tõusnud päevakorrale.

Teadusuuringuid mitmekeelsusest kombinatsioonis kõnehäiretega on ka rahvusvaheliselt vähe tehtud, hoolimata asjaolust, et üle poole maailma lastest on mitmekeelsed. Seda seetõttu, et mitmekeelsed lapsed sageli ei kuulu uurimise alla, kuna nende kõnehäirete allikaks peetakse mitmekeelsust. Olemasolevad teadusuuringud rõhutavad, et mõlemale lapse keelele peab võrdselt hinnangu andma.

7. KEELE ARENGULE KESKENDUNUD PEDAGOOGILINE DOKUMENTEERIMINE

Mitmekeelse arengu eduteguriteks on jälgimine (seire), dokumenteerimine ja refleksioon. Jälgides lapse arengut nii esimeses kui teises keeles, saab selgeks, mida laps oskab ja mis vajab arendamist.

Peamiseks väljakutseks on, kuidas teha lapse keelearengu analüüsimine ja dokumenteerimine lihtsaks, vaadeldes seda osana lapse üldisest arengust. Samuti see, kuidas integreerida keelearengu jälgimine võimalikult valutult oma pedagoogilisse tegevusse.

Kõik, kes lastega töötavad, teevad pidevalt tähelepanekuid selle kohta, mida laps oskab või teeb, aga dokumenteerides muutub keele areng nähtavaks ja jälgitavaks. Oluline on juba algusest peale dokumenteerida, kuidas väikelaps suhtleb, ja jälgida kogu protsessi

⁶ Salameh, Eva-Kristina (2004), *Language impairment in Swedish bilingual children*. Lunds Universitet.

lapse lasteaia käimise aja vältel. Nähes, kuidas laps kasutab keelt erinevates olukordades, saame rohkem teada nii lapse emakeele kui teise keele arengust.

Rootsi Kooliameti soovitusel „Üldisi soovitusi ja märkusi koolieelse lasteasutuse õppekava juurde“ rõhutatakse pedagoogilise dokumentatsiooni tähtsust:

„Lasteaia ülesanne on toetada lapse mõistemaailma kujunemist. On oluline jälgida, kuidas lasteaialaste areng ja õppimine toimub ning kuidas lasteaed seda toetada saab. Lasteaia arengu jälgimine ei ole siiski sama, mis lasteaia arengu ja õppimise hindamine vastavalt kehtestatud kriteeriumidele ja normidele.

Üks võimalus suurendada teadlikkust omaenda tööst on lasteaia tööprotsesside eri vormides dokumenteerimine, nähtavaks muutmine ja reflekteerimine. Sel viisil saab selgeks, mis olukordades lapsed midagi õpivad, arenevad ja end hästi tunnevad. Tähtis on, et dokumenteerimis- ja refleksioonitegevusi peetakse osaks lasteaia igapäevast tööst lastega, mitte aga millekski väljastpoolt pealesurutuks“.

Lapse keele arengu jälgimise eesmärk

Küsimus, mille üle õpetajad võiksid mõelda on:

Kuidas korraldada lasteaia tegevus võimalikult optimaalset keelearengut soodustavaks?

Lasteaiaiga on lapse kõige tormilisema keelearengu aeg ja seetõttu on oluline kasutada ära kõik keeleliste stiimulite võimalused. Lapse arengu jälgimine peaks olema osaks igapäevasest tegevusest. Lisaks toetab see edasise töö planeerimist rühmas. Mida veel teha, et edendada keele arengut? Tähelepanekud peaksid olema lähtekohaks keele- ja üldarendusliku töö planeerimisel. Ülesande lihtsustamiseks võib seda esitada küsimuste näol:

Kuidas, kellelt ja millal laps õpib? Mis läks hästi, mis õnnestus vähem ja miks? Kuidas saan last toetada erinevates tegevustes?

Õpetajate ülesanne on luua lastele pidevalt uusi ja stimuleerivaid õpikeskkondi. Tähelepanekud ja teadmised lapse arengu hetkeseisust võimaldavad tööd õigesti planeerida ning pakkuda lapsele uusi väljakutseid.

Lisaks õpetajate planeerimise ja hindamise toetamisele on arengu jälgimisel ka kommunikatiivne eesmärk. Last motiveerib enamasti see, kui keegi hoolib, millest ta räägib või jutustab. Ka vanemad tahavad teada, kuidas nende lapse areng edeneb. Lapse teise rühma/lasteaeda üleminekul on selline informatsioon õpetajale väga väärtuslik. Lisaks on erinevate kõnehäiretega lapsi, kelle puhul on tähtis häire võimalikult varakult avastada (vt ka ptk 6b).

Erinevad meetodid laste keele arengu seireks

Kasutatakse eri liiki hindamisi. Allpool kirjeldatakse kahte varianti. Üks neist on nn **kaudne hindamine**. Kaudse hindamise näiteks on KAVR (keele arengu varane registreerimine).

Kaudse hindamise tunnused on:

- kasutatakse eelnevalt väljatöötatud teste;
- mõõdetakse, kuidas õppija valdab üksikuid komponente;
- vastused rajanevad õigel või valel.

Teine on nn **otsene hindamine**. Selle näiteks on õpetaja kirjed koos sooritusanalüüsi või tegevuslogiga.

Otsese hindamise tunnused on:

- põhineb lapse enda poolt loodud keelel,
- rõhutab lapse keele arengu terviklikkust,
- analüüsib lapse funktsionaalset keeleoskust.

Otsese hindamise plussid:

- saab teavet selle kohta, mida laps oskab,
- annab ülevaate, kus laps oma õppimisprotsessis on,
- teeb kindlaks erivajadused, et need õigeaegselt avastataks,
- kasutatav planeerimise/hindamise alusena,
- teadvustab lapsele tema enda keelelist arengut,
- tõstab lapse motivatsiooni ja soovi õppida,
- teavitab lapsevanemaid laste keele arengust,
- ühtlustab õpetajate sõnavara lapse keelekasutuse taseme kirjeldamiseks,
- läheneb terviklikult lapse mõlemale keelele,
- annab informatsiooni, mis jutustamisstruktuur lapsel on, tema arengust alguse, keskpaiga ja lõpuga jutu ja keerulisemate lauseühendite koostamisel.

Hindamisvahendit valides peab mõtlema, milline lähenemine lapsele iseloomustab lasteaia tööd. Mida tahetakse edasi anda ja miks? Samal põhimõttel määrab teadmistele lähenemine, millist hindamismeetodit kasutatakse.

Mitmekeelsete laste keele arengu seire peab kajastama sarnasusi ja erisusi esimese ja teise keele arengus. Peab arvesse võtma, et eri kultuurides on erinevad kommunikatsioonimustrid ja eri keeltele on erinev ülesehitus. Kui keele arengut pole toimunud, peab kaaluma, mis tegevusi võiks ette näha just selle lapse arendamiseks.

Testid, mida tihti kasutatakse, lähtuvad ükskeelsuse normidest ja ei ole kohaldatavad mitmekeelsele lapsele. Teste iseloomustab keskklassi kultuur ja mõtteviis. Ükskeelsele lapsele mõeldud testid ei anna mitmekeelse lapse puhul tavaliselt õiglast tulemust. **Paljud testid on nii tehtud, et need näitavad eelkõige, mida laps ei oska, selle asemel, et näidata, mida laps oskab ja kuhu ta oma keelearengus jõudnud on.**

Mõtlemaks ka kollektiivse ja individuaalse lähenemise tasakaalu üle. Kõik see, mida grupis tehakse, ilmneb indiviidi tulemustes. Õppimine on kollektiivne ja indiviid on alati

sõltuv grupis toimuvast. Keele areng toimub alati mingis seoses või vastasmõjus. Erinevad eeskujud või kasutusviisid täiendavad üksteist. Peale seiret tuleb esitada küsimus: *Kuidas tõlgendada tulemusi ja mis me nendega peale hakkame?*

Vaja on teha oluline mõõdetavaks, mitte hõlpsasti mõõdetav oluliseks.

(Lindberg & Lindström, 2005)

Mida ja millal seirata?

Eelkõige on oluline teada saada, kuidas laps erinevates tingimustes suhtleb, kellega (lapsed/täiskasvanud) ja mis keeles. Lapsed kasutavad erinevates tingimustes erinevaid suhtlusvorme. Lapse keelekasutust jälgides selgub, mis tüüpi keelt laps kasutab näiteks rutiinolukordades, mängus, õues, süües, lugedes ja erinevate teemadega töötades. Jälgida tuleb ka, kuidas laps kontakteerub, kas ta kasutab kehakeelt või verbaalset suhtlust ja mis situatsioonides.

Alljärgnevad küsimused aitavad struktureerida lapse keelekasutuse seiret:

- Kuidas õpetajad lapsega räägivad?
- Millal laps räägib?
- Kellega laps räägib?
- Millest laps räägib?
- Millised keelelised stiimulid lapsel on, st mil määral on tal kokkupuudet keelega?
- Milline väljendusruum lapsel on, st kuidas laps ennast väljendab ja kui tihti tal selleks võimalus on?
- Kui palju saab laps võimalusi rääkida keelt veidi üle oma taseme, nii et see teda pingutama sunniks?
- Kuidas kasutatakse lasteaias keelt erinevate žanrite lõikes nagu:
 - jutustamine ja jutustamine
 - ümberjutustus
 - loomade, inimeste, esemete jms kirjeldamine
 - instruksioonid koos mängureeglitega
 - arvamustevahetus

Keele arengut on mitmel eri viisil võimalik dokumenteerida, seirata ja hinnata, et siduda seda lapse üldarengu jälgimisega.

Näited otsesest hindamisest:

- Logiraamat
- „Tehtud-mõeldud-õpitud-arenda“ meetod
- Keeleseire (tähelepanekud)

- Dokumenteerimine/pedagoogiline dokumenteerimine
- Fotod koos selgitava tekstiga
- Salvestatud intervjuud
- Lindistatud ja üles kirjutatud kõne
- Keele arengu analüüs / sooritusanalüüs
- Video
- Laste joonistused ja muud tööd
- Refleksioon

Logiraamat

Õpetajad kirjutavad oma mõtted, tähelepanekud ja märkmed logiraamatusse. Kuidas laps keelt õpib, kuidas suhtleb ja kuidas õpetaja tekitab vestlemiseks võimalusi. Logiraamatu kaudu on võimalik erinevaid protsesse jälgida nii lapse kui õpetaja arengus.

Näide 1 Logiraamat

Kandke raamatusse regulaarselt sõnu ja lühemaid lauseid, mida laps emakeeles ja teises keeles ütleb, ja alati lisage kuupäev! Seda on kerge teha, kui kanda kaasas väikest märkmikku ja pliiatsit ja kohe uue sõna ilmnmisel see üles märkida. Tähelepanekuid võib teha selle põhjal, mida laps ütleb ja mida ta teeb. Kirjutage need eraldi veergu, näiteks: Tomas ütleb – Tomas teeb, et selgitada sõnade konteksti. Nii võib selguda, et laps kasutab sõna, mida õpetaja ei suuda tuvastada. Laps võib näiteks midagi oma emakeeles öelda ja siin tuleb jälgimine kasuks, sest vestluses vanematega võib sõna olla kergem tuvastada või tõlkida, kui see on lapse tegevuse kontekstis.

Tomas ütleb	Tomas teeb	Kommentaar
Ema, pudru	Istub ja sööb putru, näitab näpuga ema poole	Sisseelamisperioodil sööb T. putru. Kui T. ema küsib „kas ma võin ka?“ ja maitseb putru, vaatab T ema poole ja ütleb „Mhmhh“. Ema ütleb: „see oli väga hea.“ „Hea“, kordab T. Toimub vestlus.
Kindad lumi märjaks	Võtab garderoobis riidest lahti peale õues mängimist	

Tomas, 1 a 10 kuud, Tomase isa räägib itaalia keelt, mida Tomas temalt mõnikord kuuleb.

Nimisõna

ema

isa

Momo

Nonno

Anna

Sara

lutt

bebe

vanker

kuusk

kass

voff

mää

njäu

arvuti

fon

baccio

siln

käsi

toit

yogo

juust

vorst

kook

gelato

mahl

muna

jope

kingad

kindad

pliit

auto

macchina

paat

banaan

ahv

lumi

jää

vihm

Verbid

nanna

sööma

mangia

jooma

hüppama

lehvitama

musitama

kallistama

hambaid pesema

helistama

süütama

kustutama

Omadussõnad

märg

soe

hea

ilus

raske

tume

Eesõnad

üles

välja

alla

Määrsõnad

ära

seal

jah / ei

Asesõnad

see

Muu

nägemist

ciao

bu

Kahesõnalaused

ema ära

Anna auto

teine käsi

vaheta mähe

Kui laps oskab midagi jutustada fotode või oma kogemuste kohta, teha väikeseid jutukesi või rääkida, mida ta õppis, võib selle üles kirjutada. Kõige parem oleks nii emakeeles kui ka teises keeles.

Tehtud-mõeldud-õpitud-arenda (TMÕA) meetod

TMÕA mudel on aluseks õpetaja eneserefleksioonile. See töötati välja pilootprojekti „Matemaatika algusest peale“ raames Riikliku Matemaatikahariduse Keskuse poolt. Mudelit kasutatakse just matemaatikale keskendudes.

T: Seda olen ma teinud (lühidalt nii planeeritud kui spontaanselt tekkinud olukordadest ja sündmustest)

M: Seda olen ma mõelnud (mõtted näiteks õpetajarolli, suhtlemise jm kohta)

Õ: Seda olen ma õppinud (mõtted sellest, mida uut teada on saadud või mille üle mõtisklema on pidanud)

A: Seda ma arendan edasi (mõtted, millist kasu toob enda ja laste poolt õpitu ja kuidas lastele uusi väljakutseid pakkuda).

Iga tähe all on kolm lõiget, millega tuleb arvestada:

a) laste õppimine, b) õpetaja õppimine c) õpetaja õppimine laste õppimisest.

Keeleseire

Veel üks võimalus jälgida lapse keele arengut on keeleseire abil, mis lähtub terviklikust keelearengust ja võtab arvesse lapse mõlemad/kõik keeled.

Seire põhineb paralleelselt kahe (või enama) keele jälgimisel: õpetaja kirjutab üles, kui lapse rootsi keelega toimub midagi positiivset ja emakeeleõpetaja teeb sama emakeele kohta. Kogutakse ainult positiivset infot lapse mõlemas keeles toimuva arengu kohta. Kui mõlemat keelt jälgitakse samal kombel, saab seiretulemusi suhestada ja võrrelda ja hakkab kujunema lapse keelelise arengu kogupilt. See annab aluse, mida saab kasutada arenguveestlustes vanematega, töös teiste partnerite ja õpetajatega. Seda täiendavad teised andmete kogumise viisid nagu logiraamat, intervjuud, sooritusanalüüs, dokumenteerimine koos piltide ja selgitustega. Materjal on kokkuvõtte sellest, mis on lapse keele arengus pikema aja jooksul toimunud (vt ka lisa).

Näide 2

Stockholmi soome lasteaias kasutatakse huvitavat meetodit, mille nimi on „sagoteerimine“ (sõnast „saaga“ e „jutt“). Iga laps saab olla veidi aega õpetajaga kahekesi jututelgis, kus laps räägib vabalt väikeseid lihtsaid jutukesi. Õpetaja kuulab ja kirjutab sõna-sõnalt üles, mida laps räägib. Seejärel loeb õpetaja kirjutatu lapsele ette ja laps võib seda parandada või midagi juurde lisada. Kui laps on oma jutuga nõus, loetakse see ette ka teistele lastele ja pannakse siis üles seina peale. Noorimad jutustavad üks kord nädalas ja vanimad üks kord kuus. Noorimate

laste jutud võivad algul koosneda vaid üksikutest sõnadest, aga need võetakse ikka juttudena arvesse. Sel kombel muutub laste keeleareng sõna otseses mõttes nähtavaks ja on väga heaks põhjaks, millelt edasist vaatlust ja seiret teha.

Räägi üks lugu, mis sulle meeldib.

Kirjutan selle üles täpselt nii, nagu sa seda räägid. Kui lugu on valmis, loen ma selle sulle ette ja sa võid selles midagi muuta või parandada, kui soovid.

(Kerro satu.

Kirjaan sen juuri niin kuin sen minulle kerrot. Lopuksi luen tarinasi ja voit muuttaa tai korjata sitä mikäli haluat.)

Näide 3:

Kui on käepärast õpetaja, kes räägib lapse emakeelt, võib lapse loo kirjutada tema emakeeles ja seejärel lasta lapsel see teises keeles ümber rääkida. Siis ilmneb kohe, kuidas erinevad keeled on arenenud. Hea näide on Vanaküla lasteaiast. Seal saavad lapsed iga nädal võimaluse midagi huvitavat rääkida, mis seejärel kirjutatakse kõrvuti paberile lapse emakeeles ja rootsi keeles.

Näide 4:

Erinevate juttude tulemused võib kokku köita raamatuteks. Selliseid raamatuid võiks olla väljasõitude, muinasjuttude, luuletuste jms kohta.

Näide 5:

Emelie Sjöberg, Bromma õpetaja, kasutab oma töös lastega pedagoogilist dokumenteerimist kui refleksioonivahendit. Ta kirjeldab pedagoogilist dokumenteerimist (vaatlus, refleksioon, dokumenteerimine) kui vahendit omaenda tegevuse jälgimiseks. See töömeetod toob esile võimalused, mis lapsele pakutakse õppimiseks ja suhtlemiseks laps-laps, laps-õpetaja ja laps-välisilma vahel.

Keskkond peab pakkuma lastele kohtumispaiku, kus nad saavad koos uurida seda, mis neid huvitab. Seetõttu on õpikeskkond oluline. Õpetaja roll on olla lastele kaasuuri ja väljakutsete esitaja. See tähendab lasta lapsel õppeprotsessis liikuda sinna, kus miski teda huvitab.

Dokumenteeritud materjal näitab, et kui töötada sellisel viisil ja õppimine toimub suhtlemise kaudu, tuleb keeleline areng selgelt välja dokumentides, mis töö jooksul kogutakse. Allpool on Emelie poolt dokumenteeritud näide tööst laste autoportreedega. Dokumentatsioon näitab, kuidas laste keel vestluses areneb, kui lapsed ja õpetaja koos arutavad, kuidas portreed muutunud on.

Esimene autoportree, tüdruk, 3,1 aastane

Õpetaja ja tüdruk istuvad kõrvuti, nende ees on paber, pliiats, peegel ja tüdruku pilt.

Õ: Mida sa pildil näed?

T: Silmad, kõrvad ... silmad (näitab silmadele)

Õ: Kus kõrvad on?

T: (näitab kõrvu)

Õ: Mis see on? (näitab ninale)

T: Ei tea

Õ: (näitab enda nina peale ja küsib uuesti)
 T: nina
 Õ: Mis see on? (näitab suud)
 T: suu
 Õ: Mis värvi suu on?
 T: Ei tea
 Õ: Kas see on mingi muu värvi sarnane siin pildil?
 T: Ei tea
 Õ: Öeldakse, et suu on punane. Kas see on sinu meelest õige?
 T: Jaaa ...
 Õ: (näitab põskedele) Kas tead, mis need on?
 T: Ei, ei tea.
 Õ: Põsed, kas nüüd tunnend ära?
 T: Põsed (osutades oma põskedele pildil)
 Õ: (näitab otsmikku) Tead, kuidas seda nimetatakse?
 T: Ei tea
 Õ: Seda nimetatakse laubaks
 T: Laubaks

Autoportree, umbes 1,5 aastat hiljem

Väljavõtetega dokumenteeritud tekstist

Tüdruk 4,8 aastat

T: Siin on pruun Emelie. Ma võin joonistada krooni.
 Õ: Nüüd peaksid sa joonistama, kuidas sa ise välja näed!
 T: Miks sa vaatad?
 Õ: Ma tahan näha, kuidas sa teed.
 T: Vaata täpselt, kuidas ma teen, vaata! Vaata, tukk! Ma ei tea, mis selle nimi on...
 Õ: Võid öelda, et see on pats.
 T: Kuskohas on silmas valge ... (vaatab hoolega peeglist).
 T: Ma teen valge asemel roosa. (Laulab) Mul on jälle pruuni vaja. Ma tegin siia silma. Ma ei saa keha joonistada.
 Õ: Miks mitte?
 T: See on raske, nüüd ma tegin suu. Heleroosad huuled! See siin on pruun. (Näitab huuli ümbritsevale kontuurile.)
 T: Ma teen püksid.
 Õ: Aga kõrvad ja nina?
 T: Mulle ei meeldi kõrvad, nad on koledad. Laup! Kulmud! Saan teha palju ripsmeid. Siis ma teen kampsuni. Tüdruk minu kampsunis laulab. Pruun 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, pärast 8 ...
 9, 10. Ma teen oma kampsuni. See on ... see on... (näitab pildile)

Õ: Kampsuni varrukas

Q: Varrukas. Nüüd ma enam rohkem ei jõua. Mul on valmis.

Lasteaed kasutab tegevustes erinevaid žanre, näiteks **juhiseid**. Seoses tegevusega, kus lapsed tegid erinevaid mängu, jagasid nad teineteisele juhtnööre, kuidas neid mängu mängida.

Mängureeglid

Mäng Winx, tüdruk 5,1 aastane

Seal on neli mängijat.

Nelja või viie aastased.

Vaja on täringut ja nupukesi.

Rohelise peal algab ja tähe peal võidab.

Oranži peal satub nõiamajja.

Kui saad ühe, jääd paigale, kui saad kahe, liigud kaks sammu edasi, kui saad kolme, liigud kolm sammu edasi ...

Sauruste mäng, poiss 3,2 aastane

- Mehike saab mängu minna. See võib võtta viis neljast. Kuus viiest. Mehike läheb siit sinna.

- Kas sa kirjutad oma nime?

- Jah, aga mul ei ole jalgu. Joonistan teise jala ja kakskümmend jalga.

- Kas see on arvutimäng?

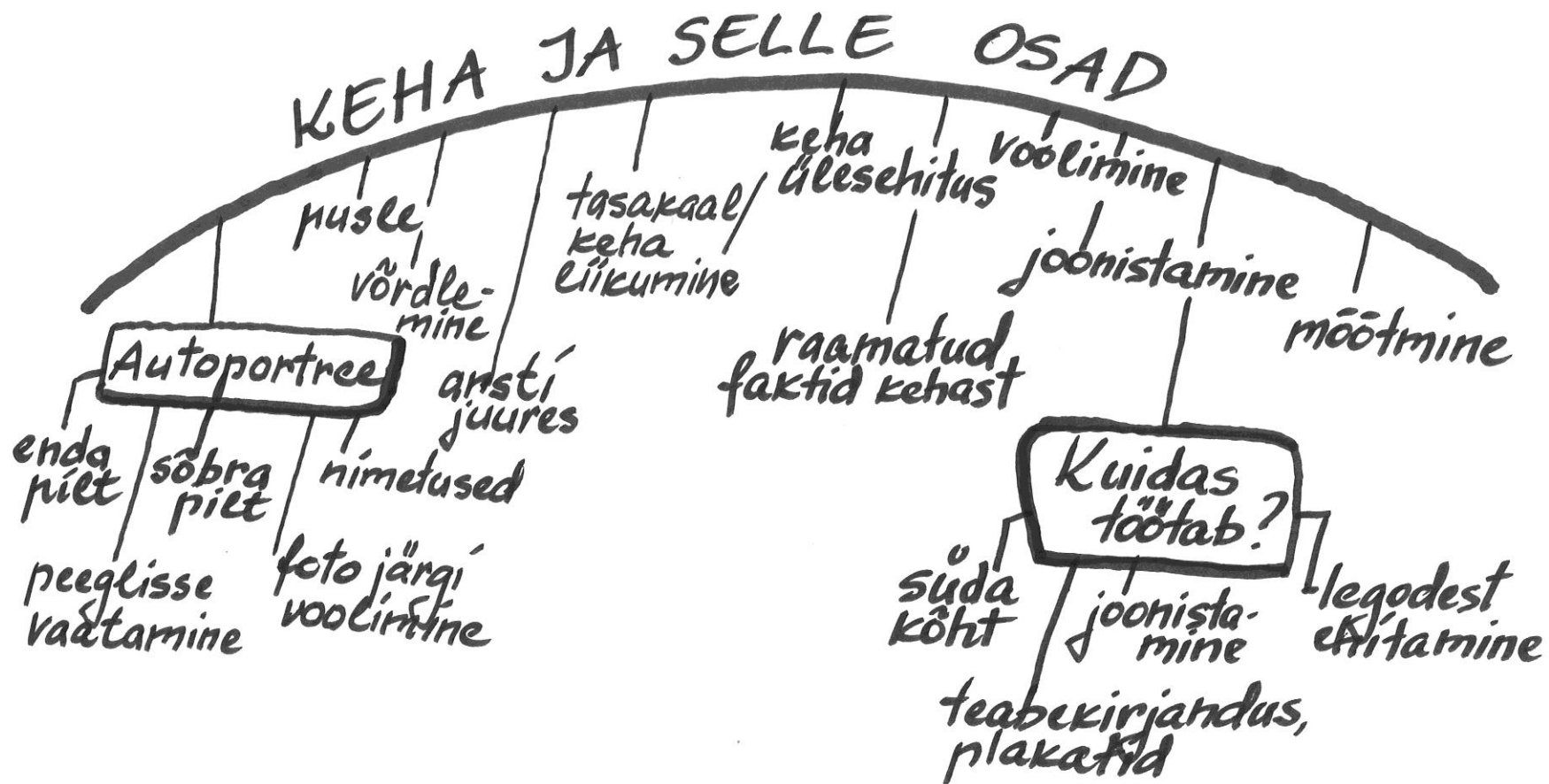
- Jah, nad tulistavad sauruseid. Neid sureb hirmus palju. Poiss võttis suure püssi, see pikem poiss tulistab saurust ja võtab musta lipu, mis on tüdruku käes. Siis päästab tüdruku. Must lipp meeldib poisile ja tüdrukule. Siis nad tapavad sauruseid. Siis tapavad veel.

- Kas see on siis läbi?

- Jah, ma lähen siit nüüd välja.

Lasteaiaõpetajad arutasid seejärel, millised seisukohad laste ja teadmiste suhtes on aluseks dokumenteerimisele. Samuti analüüsi, kuidas selgub, kas laste keel on arenenud.

Õpetajad kasutavad ühte refleksioonikorda, et panna kokku skeem sellest, mille kallal parajasti töötatakse. Nad ringitavad piirkonnad, mis nad on edasisteks tegevusteks välja valinud. Samal ajal rõhutavad nad, et peab jälgima, et keeleline areng oleks dokumenteeritud materjalides näha.

KUIDAS TOETADA KEELE ARENGUT?

Vanemaid hoitakse kursis lasteaia päeval toimunuga pildiseeria abil. Samal ajal selgitatakse neile, miks lasteaed dokumenteerib, mis eesmärk sellel on ja kelle jaoks see vajalik on.

Sooritusanalüüs

Sooritusanalüüs on protsessile orienteeritud meetod, et jälgida ja kontrollida lapse/õpilase teise keele arengut. Analüüs vaatab, mida laps oskab. Sooritusanalüüs on suunatud teise keele arengule ja selle tunnustele. Keeleanalüüsi eristab sooritusanalüüsist näiteks õppijakeel. (Vt edasi Teoreetilised lähtekohad).

Sooritusanalüüs kui tööriist

Kasutades sooritusanalüüsi vahendina, et jälgida, dokumenteerida ja analüüsida, mida laps räägib, on kergem:

- mõista, mis on rootsi keeles keeruline, ja näha, kuidas keel areneb,
- saada ülevaade sellest, kuidas keel areneb lihtsamast keerukamale,
- saada ülevaade lapse sõnavarast, kuidas sõnavara areneb igapäevasest spetsiifilisemate sõnadeni,
- saada ülevaade lapse grammatika arengust, kuidas grammatika muutub üha keerulisemaks, alates kahesõnalausest kuni pikkade kõrvallausest konstruktsioonideni,
- saada ülevaade lapse suhtlusstrateegiatest, kehakeelest ja milline õppijakeel lapsel on,
- saada informatsiooni selle kohta, kas laps on riskide võtja või vältija.

Kuidas teha sooritusanalüüsi?

Laste poolt lindistatud lugusid võib kasutada analüüsi jaoks ning need on heaks aluseks, millelt edasi tegutseda. Seda tehakse materjali üles kirjutades (transkribeerides) ja seejärel selle sisu analüüsides. Tulemusena on näha, mida laps oskab ja milliseid valdkondi tuleks edasi arendada. Tulemus määrab seega, kuidas lapse keele arengu suhtes edasi töötada. Sooritusanalüüsi on oluline teha korduvalt pikemate ajavahemike järel, et tulemused annaksid asjakohast teavet.

Et jälgida keele arengut sügavuti, tehakse teise keele sooritusanalüüs vastavalt sellele, kuidas laps õpib teist keelt, või emakeele keeleanalüüs, st analüüsitakse lapse esimest keelt. Põhjalikum analüüs eeldab õpetajalt teadmisi keele arengust ja süsteemi, mis kirjeldaks, mis on

arengu tunnused. Ka siin tulevad arvesse tegurid, mis tingivad lapse võime keelt kasutada. Kultuur ja keelekasutusmustrid võivad mängida suurt rolli. On lihtne näha lünki teise keele arengus ja unustada, et laps ehk väljendaks end paremini hoopis oma emakeeles. Mõned mõisted ja nähtused võivad olla tundmatud lapsele, kes pole saanud võimalust suhelda teises keeles paljudes erinevates olukordades.

Arutelu

Nagu peatüki alguses öeldud, peaksid lasteaia õpetajad mõtlema, millist lähenemisviisi nende keele arengu jälgimine peegeldab.

Dokumenteerimine aitab tugevdada lapse enesehinnangut. Õpetajal peavad olema teadmised keele arengu ja teise keele arengu kohta, nende sarnasustest ja erinevustest - see on vajalik analüüsi tegemisel. Õpetajate pädevust nendes küsimustes on vaja tõsta. Erinevad grupid nõuavad erinevaid jälgimismeetodeid, sõltuvalt grupi koosseisust ja õpetajate pädevusest. Mõned õpetajad proovivad erinevaid mudeleid, enne kui nad millegi kasuks otsustavad. Õpetajad võivad soovida omal, neile sobival viisil dokumenteerida ja lapse keele arengut analüüsida. Võib kombineerida erinevaid meetodeid, sest erinevate seiremeetodite materjalide vahel puudub vastuolu. Näiteks võivad pedagoogiline dokumenteerimine ja sooritusanalüüs olla üksteist täiendavad ja seega mõlemad vajalikud.

Rutiinide tekitamine dokumenteerimisel hõlbustab selle kasutamist, sest siis tundub see osana igapäevatööst. Kui laps saab regulaarselt sihtkeeles rääkida ja see üles kirjutatakse, avaneb võimalus näha keele arengut pikema aja jooksul. Hetkel, mil midagi väljendatakse, peab väljendaja otsustama, kuidas seda öelda. Selline formuleerimisvajadus on iseenesest see, mis keele arengut põhjustab. Dokumenteerimise ja vanemate teavitamise praktilise külje läbimõtlemine aitab vältida arusaamatusi ja avab võimaluse dialoogiks.

Kui laste jutud pannakse kõigile vaatamiseks välja, oleks hea teada, miks seda tehakse. Võib tekkida ka arutelu teemal, kas oleks õigem enne väljapanemist laste jutud korda teha ja neis vead ära parandada. Arutage seda vanemate ja lastega, enne kui laste tekste seinale hakkate panema, nii et kõik osapooled teavad selle eesmärgi.

Teoreetilised lähtekohad

Mida peab teadma, et keelt osata?

Teadvustamaks, et keele õppimine on keeruline protsess ning et keeleoskuseks on vaja vallata erinevaid komponente, on hea teada, millest keel koosneb. Bachman ja Palmer (1992) jagavad kommunikatiivse keelepädevuse järgnevalt:

Kommunikatiivne pädevus

<u>Organisatsiooniline pädevus</u>			<u>Pragmaatiline pädevus</u>		
Teadmised keele süsteemist			Teadmised keelekasutusest		
Formaalne keelepädevus		Tekstiline keelepädevus	Funktsionaalne pädevus		Sotsiolingvistiline pädevus
Hääldus, kiri	Sõnavara	Grammatika	Tekstiloom	Eesmärk	Erinevad sotsiaalsed olukorrad

Organisatsiooniline pädevus koosneb formaalsest pädevusest, mis omakorda sisaldab fonoloogilisi teadmisi (= keele helisüsteem), leksikaalseid teadmisi (= sõnade tähendus ja nende kasutamine) ja grammatilisi teadmisi (= kuidas sõnu käänatakse ja nendest lause

moodustatakse), ja tekstilisest pädevusest, mis omakorda sisaldab seotud tekstimarkereid ja retoorilist korraldust (= kuidas panna kokku lauset, juttu, pikemaid tekste ja eri sorti tekste ning väljendeid).

Pragmaatiline pädevus koosneb funktsionaalsest pädevusest (sisaldab muuhulgas seda, kuidas teavet anda ja vastu võtta, väljendada erinevaid soove, tundeid ja kõnevajadusi) ja sotsiolingvistikilisest pädevusest (mis tähendab teadmist, mis kontekstis ja kuidas kasutada keele erinevaid osi, et anda märku oma kuuluvusest mingisse sotsiaalsesse gruppi.)

Strateegiline pädevus tähendab osata keelt sel tasemel, et suudetakse kontrollida kõiki keelevaldamise aspekte, et valida erinevates kontekstides parim viis enda väljendamiseks.

Eespool näidatud keelepädevuste jaotust on hea tunda, et eristada keeleoskuseks vajalikke pädevusi. Keele arengut jälgides on vaja teada, et teise keele arengul on alati teatud ühised tunnused, mida kõik teise keele õppijad läbivad. Neid ei tohi pidada "valeks" keelekasutuseks, vaid tuleb vaadelda kui loomulikku etappi keeleõppeprotsessis.

Neid ühiseid tunnuseid nimetatakse **ajutiseks** või **õppijakeeleks**.

Õppijakeeles võib välja tuua järgmised ühised tunnused:

- **Lihtsustamine.** Laps kasutab ühe- või kahesõnalisi lauseid tervete fraaside asemel.

Näide: "*Minu emal on jalgratas*" asemel "*Ema jalgratas*".

- **Liigne üldistamine.** Laps kasutab sama mitmuse vms lõppu kõikide nimisõnade puhul, näiteks *hirved, nained, laued*, samuti tegusõnade mineviku puhul nt *jooksis, sõis*.

- **U-õppimine.** Sõna kasutatakse esialgu iseseisva, sõltumatu fraasina näiteks *tõi (tooma)*. Kui laps avastab, et verbi saab pöörata, hakkab ta kasutama üldistust: *toos*. Kolmandas etapis avastab ta ebareeglipäraste tegusõnade vormid ja pöörab taas õigesti: *tõi*.

- **Ülekasutamine.** Sama sõna kasutatakse mitmes tähenduses. Näiteks sõna *tooma* kasutatakse nii *tooma* kui *viima* tähenduses.

- **Tervikfraasid ja analüüsimata elemendid.** Näiteks "*Kuidas läheb? Hästi!*" „*Tule siia!*“ kasutatakse teadmata, mida üksikud sõnad tähendavad. Neid kasutatakse lihtsalt sobivas olukorras.

- **Innovaatilised ja kompenseerivad elemendid.** Kui laps sõna ei tea, leiutab ta uue, oma sõna. Näiteks *lõikaja* käärde asemel, *kleidiees* põlle asemel jms.

- **Ümberütlemine.** Sõna asemel kasutatakse ümberütlemist. Näiteks „*see, mis lõikab*“ käärde asemel.

Ülaltoodud strateegiad on näited sellest, kuidas lapsed proovivad oma keelt, st võtavad riske. Vastupidiseks näiteks on need lapsed, kes on vaiksed ega räägi enne, kui nad teavad, et nad valdavad korrektset sõnastust - nemad on riski vältijad.

On palju asju, mis tuleb seoses dokumenteerimisega läbi arutada. Osi aspekte oleme juba käesolevas peatükis käsitlenud. Peamiselt tahame rõhutada, milline lähenemisviis (õppimisele, lapse arengule) iseloomustab lasteaeda dokumenteerimise meetodite valikul. Samuti toome esile teadmiste vajalikkuse mitmekeelsuse kohta, kui jälgitakse lapse teise keele arengut. Tähtsad aspektid on veel, et jälgimise teostaja (isik, kes dokumenteerib) ei ole

kunagi täiesti objektiivne ja et enamus kasutatavatest dokumendipõhjadest rajanevad arengupsühholoogilisel mõtteviisil, mis on lasteaedades domineeriv lapse arengu käsitlemisel. See sisaldab nii arengu mõtestamist staadiumipõhiselt kui ka väljakujunenud arusaamu sellest, mida peetakse normaalseks ja ebanormaalseks. Lena Aronsson on oma doktoritöös uurinud pedagoogilist dokumentatsiooni lasteaias kui mõjutuste ja äratundmiste kohtumispaika. Ta kirjutab oma uurimusel põhinevalt:

"Subjektiivset ja hoolivat (solidaarset) suhtumist tõlgendan ma nii, et meie poolt vaadeldaval on õigus oma loogika kohaselt areneda. Selle tulemusena ei jälgi/vaatle me mitte „normaalseks peetud“ seisukohtadelt. Kui me õpetajatena tahame tõeliselt mõista seda, mida näeme iseenda loogika kohaselt toimimas, ei saa me samas kasutada süsteemi, mis mõõdab hälbeid. Sel viisil pedagoogilisele dokumenteerimisele lähenemine on minu arusaamist mööda kõige lähemal sellele, kuidas ma saan aru mõistest 'kultuuridevaheline'. Kultuuridevaheline lähenemisviis tähendab, sarnaselt pedagoogilisele dokumentatsioonile lähenemisele ja vastupidiselt etnotsentristlikule lähenemisviisile, eelarvamuste puudumist, et miski on rohkem või vähem "õige" või "normaalne".

8. JUTUVESTMINE, JUTUSTAMINE, LASTERAAMATUD

Lasteaia igapäevategevuse raames tehtavas keelearenduslikus töös on jutustamine ja jutustamine olulisel kohal. Jutustamine edendab sõnavara, suurendab empaatiavõimet, julgustab kujutlusvõimet, võimaldab lapsel luua objekte, millega end identifitseerida, ning loob koosolemise ja turvalisuse hetki.

Kuulates lugusid, õpib laps ka seda, kuidas lugu on üles ehitatud - alguse, keskpaiga ja lõpuga. Jutustamine ja lugemine on õpetamise meetodid, kus lapsed saavad ühise kogemuse ja neile saab tutvustada paljusid erinevaid maailmu. Lugemis- ja jututundides luuakse lapsele võimalus kuulamiseks (sisend) ja rääkimiseks (väljund).

Selles peatükis räägime kirjanduse ja kirjakeele tähendusest lapse keele arengule. Lisaks kirjeldame jutustamist, selle ettevalmistust ja järeltegevusi, raamatute valimist ning seda, kuidas luua lasteaias mitmekultuuriline raamatukogu.

Koolieelse hariduse õppekava ütleb:

"Keel ja õppimine on lahutamatult seotud, samuti keel ja identiteedi areng.

Lasteaed peaks panema suurt rõhku iga lapse keele arengule ning soodustama ja ära kasutama lapse uudishimu ja huvi kirjapandud maailma vastu.

Mujalt saabunud lastel, kes oma emakeelt õpivad, on paremad võimalused rootsi keele omandamiseks ja ka teistes valdkondades oskuste arendamiseks. "

"Lasteaed peaks püüdlema selle poole, et igal lapsel:

- areneks rikas ja nüanssiderohke kõne, võime suhelda teistega ja väljendada oma mõtteid.*
- areneks sõnade ja mõistete maailm, võime mängida sõnadega, suhtlemisoskus ja huvi kirjakeele ning selle sümbolite mõistmise vastu."*

Jutustamine

Kui lapsed kuulevad sageli jutustusi, õpivad nad ka seda, kuidas jutustatakse. Nad suurendavad oma sõnavara, saavad "mudelid" oma juttude jaoks ning kuulevad, kuidas keel kõlab ja on üles ehitatud. See omakorda annab neile suurema kindlustunde ise juttude rääkimiseks ja harjumuse kuulda kirjakeelt. Laps võib-olla ei mõista kõikide sõnade tähendust, kuid ta võib mõista konteksti. Lugemistund võimaldab jutustajal lastega silmsidet luua ning loetavat saab täiendada žestide, esemete või sünonüümidega. Lugemistund annab võimaluse vestluseks ja laste kogemuste seostamiseks uue infoga.

Jutuvestmise traditsioon on meie ühiskonnas suures osas kadumas. Võib-olla on see tingitud ajapuudusest ja raamatute, televisiooni ja muu meedia kättesaadavuse kasvust. Jutuvestmine on võimalus kokku saada, ühiseid kogemusi kogeda, võib-olla on see traditsioon kaasajal unustusse vajumas. Mitmel pool mujal maailmas on jutustamine elus kunst ja au sees rohkem kui lääneriikides. Jutustamist on alati võimalik kohandada kuulajatele ja sellega dialoog luua.

Mida võib jutustada?

Võib rääkida lugu, mida ise oskate ja armastate. Võite mõnda raamatut ümber jutustada, rääkida lugusid oma elust, lapsepõlvemälestustest, ka kuuldud jutte. Võite rääkida muinasjutte, muistendeid ja legende ning välja mõelda enda lugusid.

Paljudes kultuurides, kus valdavaks on suuline pärimus, kasutatakse jutustamist, et õpetada lastele maailma ja seda, kuidas seal hakkama saada, ning edastada eelmiste põlvkondade kogemusi. See on võrreldav muistendite ja legendide eesmärgiga. Dilemmamuinasjuttude või avatud lõpuga lugude kuulamine, kus kuulaja võib pakkuda omi lahendusi, soodustab samuti keele arengut.

Lugemistundi ette valmistades valib õpetaja loo või raamatu, mis talle endale meeldib, loeb selle põhjalikult läbi ja mõtiskleb selle kasutamise üle. Tähelepanu tuleb osutada sellele, kuidas on kirjeldatud inimesi ja keskkondi, millised sõnad või mõisted võivad selgitamist vajada. Nii on lihtsam kuulajaid haarata. Kui räägitav lugu eelnevalt läbi mõelda ja see jutustajale endale meeldib, saab temast hea jutuvestja. Lugu peaks olema voolav, tonaalsus vahelduv ja sisu huvitav.

Lugemistund

„Elas kord...“ nii algavad paljud lood, et kuulajas huvi äratada ja luua lugemistunnis maagiline ja muinasjutuline õhkkond. Lugemistund on erinevalt spontaanselt jutustamisest hoolikalt kavandatud tegevus. Lugege ise lugu enne läbi, et selle sisuga tutvuda ja otsustada, kas raamat on lastele lugemiseks sobiv. See teeb teist parema jutuvestja. Kui sama lugu vaheldumisi lugeda ja jutustada, saab lastele selgitada ka erinevusi kõne- ja kirjakeele vahel. Lugemistundi võib tähistada või eriliseks teha mingi rituaaliga: süüdake küünal, võtke välja mingi ese või sümbol või öelge mõni tunnuslause (nt "Kipp-kipp-köpp, nüüd on jutul lõpp!"). Sel kombel muutub lugemistund lastele põnevaks ja eriliseks tegevuseks, mis äratav ootusärevust.

Traditsiooniline viis näiteks Armeenias muinaslugu lõpetada on:

Kolm õuna kukkus taevast alla.

Üks neile, kes palusid jutustada.

Üks jutustajale.

Ja üks neile, kes kuulasid.

Raamatute lugemine tähendab kõnekeelest veidi erineva keele kasutamist. Kirjakeel on struktureeritum ja keerulisem kui kõnekeel. Raamatute kaudu kuulevad lapsed sõnu ja grammatilisi struktuure, mida nad kõnekeeles kuulda ei pruugi. Kui laps näeb kirjutatud teksti, juhib see teda lugemis- ja kirjutamisprotsesside juurde ja laps saab aru kirjaliku ja suulise teksti suhtest.

"Jutuvestja on tegelikult režissöör, kes ütleb, mis järjekorras pildid peavad ilmuma. Ülejäänu eest hoolitsevad kuulajad oma kujutlusvõimega."

Palm Feldt, 1988

Raamatute valik

Raamatu sisu peab olema kooskõlas lapse kognitiivse arengu tasemega. Et laps keeleliselt ja kognitiivselt areneks, peavad nii keel kui sisu olema VEIDI raskemad, natuke üle lapse taseme. Rootsil on suurepärane lasteraamatute traditsioon ja palju sobivaid raamatuid. Mitmed neist on tõlgitud ka teistesse keeltesse. Lasteaias leiduvad raamatud peaksid täitma erinevaid eesmärke, seal peaks olema teatmikke, pildiraamatuid, sõnastikke ja juturaamatuid. On hea, kui rootsi lastekirjandust ja rootsi lasteraamatuid on tõlgitud erinevatesse keeltesse, aga vaja on ka raamatuid keskkondadest, millega iga laps end samastada saaks.

Kui lasteaias on raamatuid erinevates keeltes ja eri maadest, arendab see mitmekeelsust ja laste teadmisi maailma kohta. Raamat peaks tugevdama laste identiteeti ja tekitama neis uudishimu kõige uue vastu. Väga hea on, kui lasteraamatute pildidel kujutatakse lapsi erinevates keskkondades ja eri maadest, nii tüüpilisi läänemaailma lapsi kui ka lapsi mujalt maailma paikadest. Kui lasteraamatutes kujutatakse laste kogemusi ja lapsepõlve teistes maades, suurendab see lastes ühtsustunnet kogu maailma lastega.

Vanemate kaasamine raamatute lugemisse tihendab koostööd koduga ja pakub võimalusi rääkida vanematega lapse keele arengust. Kõik erinevad keeled, mida lasteaias kõneldakse, tuleb nähtavaks muuta. Varakult lastele eri kultuuride tutvustamine on oluline lasteaias ülesanne. Lasteaedadele võiks eri keeltes raamatuid hankida ka omavalitsus. Kui lasteaias ei ole parajasti vastava emakeelega last, võivad lasteaiad olemasolevaid raamatuid omavahel vahetada. Lapsevanemaid võib paluda tuua kaasa raamatuid oma kodumaalt, kui nad seal külas käivad. Käesolevas peatükis on ka soovitusi, kust raamatuid tellida saab. Paralleelkeelsed/kakskeelsed raamatud võimaldavad mõlemat keelt teineteise kõrval näha.

Kui lapsed ei loe muud kui kõige tavalisemaid raamatuid, tavaliselt autoritelt, tavalisest kultuurist ja tavalisimatelt kirjastajatelt, jääb nende lugemisdieedis millestki vajaka: nad muutuvad nõrgemaks ja vastuvõtlikumaks intellektuaalsetele haigustele.

Töötamine mitmekultuurilise kirjandusega avardab kõikide maailmavaadet ning hõlbustab teineteisele lähenemist. On hea, kui kõik lapsed saaksid võimaluse mitmekultuurilisi raamatuid kuulata/lugeda. Eija Kuyumcu on analüüsinud õpetajate teadustööd kolmanda klassi õpilastest, kus kaks õpetajat uurisid õpilaste suhtumist mitmekultuurilisse kirjandusse. Enamus õpilasi nende klassides olid rootslased ja neil polnud kogemust ega kokkupuudet kultuuridega, mida raamatutes kirjeldati. Nende tähelepanekud olid olulised ja töö raamatutega andis väga hea ülevaate, milliseid mõtteid õpilastel oli nähtuste kohta, mida raamatutes kirjeldati.

Kui on lapsi, kes tahavad osaleda lugemistunnis, kus räägitakse keeles, millest nad aru ei saa, siis laske neil seda teha. Eesmärk ei ole mitte lapsele üksnes keelt õpetada, vaid eelkõige

näidata keelelist mitmekesisust ja osaleda ühistegevuses. Lapsed õpivad juba varakult, et asju saab öelda mitmes erinevas keeles ja see toimib. See on üks võimalus näidata nii mitmekeelsetele kui ka ükskeelsetele lastele, et kõik keeled on vastuvõetavad ja võrdselt väärtuslikud.

Suured raamatud ja väikesed raamatud

Nn "suurte raamatute ja väikeste raamatute" kasutamine on huvitav meetod lugemishuvi äratamiseks paljudes lastes. Kõigepealt loeb õpetaja loo ette suurest raamatust. Suur raamat võib sisaldada jutte, luuletusi või laulukesi koos suurte piltidega, nii et kõik võivad koguneda raamatu ümber ja nii kuulata kui ka teksti jälgida. Suurte raamatute juurde kuuluvad ka nendega identsed väikesed raamatud, ainult väiksemas formaadis. Väikeste raamatute mõte on, et olles kuulnud lugu mitu korda, saavad lapsed ise näiteks koos kaaslasega lugu lugeda. Seeläbi on lastel võimalus oma mõtteid teistega jagada ja üksteiselt maailma asju õppida. Meie mitmekeelsete laste jaoks on suurte raamatel väga oluline roll – need näitavad teise keele keelemustreid. Teksti maht suurtes raamatutes on väike, mis omakorda tähendab, et tekst on hästi kooskõlas piltidega.

Poes on mitmeid suurepäraseid suuri ja väikeseid raamatuid, aga lastega koos võib ka ise oma raamatuid teha.

Mitmekultuuriline raamatuprojekt

2005. aastal algatas Rootsi Kooliamet projekti, kus Rinkeby lasteraamatukogu töötaja Karin Sohlgren uuris, kuidas turul olevad raamatud peegeldavad mitmekultuurilisust.

Projekti kaasati ka raamatuid, mida saab lugeda mitmes keeles. Projekti lähtekohana esitati küsimus: "Miks raamatutes on ilmses ülekaalus pildid riietatud loomadest või blondidest sinisilmsetest lastest? " Karin Sohlgreni hinnangul tulenes see osalt sellest, et kunstnik kasutas oma lapsi modellidena ja osalt sellest, et kirjastajad kardavad välja anda valesid signaale, sest raamatuid ostavad enamasti Rootsi vahendajad, sageli ka vanem põlvkond rootslasi. Siiski leidis kirjastusi, kes olid avastanud kasvava turuosa koolide, lasteaedade ja immigrantlaste vanemate näol. Nad taotlesid, et raamatud kujutaksid kaasaegset ühiskonda ja pakuksid kõikidele lastele alternatiivseid eeskujusid.

Mitmekultuurilise raamatuprojekti eesmärgid olid:

- Näidata ühiskonna positiivset suhtumist mitmekeelsusse
- Suurendada teadlikkust ja teadmisi mitmekeelsuse kohta
- Luua tolerantne ja loovust arendav keskkond lastele
- Tekitada keelelisi stiimuleid igapäevaelus
- Pidada vanematega konstruktiivset dialoogi
- Pakkuda lasteaedadele eri keeltes keeleliselt stimuleerivaid materjale
- Suurendada lasteaedades ligipääsu raamatutele ja arvutitele
- Tihendada koostööd kohalike raamatukogudega
- Laiendada lasteaedade vahelist kogemuste vahetamist

- Tekitada metoodilisi materjale ja luua koolitussüsteem õpetajatele

Projekti tulemused on avaldatud Kooliameti kodulehel: www.skolutveckling.com/skolverket (otsida materjale lasteaedadele). Sealt leiab loetelu raamatute, kirjanduse viidete, materjalinimekirjade kohta (sh helifaile, kuhu on eri keeltes peale loetud jutud, mida saab alla laadida MP3-vormingus). Hulk lasteaedu mitmetes omavalitsustes on materjale katsetanud ja kirjeldavad oma kogemusi veebilehel.

Mitmed esitatavatest raamatutest on tõlgitud paljudesse eri keeltesse. Mõnega on kaasas ka CD, mille peale raamat on mitmes keeles loetud. On ka raamatuid, kus tekstid ja nende tõlge on samal lehel, nn paralleelkeelseid raamatuid, näiteks inglisekeelne tekst ühel ja soomaalikeelne tekst teisel leheküljel. Paljude raamatute juurde on tehtud ilusad nukud ja suures formaadis raamatud. Mõned kirjastajad annavad välja ka plakateid mitmete keelte tähestikega, mängudega erinevatest riikidest, mõistatuste ja pusledega, kus kasutatakse teistsuguseid kirjamärke ja motiive.

Raamatute tõlkimine erinevatesse keeltesse pole alati probleemitu. Millist araabia keelt näiteks kasutada - Koraani keelt või argikeelt? Lisaks võivad keeled üsna märkimisväärselt erineda erinevates araabiakeelsetes riikides. Samad probleemid on mitmetes teisteski keelerühmades, näiteks soomaali keelega, sest Soomaalias räägitakse erinevates riigi osades erinevaid keeli. Kõike seda on võimalik siiski lahendada. Üks lahendus oleks anda raamatutes sõnaloendid otsetõlgete asemel. See ei piiraks keelt ühe dialektiga, vaid pigem rikastaks erinevate dialektide abil. Kõik rootsi keelde tõlgitud raamatud on siiski keeleliselt toimetatud.

Erinevad žanrid lasteaias

Tavaliselt seostatakse žanreid kirjandusega, st kirjanduse eri liikidega nagu ilukirjandus, teabekirjandus, poeesia, elulood jne. Žanrit kasutatakse aga ka laiemas tähenduses.

Žanrid võivad tähistada erinevaid olukordi ühiskonnas, mis nõuavad eri tüüpi keele kasutamist, nagu telefonikõned, uudised, retseptid, naljad, lastesaated jne.

Ka lasteaias töötatakse erinevate žanritega. Teadmised nendest variatsioonidest aitavad meil lapsi paremini ette valmistada erinevateks võimalusteks, mis esinevad eri tüüpi tekstides. Lasteaias võivad esineda järgmised žanrid:

Sündmuste ümberjutustamine/edasiandmine:

Eesmärgiks on midagi ümber jutustada: nähtud filmi, kuulnud lugu, televisioonis näidatut, jutustatut, isiklike kogemusi (mida tehti nädalavahetusel või kuidas sünnipäeva tähistati) jms.

Jutuvestmine/lugemine:

Eesmärgiks on meelt lahutada ja teadmisi jagada, näiteks muinaslugu rääkida.

Sündmuste/nähtuste kirjeldamine:

Eesmärgiks on kirjeldada mingit nähtust, näiteks kirjeldatakse koera: kuidas ta välja näeb, kus elab, mida sööb.

Juhendamine: eesmärk on juhendada, kuidas midagi teha saab. Näiteks, retseptid, juhiseid või mängureeglid. Kuidas pesta hambaid? Selgitage mängureegleid kellelegi, kes mängu ei tunne.

Uurimine, vaidlemine ja arutelu: Eesmärk on veenda teisi. Mida öelda, kui tahad mängida huvitavat mängu ja ka teised lapsed mängima kutsuda? Aga siis, kui miski tundub ebaõiglane või kui tahad tuppä jääda?

Järgneval joonisel on näidatud erinevaid tekstitüüpe koolis, kuid põhistruktuur on lasteaias sama:

Teksti tüüp	Teksti ümberjutustamine <i>Mida ma nädalavahetusel tegin</i>	Jutustamine (Jutukesed) <i>Elevant ja hiir</i>	Kirjeldamine Teabetekst <i>Putukad</i>	Instrueerimine <i>Kuidas süüa teha</i>	Vaidlemine ja arutelu
Eesmärk	Rääkida, mis juhtus	Säilitada, teadmisi edastada	Informatsiooni vahendamine	Selgitamine, kuidas midagi teha	Et veenda teisi, et pooli valida ja argumente esitada
Struktuur	Orientatsioon (kes räägib, kus, millal) Sündmuste seeria Isiklik kommentaar /järelalus	Orientatsioon (kes räägib, kus, millal) Sündmuste seeria Probleemid, lahendused	Üldine teave Iseloomulik (nt elupaigale, välimusele, toidule) Võib olla alajaotusi	Eesmärgile suunatud Samm-sammuline	Isiklikud seisukohad ja tõendid Argumendid ja vastuväited Järeldused
Siduvad sõnad	Ajaga seotud sõnad (<i>esiteks, siis, seejärel, pärast seda, päeva lõpus</i>)	Ajaga seotud sõnad (<i>ükskord ühel päeval, hiljem, pärast seda, lõpuks</i>)	Tavaliselt ei ole	<i>Esiteks, teiseks, kolmandaks, lõpuks</i> jne	<i>Esiteks, teiseks, lisaks, seetõttu, teiselt poolt</i> jne

Kuidas lapsi jutustama julgustada?

Alustada tuleb varakult: mõned raamatukogud julgustada vanemaid väga varakult oma lastele raamatuid lugema. Nad korraldavad vanematele kohtumisi, kus koos vanematega tehakse lihtsaid pildiraamatuid. Samal ajal räägitakse vanematele väikelasteraamatutest ja keele arengust. Inglismaal saavad kõik mitmekeelsete laste vanemad riigilt kingituseks "stardipaketi" sobivate lasteraamatutega erinevates keeltes. Ka Rootsis saavad paljud lapsed sünnitusmajast raamatu kingituseks.

Jutustamise planeerimine ja töös rakendamine

Et lugemistund oleks võimalikult sisukas ja julgustaks lapsi veelgi rohkem lugusid kuulama, peaks mõtlema järgmistele aspektidele:

Lugemiseelsed tegevused / töö eelteadmistega

- Vanemate kaasamine (nt paludes, et lugu kodus lastele emakeeles loetaks).
- Töö eelteadmistega: kõik see, mida lasteraamatutes kirjeldatakse, ei ole kõigile lastele automaatselt ilmselge (nt suusatamine, suvila, sünnipäevapidu, koduloomad jms).
- Arutelu võimalike uute mõistete üle koos lastega, et nad juba aimaksid, millest raamat räägib.
- Tekstiga seotud piltide vaatamine, mis hõlbustab hilisemat tekstist arusaamist.

Tegevus lugemise ajal:

- Toestamine (vt peatükki keeleliselt arendavatest töövõtetest).
- Loo suuline jutustamine.
- Ettelugemine.
- Konkretiseerimine (näiteks väikeste kujukeste/nukkude abil, keda loos või näidendis kujutatakse).
- Raamatu piltidest rääkimine.
- Raamatu keelest rääkimine.
- Raamatust rääkimine seoses oma kogemustega.
- Tähelepanu suunamine raamatule ja tekstile, lugemisele ja kirja pildile.
- Flanellograafpildid, mis sobivad raamatu sisuga.

Lugemisjärgne tegevus:

- Täienda lugu, näiteks joonista sellele pildid, vooli kujukesi, esita näidendina.
- Ümberjutustamine.
- Raamatu etendamine näidendina, dramatiseerimine.
- Leia loole uusi lõpplahendusi.
- Muuda mõni raamatu tegelane kellekski teiseks, näiteks loomaks, tüdrukuks või poisiks.
- Õige või vale mäng: räägi midagi raamatu kohta ja palu lastel öelda, kas see on õige või vale (nt et Pipi on 5aastane ja elab Stockholmis).

Näide

Näide 1: Anamarija Todorov Rinkeby lasteaiast on otsustanud kasutada oma rühmas Eva Susso raamatut "Rita Kudangis" (Alfabeta kirj. 1996, 2004)

Anamarija selgitab: Valisin just selle raamatu, sest ma käisin raamatukogus, märkasin seda raamatut, muutusin uudishimulikuks, lehitsesin seda ja leidsin huvitavava olevat. See, kas

raamat endale meeldib, on täiskasvanul heaks kriteeriumiks lastele ette lugemiseks mõeldud raamatute valikul, see tekitab lugemisrõõmu ja nakatab lapsigi. Lisaks on raamat kenasti illustreeritud, kirgaste värvidega, armsa "lapseliku" stiiliga, mis on inspireeritud lastejoonistustest.

Peategelane on tumedanahaline tüdruk ja rootsi raamatutes pole tavaliselt mustanahalised tüdrukud peategelasteks. Raamat annab hea võimaluse meie lasteaia Aafrika päritolu tüdrukutele peategelasega samastuda, tüdruk raamatus on positiivseks eeskujuks. Raamat räägib teistsugusest igapäevaelust, kus paljud kakskeelsed lapsed võivad end ära tunda. Autor ja kunstnik käsitlevad mitmeid kultuuri ja rahvust puudutavaid teemasid lapsesõbralikul viisil. Lisaks sellele on raamat positiivne näide kultuuride kohtumisest.

Millest raamat räägib?

Raamat räägib väikese tüdruku kokkupuutest oma isa päritoluriigiga. Lugejana saan ettekujutuse Ritast kui viieaastasest lasteaialapsest. Tema ema on rootslane ja isa on pärit Gambiast. Raamatus on perekond tulnud isa vanasse kodukülla vanavanemaid ja muid sugulasi külastama ning nad veedavad mõne nädala Kudangis.

Raamatu alguses on Rital seljas lühikesed püksid ja T-särk ning juustes tutikesed. Vanaema ja Rita vahetavad kingitusi. Vanaema saab ristpistes tikitud rätikese, mille Rita ise on teinud (tüüpiline Rootsi lasteaias tehtud kingitus) ja vanaema kingib Ritale kleidi. Rita paneb kleidi selga ja hüüab: „Nüüd ma olen tõeline gambia tüdruk!“ Sellist kleiti on ta ammu endale igatsenud. Kui Rita vanaema juurde oma riietes tuli, oli ta rootsi tüdruk. Kui ta vahetab oma riided vanaema kingitud kleidi vastu, tundub talle, et ta on muutunud gambia tüdrukuks.

Lapsel on lihtne rolle vahetada, muutudes kostüümi selga pannes printsessiks või lõviks. Alguses on Rital lihtne sulanduda oma ümbrusse ja näha välja täpselt nagu kõik teised Kudangi lapsed. Soeng aitab veelgi kaasa. Rita samastab ennast positiivsete eeskujudega. Ta tahab olla sama ilus nagu Aisha, vanaema abiline, kellel on kõrvades ja varvastes kuldsed rõngad. Rita ja tema perekond on teretulnud, kõik on positiivselt häälestatud ja tervitatavad neid. Neid võetakse Kudangis vastu kui külalisi ja nad saavad pärast pikka reisi mõnusalt puhata.

Raamatus on palju näiteid "teistsugususest", mida kujutatakse humoorikalt ja peamiselt illustratsioonide kaudu.

Rootsi

Vanaema

Daam

Punapea

Seltskondlik

Hakkaja, südikas

Värvitud huultega

Kõrge kontsaga kingad

(sinised argipäevaks, punased peoks)

Gambia

Vanaema

Daam

Värvikad, fantaasiarikkad rõivad

Kuldkõrvarõngas

Peakate ja loor nagu muinasjutukuningannal

Härda südamega

Suuremeelne

Kallistamishimuline

Tantsib hästi(Schottis't, kontsadel, trummiga) Nobedate näppudega (oskab põimida tuhandeid patsikesi)

Tantsib hästi, nõtkete käte ja jalgadega

Jäätiseauto

Kommimüüja

Kaalukommid

Kudangi turg

Supermarket Coop Foorum

Vana Rootsi rändkaupmehe vaste

Mis raskusi on kirjeldatud?

- Rita ei oska peaaegu üldse mandinka keelt
- Isa tõlgib kogu aeg
- Rita peab oma onule mandinka keeles selgitama, mida lumi tähendab
- Onu ei ole kunagi lund näinud
- Kuidas on võimalik keelt oskamata selgitada midagi, millest aru ei saada?
- Tunne, et oled kurtumm, ei mõista ise ja sind ei mõisteta (Rita eksib turul ära)
- Mitmesugused arusaamatused keele tõttu, mis teevad vihaseks ja kurvaks
- Pole kellegagi oma mõtteid jagada, koduigatsus Rootsi ja sõprade järele
- Rita on õppinud mängides ainult natuke keelt (kümneni lugema)

Millest lastega peale raamatu lugemist rääkida:

- Kaks poissi istuvad verandal ja vaatavad, kuidas Rita ja vanaema kohtuvad ja Rita vanaemale oma kingituse annab. Millest poisid räägivad? Mida ütleb üks neist? Mida teine?
- Need dialoogid võiks üles kirjutada ja erinevatesse keeltesse tõlkida, seda võib teha emakeeleõpetaja või mõni lapsevanem.
- Mis on Rita punase kohvri sees?
- Lapsed võiksid lasteaeda tuua erinevaid kingitusi , mida nad saanud on, ja joonistada ning kirjeldada neid.
- Mida mõtleb Rita, kui ta bussis istub ja Rootsi tagasi sõidab?
- Millele vanaema mõtleb?
- Kui Rita peaks vanaemale ja nõbudele kirja kirjutama, siis millest ta seal kirjutaks? Kas ta tahaks pigem joonistada neile midagi mälestuseks? Kas ta võib-olla räägiks isale, mida ta kirjutada tahaks, ja isa paneks selle tema asemel kirja? Kuidas see kiri välja näeks?
- Kui Rita saadaks Kudangist kaardi oma lasteaiasõpradele ja -õpetajatele, siis millest ta neile kirjutaks?

Lastes huvi äratamiseks Anamarija:

- suurendab raamatu pilte;
- loob meeleolu, tekitab uudishimu ja ootusärevust enne lugemist;
- hangib sobivad rekvisiidid: sel korral on selleks punane reisikohver, mis tekitab lastes huvi;
- jutustab lugu suure kaasaelamisega;
- jätab raamatu peale lugemist laste kätte, nii et lapsed saavad seda hiljem ise vaadata;
- töötab väikese lastegrupiga ümber raamatu.

Näide 2: Jutuvestmine erinevates keeltes

Kista Lilleaasa lasteaias tehti nii:

Kui lasteaias polnud võimalik regulaarset emakeeleõpet korraldada, püüti siiski leida võimalusi laste emakeele arengut toetada. Husby raamatukogus korraldati mitmes eri keeltes lugemistunde. Seal käisid Lilleaasa lapsed kuulamas ja õpetajad nägid, kui palju see lastele tähendas. Lilleaasa lasteaias otsustati hakata korraldama samasuguseid lugemistunde.

Lugemistunni eesmärk?

Tahame, et lapsed tunneksid jutuvestmise rõõmu nii oma emakeeles kui ka rootsi keeles. Jutuvestmine ja lugemistunnid pole mitte ainult meelelahutuseks, need valmistavad lapsi ette ka hilisemaks lugemise ja kirjutamise õppimiseks. Samas on see võimalus teadvustada lapsevanematele lapse emakeele säilitamise olulisust.

Kuidas te lugemistunde lasteaias korraldama hakkasite?

Me korraldame lugemistunde kuues kõige enam meie lasteaias esindatud keeles. See tähendab, et õpetajad jälgivad hoolikalt, mis lapsed mis tundides osalevad, mis kell ja kus. See võib alguses suurt segadust tekitada, hea oleks sisse viia selge „lugemisjärjekord“, millest oleksid informeeritud nii õpetajad kui lapsevanemad.

Jutuvestjate /lugejate leidmine võib olla keeruline. Lasteaial ei pruugi olla võimalusi lugemiseks õpetajaid palgata. Siis tuleb teisi võtteid kasutada. Meie ümber on ju mitmekeelsed vanemad ja vaja on ainult julgelt küsida, kas nende hulgas on kedagi, kes tahaks lastele oma emakeeles lugemas käia. Nii oleme juba aastaid endale jutuvestjaid / lugejaid leidnud.

Lapsi, kes ainsana mingis keeles räägivad, oleme püüdnud toetada nii, et palunud vanematel aidata neile raamatukogust lugemismaterjali otsida.

Mis on lugemistunni sisuks?

Ühine joon kõikides keeltes lugemisel on emakeele tähtsustamine lapse jaoks. On keeli, milles pole kirjakeelt, aga on jõuline suulise pärimuse traditsioon ja lugemistunnid võimaldavad lastel sellest osa saada.

Mida on lugemistunnid meile õpetanud?

Olulisim on näidata positiivset suhtumist erinevatesse keeltesse. Lugemistunnid panevad lapsed oma keele üle rõõmu tundma. Mõnus on osata mitut keelt. Armastust lugemise vastu näitab see, kui kaheaastane seisab raamaturiigi ees, näitab raamatule ja ütleb somaali keeles oma emale, et too raamatu laenutaks. Üks ema, kes oli Rootsis alles uustulnuk ja ei osanud veel rootsi keelt, käis lasteaia lugemistunnis tigrinja keeles lugemas. Ta sõandas lasteaia üha rohkem ka rootsi keelt proovida, kuni lõpuks selle ära õppis ja töö leidis.

Näide 3: Lugemine ja jutustamine emakeeles, koostöö kooli ja lasteaia vahel

2004. a sügisel hakkasid ühe kooli viienda klassi õpilased käima kõrvalasavas lasteaia lugemistunde pidamas. Viienda klassi klassijuhataja ja üks lasteaia rühmaõpetaja olid selle tegevuse algatajateks.

Eesmärgiks oli:

- toetada nii kooliõpilaste kui ka lasteaialaste emakeele arengut;
- võimaldada lastel ka väljaspool kodu huvitavas ja kasulikus olukorras oma emakeelt kasutada;
- luua positiivseid võimalusi nooremate ja vanemate laste kohtumiseks;
- anda koolilastele võimalus olla positiivseks eeskujuks väikelastele;
- luua noorematele lastele turvatunne, et nad kooli minnes tunnevad juba mõningaid vanemaid õpilasi.

Üheks tagamõtteks oli veel, et lasteaialapsed ja nende vanemad saaksid hea kogemuse koolis tehtavast tööst. See projekt muutus väga populaarseks nii õpilaste kui ka lasteaialaste hulgas. 2005. a sügisel kaasati veel üks kuues klass ja kõik lasteaialapsed said lugemistundide projektis osaleda. 2006. a sügiseks osalesid projektis juba teise kooliastme viis klassi ja kaks uut lasteaeda.

Kuidas toimiti:

Õpilased tulid neljastes rühmades igal nädalal umbes 30 minutiks ja lugesid või jutustasid muinasjutte oma emakeeles ja rootsi keeles, mängisid lastega ja veetsid nendega lõbusalt aega. Lasteaed koostas eelnevalt nimekirjad, kes õpilastest tulevad ja mis keeles nad räägivad. Siis koostati sama emakeelega lasteaialastest sobivad väikesed grupid. Kõikide õpilaste fotod pandi lasteaia seina peale, nii et lapsed said näidata ja rääkida, kes neile lugemas käivad. Raamatukogust laenutati kõikides vajalikes keeltes muinasjuturaamatuid, peamiselt siiski erinevatesse keeltesse tõlgitud rootsi lasteraamatuid.

Õpilased oskasid erineval tasemel oma emakeeles lugeda, mõni luges väga hästi, mõni ei osanud peaaegu üldse lugeda. Halvemini oskajad võtsid lasteraamatud kaasa oma emakeeletundidesse ja harjutasid seal või kodus enne lasteaeda minemist tekstide lugemist. See parandas ka kooliõpilaste lugemisoskust.

Näide 4: Gümnaasiumiõpilased loevad lasteaialastele

Botkyrka linnaosas on mõned mitmekeelsed gümnaasiumiõpilased lindistanud muinasjutte oma emakeeles ja laadinud need internetti üles aadressil:

www.botkyrka.se/library/forbarn/mangasprak. Kuulaku väikelapsed, kuidas vanemad õpilased neile lugusid jutustavad!

Näide 5: Lugemistund raamatukogus

Kirseberg on piirkond, kus umbes pooled lapsed on mitmekeelsed. Lapsed käivad mitmetes erinevates lasteaedades ja väga vähestel neist on võimalus emakeeleõppeks. Paljud lapsed räägivad ka ainsana lasteaia oma emakeelt. Õpetajate hulgas tehtud küsitlus näitas, et õpetajad rääkisid küll 14 erinevas keeles, kuid need keeled ei vastanud alati lasteaia käivate laste emakeeltele. Mõnes keeles polnud üldse võimalik õpetajat leida. Kõigele vaatamata otsustati pidada lugemistunde vähemalt nendes keeltes, mille jaoks õpetajad olemas olid.

Linnaosa raamatukogu asub piirkonna keskel, kõikidest lasteaedadest jalutuskäigu kaugusel. Kirsebergi raamatukoguga loodi sõbralikud koostöösuhed.

Nüüd läheb umbes 100 last kord kuus raamatukogusse ja nad jagatakse emakeele põhjal erinevatesse rühmadesse. Laual on rohelised sildid erinevate keelte nimedega ja iga sildi taga ootab lapsi üks õpetaja. Kuulanud ära loo oma emakeeles, kogunevad kõik lapsed suurde saali ja lugu kuulatakse uuesti rootsi keeles. Seda loeb raamatukogutöötaja. Kuna väga raske on leida sama muinasjuttu kõikidesse nendesse keeltesse tõlgituna, siis tuleb tihti improviseerida. Need lugemistunnid on laste hulgas väga hinnas.

Näide 6: Jutud suryoyo (süüria) keeles

2004-2006 viidi Södertäljes läbi projekt, mille eesmärgiks oli tõlkida lasteraamatuid suryoyo keelde, sest neid polnud selles keeles peaaegu üldse. Projekti lõppedes oli tulemuseks üle 20 lasteraamatu, mis tõlgiti suryoyo keelde ja loeti CD peale. Raamatuid saab tellida Södertälje raamatukogust. Kirjalikust tõlkimisest loobumise põhjuseks sai see, et kasutada tuli kas ühte varianti ladina tähestikust (mis pole suryoyo keelele omane) või klassikalist aramea tähestikku, mida aga väga paljud ei tunne. Tõlgitud raamatuid kasutanud lasteaedades on laste huvi raamatute lugemise ja jutuvestmise vastu märkimisväärselt kasvanud, samuti on tõusnud suryoyo keele staatus.

"Tõlked ja kakskeelsed juturaamatud on muutnud seni „teistsuguseks“ peetud lähenemise jututundidele üle terve riigi normaalseks.“ „Lugemistundide käigus laieneb silmapiir, areneb kujutlusvõime ja suureneb sisseelamisvõime,“ selgitab teadlane. „Muinasjutud ei tunne rahvuslikke ega riigipiire, nad räägivad sellest, kuidas maailmas elatakse, ning neid kogemusi jagavad kõik inimesed.“ Lastel oli võimalus nüüd kuulda samu muinasjutte kahes keeles. Lapsi jälgides pöörati tähelepanu ka sellele, kuidas nad spontaanselt võrdlesid kahte keelt ja olukordi oma kahes kultuuris.

Lapsed väljendasid järgmisi tundeid:

- rõõm
- äratundmine
- võrdlemine (keeli ja kultuure)

- uudishimu
- mõistmine
- üllatus

Diskussioon

Raamatute lugemine ja jutuvestmine on traditsioonilised lasteaias tegevused ja neid kasutatakse vähem või rohkem teadlikult. Väikelaps võtab kätte pildiraamatu või „oma“ raamatu, kus on pildid temast endast – see on jutustamise ja õppimise võimalus, lapse esimene kokkupuude kirjaoskusega.

Üheskoos muinasjutu või suulise jutustuse kuulamine on nii ühine kui ka individuaalne kogemus, mis pakub võimalusi uue sisuga vestlusteks. Suhestades räägitavat oma kogemusega, loome kõnelusi, kus laps saab arendada oma mõtteid ja kogemusi. Lastekirjanduse teadlik valik arendab lapse keelt ja üldteadmisi. Raamatute asukoht rühmatoas, juurdepääs raamatutele ja lugemistunni prioriteetsus teiste tegevuste kõrval mõjutavad kõik raamatu ja lugemise staatust. Palju lugusid on sellest, kuidas raamatutes kirjeldatud seiklused on meid inimestena mõjutanud. Allpool mõned mõtted tulevaselt lasteaiasõpetajalt:

"Ma olen sügavalt juurelnud lasteraamatute ja nende tähenduse üle laste jaoks. Võib-olla tulenevad need mõtted minu kodus ettelugemisel tekkinud maagilisest õhkkonnast. Head-öödjutt ei jäänud kordagi vahele ja meil oli kodus rikkalik valik raamatuid. Raamatut peeti millekski pühaks, sellega ei tohtinud halvasti käituda. Meie kodus oli raamat väärtuse, mille eest hoolitseti. Raamatute lõhkumine oli mõeldamatu. Raamatute hoidmise reegel ei olnud meile sisse hirmutatud, see tulenes pigem raamatute endi maagilisest võimust. Raamatud olid müstilised esemed ja mäletan, kuidas elasin lapsena sisse nende sageli nii imelisse ja põnevasse maailma."

Lasteaias on lõputud võimalused raamatute kasutamiseks laste maailmapildi laiendamisel.

Jutuvestmist käsitlevas peatükis näitasime, kui tähtis on teha lugemistunnid ja raamatute valik teadlikult kavandatud tegevusteks, mõeldes nii keele kui sisu õpetlikkuse peale.

KÜSIMUSED:

Mida teha, kui laps räägib ainsana rühmas oma emakeelt või ei ole tal muul põhjusel võimalik seda lasteaias kuulda?

Te võite paluda vanemaid last aidata, saates raamatu koju ja paludes vanematel lugeda/jutustada seda kodus. See tugevdab koostööd kodudega ja tõstab emakeele tähtsust. Rootsi Kooliraadiol on suur valik erinevates keeltes muinasjutte, mida saab kuulata nende veebilehel: www.ur.se. Laps saab oma emakeelt kuulata ka arvuti kaudu.

Samuti võib vanemaid paluda oma emakeeles raamatuid/jutte lindile lugeda.

Õpetajatel on suur kasu CD-le loetud raamatutest. Raamatut saab hoida süles, kuulata CDlt juttu ja samas lehitseda raamatut isegi siis, kui kõigest aru ei saa. See võimaldab sotsialiseeruda raamatu abiga. Kõik CDd, kuhu on jutud peale loetud, on seega olulised pedagoogilised abivahendid. Neid saab kasutada planeeritud lugemistundides nii rootsi kui

teistes keeltes. Laps saab neid ka ise kuulata ja puhata mõneks ajaks oma meeli ja kõrvu emakeelt kuulates. Erinevates keeltes muinasjuttude kuulmine on oluline ka teisest aspektist. Osadel mitmekeelsetel lastel on rootsi keel tugevaim keel ning siis võivad nad kasutada CD-sid oma emakeele arendamiseks ja samas saavad eelteadmisi muinasjutust rootsi keeles (või vastupidi).

Võib ka kaaluda võimalust töötada koos kooliõpilastega, nagu käesolevas peatükis kirjeldati.

Mis keeles peaksid lapsed kuulama jutustamist või lugemist?

Lastele, kelle emakeel on nende tugevaim keel, on keeleliseks arenguks parim see, kui nad kuulevad esmalt lugu oma emakeeles. Seeläbi saab arusaadavamaks, millest lugu räägib, ja laps saab toetava ettekujutuse loost enne selle kuulamist rootsi keeles. Kui lasteaias on lapse emakeeles rääkivaid õpetajaid, võiksid nad lapsele kõigepealt lugeda emakeeles. Kui raamat/lugu on tõlgitud lapse emakeelde, võib emakeeleõpetaja lugeda tõlkeversiooni. Lapsele võib tõlkida ka lugemise ajal, kuid siis soovitame emakeeleõpetajal raamat enne läbi lugeda, et tõlkides oleks võimalik sündmustikku sisse elada. Võib ka vaadata pilte ja rääkida lapsele loo sisu oma sõnadega. Kui muinasjutte loetakse lasterühmale ette paljudes keeltes, on see kasulik kõigile lastele, sest tekitab uudishimu ja annab teadmisi, et maailmas on palju eri keeli. Mõlemas keeles lugude kuulamine võimaldab loo sisu rohkem mõista ning keeled toetavad vastastikku teineteist. Kui pole võimalik lapse emakeeles jutustajat leida, tuleks töötada täiendavalt sellega, et lapsel oleks eelteadmised loo sisust.

Teoreetilised lähtekohad

Kirjaoskus sõltub sellest, kuidas last ühiskonnas sotsialiseeritakse ja tema lugemis- ja kirjutamisoskuse arengut toetatakse. Lapsed, kes kasvavad üles keskkonnas, kus kirjasõnal on väga tähtis roll, võtavad selle suhtumise omaks kui loomuliku asja.

Kui lapse ümbruses on raamatuid, ajakirju, ülestähendusi, kalendreid, ostunimekirju jne, harjub laps kirjasõnaga enda ümber algusest peale. Ka organiseeritud lugemistegevust lasteaias peavad lapsed siis täiesti loomulikuks nähtuseks. Lapsed teesklevad lugemist ja kirjutamist, jutustavad, tõlgendavad pilte ning jutustusi ammu enne seda, kui nad tegelikult kirjutama või lugema õpivad.

"Erinevad kultuurid loovad tähendusi erinevalt ... Nagu laps õpib keelt keskkonnas, kus ta üles kasvab, hakkab ta juba varakult tähele panema ja õppima, kuidas pilte, märke ja kirjatähti erinevatel eesmärkidel kasutatakse, ja vähehaaval seda ka ise tegema."

Kaasaegne ühiskond esitab märksa kõrgemad nõudmised kirjaoskusele kui 50 aastat tagasi. Tänapäeva lapse ees avaneb maailm, kus ta peab suutma lugeda ja mõelda kriitiliselt, elada ja töötada paljudes erinevates kontekstides, kohtuma erinevate inimestega ja olema paindlikum tööturul. Kui lapsel pole arenenud tasemel kirjaoskust, tõrjutakse ta välja nende poolt, kellel see on.

Margaret Obondo toob oma uuringus somaali laste sotsialiseerumisest välja, et tänapäeva last ümbritseb palju erinevaid kirjaoskusi. Näiteks sellised keskkonnad nagu raamatukogud, koraanikool, mitmesugused meediavahendid nagu arvutimängud, televisioon, raadio, CDd, SMSd, Nintendo-mängud. Kooliharidusest saadav kirjaoskus on lähtekohaks, millelt määratleda kõiki teisi kirjaoskusi. Oluline on mitte erinevaid kirjaoskusi marginaliseerida,

vaid püüda mõista, et igasugused kirjaoskused kattuvad osaliselt või täiendavad üksteist. Ta osutab veel, et sotsialiseerumise seisukohast rääkides arvatakse tavaliselt, et kool (lasteaed) on muutuv keskkond, samas kui perekond (ja rahvusrühm) on staatiline ja traditsiooniline. Tema uuring näitab täpselt vastupidist. Perekonna keele ja kirjaoskuse mustrid on pidevas muutumises ja lasteaia lähenemises haridusele on siiski sügavalt juurdunud oma traditsioonid või "vana hea" järgi tegutsemine.

Kerstin Naucclér ja Sally Boyd on uurinud laste varajase keelelise sotsialiseerumise suhet nende hilisema lugemisoskusega 4. eluaastal. Uuringus tuli välja selge erinevus türgi ja rootsi laste sotsialiseerumisprotsessis. Rootsikeelsed lapsed olid rohkem lugedes aktiivselt tegelastena kaasatud ja türgikeelsed lapsed olid rohkem passiivseks publikuks. Kodus said türgikeelsed lapsed muinasjuttu kuulda algusest lõpuni, mis tegi neist head jutustajad, kes ümberjutustamisel selgelt muinasjutu algset struktuuri jälgisid. Kuid lasteaias tegid õpetajad (alateadlikult?) vahet rootsikeelsetel lastel, kes olid alati jutustuse tegelasteks, ja türgikeelsetel lastel, kes olid passiivsed kuulajad. See tähendab, et türgikeelseid lapsi valmistatakse väiksemal määral ette "ridade vahelt" lugemiseks ja teksti tõlgendamiseks. Võib küsida, kuidas selline suhtumine mõjutab laste identiteeti. Võib-olla peegeldab see ka võimustruktuuri, mis ühiskonnas eristab enamus- ja vähemusrühmi.

Ing-Marie Parszyk märgib oma uurimuses Södertäljest, et lastel on täiesti erinevad käitumismudelid, kui nad kuulavad sama lugu rootsi ja suryoyo keeles. Lapsed istuvad vaikselt jälgides ja kuulates, kui lugu loetakse suryoyo keeles, kuid osutavad aktiivselt piltidele ja küsivad innukalt rootsikeelse lugemise ajal.

Margaret Obondo tuvastas kolm lugemistunnis peamiselt kasutatavat mudelit:

Kategooriad	Omadused
<i>Drillwork literacy</i>	Jutus esinevate esemete nimetamine, teksti kohta küsimuste (<i>mida, kuidas ja kelle poolt</i>) esitamine, täiskasvanu kõne domineerib, kontekstiga seotud suhtlus, puudub info keele või teksti kohta.
<i>Narrative reporting literacy</i>	Jutu esitamine või ümberjutustamine, arenenum suhtlemine lastega, mis siiski keskendub loo sündmustele.
<i>Expository literacy</i>	Ühine jutu taasloomine ja esitamine õpetaja juhendamisel, laste keele arendamine, uute sõnade tutvustamine, selgitused ja info teksti ja keele kohta, teksti seostamine laste kogemustega väljaspool jutu sündmustikku.

Mudelitest järeldus, et *drillitud kirjaoskus* ei arenda sellist suhtlemist, mis toetaks teise keele õppija keelearengut. "Lasteaia lahendused, kuidas kompenseerida puudused vähemuskeelsete laste teise keele oskuses, lähtuvad sageli sellest, et põhjuseks on laps või tema kodu. Meie väidame seevastu, et see on peamiselt täiskasvanute vastutus, et suhtlemine soodustaks lapse teise keele arengut." Probleemide põhjuseks võib olla ka õpetajakeskne

kõnemuster ning see, et suhtluses ei võimaldata lastel oma kogemusi ja assotsiatsioone väljendada.

Uuringus kirjaoskuse arengust Stockholmi mitmekeelsetes lasteaedades on Monica Axelsson näidanud, et lasteaiaid "arendavad mitmekeelsete laste rootsi keelt ja rootsi keele kirjaoskust viisil, mis tuleb neile kasuks edaspidises keele- ja kirjaoskuse arendamises koolis. Laste emakeelt ja emakeelset kirjaoskust kasutatakse väga piiratud ulatuses ja peamiselt siis, kui lapsed ise initsiatiivi näitavad ja õpetajal selleks võimalusi on. Vanemad on väljendanud, et nad on väga rahul lasteaedades toimuva rootsi keele õpetamisega, kuid nad näeksid heal meelel ka samu tegevusi laste emakeeles." Axelsson järeldab oma uuringus, et ükski tekst pole lasteaias otseselt keelatud, kuid kuna tekste laste emakeeles esineb väga harva, on lastel lihtne järeldada, et need on midagi keelatud.

Ühes Londoni lasteaia uuringus tuleb ilmsiks, et isegi üsna väikesed lapsed (3-4 aastased), kes näevad erinevaid tähestikke, on teadlikud nende erinevustest.

Uuringud näitavad, et kirjaoskuse areng ühes keeles ei pärsi, vaid toetab arengut teises keeles. Kui lasteaed näitab üles siirast huvi kaasata vanemad aktiivse sidusrühmana oma laste kirjaoskuse arengusse, hakkavad nad seda hindama ning ise aktiivselt osalema.

Axelssoni uurimuse järelduste osas on järgmised soovitused lasteaedadele:

- jätkata edukat tööd laste rootsi keele ja rootsikeelse kirjaoskuse arendamisel;
- kaasata laste emakeel ja emakeelne kirjaoskus koolieelsete lasteasutuste programmi;
- laiendada laste teadmisi ka teistest žanritest peale lugemise;
- kutsuda vanemaid üles koostööle lasteaia õpetajatega laste emakeele ja emakeelse kirjaoskuse arendamisel.

Uuringud laste lugemis- ja kirjutamisoskuse arengust kinnitavad, et lasteaialiste mitteametlikult omandatud oskused on olulised tegurid, mis mõjutavad nii kõne arengut kui ka edasist formaalset koolis omandatavat lugemis- ja kirjutamisoskust.

Raamatuvaramu

Juturaamatud

Peter Hagberg ja Ulf Ärnström "Juturaamat" (1991), Christina Claesson's "

Jutustaja käsiraamat" (2007), Carina Fast "Räägi minuga! Inspiratsioon ja tehnika" (2001)

või Aidan Chambers "Raamatud meie ümber" (1994). Vt ka bibliograafia alt.

Raamatud mitmes keeles muinasjuttude ja luuletustega

"See lai maailm" Raamat kõigile (1993). Ideeraamat "Salajane aed", ettepanekud lugudeks erinevatest maailma paikadest.

Tema Modersmål on hinnatud veebisait, kus on palju materjali keeleõppeks. Sealt leiab ka matemaatika mõisted nt 12 eri keeles; Lexin sõnaraamatud, mida toetavad pildid ja filmid, lingid tõlkemootoritele jne.

Mitmekultuuriliste raamatute projekt

Üks projekti tulemusest on raamat "Rootsi pärlid". Raamatud lastele ja noortele rootsi keele kui teise keele õppeks. Raamat pakub infot ligi 300 raamatu kohta neljas erinevas vanuserühmas alates eelkooliealistest. Raamatus räägib Karin Sohlgren oma tööst Rinkeby raamatukogu lugemistundides ja toob konkreetseid näiteid raamatust nimega "Võlutekk".

Kuidas raamatuid saada?

Enamik raamatuid on nõuetekohaselt esitletud järgmiste kirjastajate veebilehtedel:

www.barnensbibliotek.se, Kultuurkapitali kataloog. Kataloog avaldatakse igal aastal.

www.bokspindeln.se, Odengatan 102, Stockholm. Spetsialiseerunud teistes keeltes lastekirjandusele ja raamatutele, mis käsitlevad teisi kultuure. Pakub lasteraamatuid umbes 40 eri keeles, müüb ka rootsi lasteraamatute tõlkeid. Kogu sortiment on olemas nende veebisaidil.

www.interbib.se, kultuuridevaheline lasteraamatute raamatukogu 150 erinevas keeles, laenutab raamatuid raamatukogudele kogu Rootsis.

www.ur.se/barnportal/ Kooliraadio lasteportaali, kus on saadaval erinevates keeltes sisseloetud jutud. Lood kogu maailmast kaheksas eri keeles.

www.apec.nu raamatuid araabia, põhja- ja lõuna-kurdi, türki, pärsia ja assüüria keeltes

www.mantralingua.com, inglise kirjastus, kus on palju lasteraamatuid erinevates keeltes, sh kaasnevate CDdega. Põhinevad inglise keelel, kuid on tõlgitud 40 eri keelde. Raamatuid on võimalik tellida läbi Bokspindeln'i.

www.milet.com avaldab lasteraamatuid 25 erinevas keeles. Aluskeeles on inglise keel.

www.vivlio.se pakub lasteraamatuid 30 eri keeles, müüb ka mõistatusi, mängu ja tähestikke eri riikidest.

www.forlagethjulet.nu teosed, mis peegeldavad teisi kultuure.

Södertälje vald on avaldanud ligi 20 lasteraamatut tõlgituna suryoyo keelde, koos CDdega. Aadress: **www.sodertalje.se-bibliotek**

Raamat kõigile, **www.ebfa.se**

www.scansom.com saab osta soomaalikeelseid lasteraamatuid.

9. VÄHEMUSKEELED

Rootsis on alates 2000. aastast viis ametlikku vähemusrahvast/keelt:

saami, soome, meänkieli (Tornedali soome), mustlaskeel ja jidiš. Lisaks on viipekeelel eristaatus kui vähemuskeelel.

Et vähemuskeeles saada, on nõue, et keel oleks riigis olnud vähemalt kolm põlvkonda või 100 aastat. Vähemuskeelte rääkijatel on õigus sotsiaalteenustele piirkondades, mille valitsus on liigitanud eripiirkondadeks, niinimetatud keeleomavalitsuspiirkondades.

See tähendab õigust nõuda haridust, laste tervishoidu, sotsiaalhoolekannet jms vähemuskeeltes. Viis sellist omavalitsust on Põhja-Rootsis. Uus loendus käib, kus muuhulgas tehakse ettepanek vähemuskeelsete laste emakeele toetamise tingimuste parandamiseks.

Saami

Saami keel on soome keele sugulaskeel ja hõlmab mitut erinevat keelt. Umeå Ülikooli saami keelte professori Michael Svonni sõnul ei ole usaldusväärset statistikat selle kohta, kui palju inimesi saami keelt räägib. Umbes 20 000 ligi 70 000st saamist, kes elavad kogu Sápmi piirkonnas, räägivad mõnda saami keeltest. Ajaloolises perspektiivis on erinevaid saami keeli räägitud erineval määral. Saami teabekeskuse veebilehel on lugeda järgmist:

"Saami keel jaguneb kolmeks peamiseks keeleks: ida-saami, kesk-saami ja lõuna-saami. Neid nimetatakse mõnikord peamurreteks. Peamurrete sees on omakorda mitmeid murdeid ja alamurdeid. Rootsis asuvad neist muuhulgas põhja-saami, lulesaami, lõuna-saami ja umesaami murded.

Saami keelt hakati kirjakeelena kasutama väga hilja, nii et kõige vanemad saamid pole kunagi saami keeles lugema või kirjutama õppinud. Rootsi riigi varasema keelepoliitika tõttu, mida teostati koolisüsteemi kaudu, toimus keelevahetus ja üleminek rootsi keelele päris kiiresti. Neile, kes elavad Põhja-Lapimaal, on saami keel sama loomulikuks keelekeskkonnaks kui seda on meänkieli. Paljude laste vanemad oskavad ühte või mõlemat neist keeltest ja ka lapsed võivad natuke osata. Saami keelt kasutatakse suhtluskeelena, kui rootsi keelest ei piisa või kui räägitakse sugulaste ja sõpradega. Minevikus ei tohtinud koolis soome ega saami keelt rääkida. Selle eest sai õpetajalt karistada. 1960-70tel oli palju saami vanemaid, kes ei õpetanud oma lastele saami keelt. Nende enda negatiivne kogemus sellest, mis tunne oli Rootsi koolisüsteemis saamikeelne olla, tingis, et nad tahtsid oma lastele kergemat saatust ja õpetasid neile ainult rootsi keelt. Lapsed kaotasid oma emakeele ja paljud kannatavad täiskasvanutena selle all tänaseni. Kõigil polnud seega võimalust õppida saami keelt. Tänapäeval on õpilastele antud võimalus õppida oma kultuuri ja keelt. Täna saami noored on uhked oma päritolu üle. Üha enam inimesi tahab õppida saami keelt ja rääkida seda igapäevaelus. See aitab kaasa keele säilimisele. Kaasajal mõjutavad saami keele olukorda piirkonnasisesed liikumised ja riigikeele domineerimine 20. sajandil.

Viimastel aastakümnetel on kümned tuhandeid uusi sõnu saami keelde tulnud nii laenude kui keeleuuenduse tulemusel. Mõned näited: *sihkkel-cykel*, *mánáidgárdi- barnagård* jne. Keel areneb alati koos ühiskonnaga ja selle vajaduste kohaselt. Kõikidele saami keelt kõnelevatele inimestele on kakskeelsus loomulik. Riikides, kus saamid elavad, on kooliharidus ju enamuskeeles."

Skierr

Oleme valinud Skierr näiteks, kuidas taaslustada vähemuskeelt, mis pikka aega on allasurutud rollis olnud. Palju mõtteid ja põhimõtteid, mida Skierris kasutatakse, saab kohaldada ka teistes vähemuskeelsetes koolide/lasteaedades.

Skierr lasteaed avati 1986. aastal samades ruumides, kus varem oli internaatkool, kus kõik põhjapõdrakasvatavatest saamide lapsed pidid käima kuni 1963. aastani.

Lasteaiaõpetaja Gudrun Kuhmunen räägib, et õpetajad püüavad luua lasteaia uusi traditsioone, sest saami lasteaial ei ole kindlaid ja vanu traditsioone sellest, kuidas vana kultuur end uues ühiskonnas näeb. Saami lasteaed lähtub riiklikust õppekavast, kuid tõlgendab seda saami kultuurilisest perspektiivist, mida on täiesti võimalik teha. Peamine lasteaia ülesanne on katsetada erinevaid teooriaid, kuidas vanad traditsioonilised teadmised uues ajastus kasulikuks teha. Institutsionaliseeritult, dekolonialiseeritult, mis tähendab kontrolli ja võimu taastamist oma kultuuri saatuse üle.

Konkreetne näide traditsioonide edasiandmisest ja uuendamisest on lipu heiskamine samade eeskirjade kohaselt, mis kehtivad riigilipule. Saami lipp seadustati aastal 1986 ja on Skierris üleval kui suhete loomise sümbol.

Esimene asi, mida Skierris lasteaeda saabudes märkab, on keskkonna läbimõeldus laste identiteedi seisukohalt. Teadmata, kelle lasteaed see on, võib sisustuse ja mänguasjade järgi arvata, millised lapsed siin käivad.

Gudrun Kuhmuneni väitel on Skierris lasteaed kultuuri analüüsinud kolmes mõõttes:

- 1) materiaalne mõõde - mis on nähtav
- 2) sotsiaalne mõõde – lähenemisnurk ja inimestevahelised suhted
- 3) vaimne mõõde - väärtused, mõtteviis, mis määrab üksikisiku valikud, kultuur üksikisiku sees.

Kõiki neid kolme mõõdet on oluline saami lasteaialastele edastada.

Kogunemistoas toimub lapsevanemate koosolek tassi kohviga ja kogunemistuba saab sellega areeniks, kus õppimine ja kultuur elama hakkavad. Kogunemistoas on kõigi jaoks ruumi, kõik on olulised ja siin hoitakse jutustamine ja ajalugu elavana. Siin käiakse koos ja siin on ajalehti, raamatuid ja muusikat ka täiskasvanutele.

Kõik dekoratsioonid alates kardinast ja lõpetades käsitööga on läbi mõeldud ja esindavad ühel või teisel viisil saami identiteeti. Värvivalik on sama mis saami lipul ja saami rahvariidel. Skierris lasteaed lähtub Asta Balto saami laste kasvatusteooriast, kus kesksel kohal on laste kasvatamine iseseisvaks. Keerulises looduslikus keskkonnas ellujäämine nõuab iseseisvust, algatusvõimet ja loovust. Lapsed peavad õppima oma kogemustest ja mitte kogu aeg täiskasvanute järgi juhinduma. Lapsed peavad kasvatama sisemist distsipliini, mispuhul väline kontroll ei osutu nii vajalikuks. Mänguasjade valik, nii kaisuloomad kui plastikust loomad, on võetud loomariigist saami laste vahetus ümbruses.

Varem oli saami kodu oluliseks saami elulaadi edasiandjaks. Tänapäeval töötavad paljud saamid väljapool traditsioonilisi saami tööstusharusid, mis suurendab lasteaia ja kooli rolli kultuuri kandjatena.

Gudrun Kuhmunen ja Carina Sarri viitavad Asta Balto doktoritööle, kus ta eristab kahte erinevat viisi ennast mõistega 'kultuur' siduda:

- 1) väärtustele orienteeritud viis: mis tähendab, et kultuur on paigutatud skaalale, kus millelgi on suurem väärtus ja teisel väiksem väärtus, näiteks eliit- või ekspertrühma otsus, mida teiste poolt aktsepteeritakse ja mis on sageli eri kultuuride puhul otsustavaks määrajaks.

Skiერი lasteaed on tulnud väärtustele orienteeritud viisist, mis tähendab, et varem lähtuti kõige väärtuslikumast (põhjaõdrakasvatus) kahanevas järjekorras: kalapüük, käsitöö ja jahindus. Nüüd on võetud kirjeldusele orienteeritud lähenemisviis, mis tähendab temaatilisi töid pikkadel ajavahemikel. Kirjeldusele orienteeritud lähenemisviisis on otsustajaks laps ise ja tema kultuuritaust, väärtused, teadmised, mõtted, reeglid ja normid. Näiteks kui otsustati rühmas võtta teemaks põhjaõder, töötati selle teemaga aasta läbi. Põhjaõder on saami kultuuri tähis. Ka käsitöölised, kes põhjaõdrakasvatusega ei tegele, sõltuvad sellest, sest kasutavad põhjaõdrakasvatuse tooteid toorainena.

Lasteaias tehakse palju tööd laste keelilise teadlikkuse tõstmiseks. Skiirri lasteaias tahetakse näidata, et Gällivares elavad saami lapsed loomulikus mitmekeelses keskkonnas ja selle väljundiks võib olla näiteks raamat, mille iga teine leht on saami keeles. Skierris on töötatud ka paralleelselt viie keelega: viipekeele, soome, rootsi, saami ja inglise keelega. Keeltega mängitakse selleks, et näidata lastele, et ükski keel ei ole tähtsam kui teised, et kõik keeled sobivad suhtlemiseks erinevates kontekstides. Raamatute valik Skierris koosneb rootsi- ja saamikeelsetest lasteraamatutest, saami keelde tõlgitud rootsi lasteraamatutest ja teabekirjandusest nii täiskasvanutele kui lastele. Vanemad laenutavad meelsasti raamatuid, mis on ligitõmbavalt saalis välja pandud. See, et lapsed näevad saami tähti ja kirja pilti, on oluline nende kirjaoskuse arenguks.

Küsimused järgivad raamatu struktuuri. Valida saab nende küsimuste vahel, mis tunduvad teie lasteaia töös kõige asjakohasemad.

- Kui palju keeli rühmas räägitakse?
- Kui mitu last räägib sama keelt?
- Kas lapsed saavad mängida teiste sama keelt rääkivate lastega? Kuidas saaksime seda korraldada?
- Kas lasteaias/rühmas on kakskeelseid õpetajaid?
- Kas on teisi töötajaid, kes räägivad lapse emakeelt?
- Kas on võimalus kasutada rändavat emakeeleõpetajat?
- Kas mõnel lapsel puudub täiesti võimalus oma emakeelt rääkida? Mida me sel juhul ette võtame?
- Kas lasteaed otsib personali vahetudes aktiivselt mitmekeelset õpetajat?

Emakeel

- Kuidas algetada või korraldada koostööd emakeeleõpetaja(te)ga?
- Kuidas planeerida emakeeleõpet?
- Kuidas räägime vanematega emakeeleõppes?
- Mis mõtted vanematel emakeele kasutamise kohta on?
- Kuidas pakkuda lapsele emakeeleõpet muul viisil kui emakeeleõpetaja abil?
- Mida teha, kui lapsel pole kedagi, kellega emakeelt rääkida?
- Kui vanalt võimaldatakse lapsel lasteaias emakeelt õppida/arendada?
- Kuidas korraldada tööd nii, et laps saaks võimaluse areneda nii emakeeles kui rootsi keeles?
- Kuidas näeb välja tavaline tööpäev kakskeelses rühmas, kus osa lapsi ja õpetaja räägivad sama keelt?
- Millal ja kuidas liitub emakeel igapäevastesse tegevustesse? Mis kontekstis? Mis sisuga?
- Millal ja millises kontekstis (tegevustes) räägib laps emakeelt, millal rootsi keelt?
- Kuidas saaks laiendada lapse võimalusi emakeelt/rootsi keelt arendada?
- Mida õpetaja vaatleb ja jälgib, kui laps emakeelt kasutab?
- Mis on lapse emakeele arendamisel tähtsaimateks tegevusteks?
- Kas lapsed räägivad omavahel emakeeles?
- Kas lapsed aitavad üksteist, kui keegi aru ei saa? Kuidas julgustada neid sel juhul?

Pedagoogiline lähenemisviis

- Kuidas me näitame lapsele, et emakeele kasutamine on lubatud ja oodatav?
- Kuidas teha nähtavaks erinevad keeled, mida lapsed lasteaias räägivad?
- Kas meil on sama kõrged ootused mitmekeelsetele lastele kui rootsikeelsetele?
- Kas oleme lasteaias arutanud õpetajate lähenemisviisi mitmekeelsusele, suhtumist sellesse?
- Kas meil on piisavalt teadmisi mitmekeelsusest? Kuidas edasi minna?

Kultuuridevaheline lähenemisviis

- Kuidas me töötame keelelise ja kultuurilise mitmekesisusega?
- Kuidas on näha, et lasteaias on mitmekultuuriline?
- Mida me teame oma laste kultuuridest? Mida peame rohkem teadma?
- Mida arvavad vanemad lasteaiast? Kuidas seda teada saada?
- Kas me mängime eri riikidest pärit mängu?

- Kas kasutame erinevatest riikidest ja kultuuridest pärit mänguvahendeid?
- Kas lasteaia mitmekultuurilisus peegeldub ka laste toidumenüüs?
- Millal ja kuidas korraldada tööd mitmekultuurilistes gruppides?
- Kas oleme arutanud pedagoogide väärtushinnanguid?

Koostöö lapsevanematega

- Kuidas räägime vanematega keele arengust ja õppimisest? Mida saab paremini teha?
- Kuidas räägime vanematele lapse keelekasutussfääridest?
- Kuidas saame vanemaid rohkem lasteaia tegevustesse kaasata? Pakkuge konkreetseid ettepanekuid, kuidas kohtumisi korraldada.
- Kuidas leevendada ja toetada mitmekeelsete laste kohanemist?
- Kuidas saavad vanemad toetada lapse emakeele arengut?
- Kas vanemad saavad informatsiooni oma emakeeles?

Keelearenduslik lähenemisviis

- Kuidas aidata lapsel oma emakeelt arendada erinevates olukordades? Pakkuge konkreetseid näiteid.
- Kuidas kasutada lastega rääkides nüanssiderohket keelt, kus on nii spetsiifilist kui igapäevast sõnavara?
- Mis sõnu kuuleb laps ainult lasteaia tegevustes? Kuidas nende sõnadega töötada?
- Mida pakume lapsele sellist, mis on kognitiivselt ja keeleliselt pingutust nõudev?
- Kas laps saab uusi kogemusi, uut kõneainet? Kui jah, milliseid?
- Millised võimalused on lapsel olnud oma keelt arendada, mida oleme neile pakkunud, millised keelelised ja kognitiivsed väljakutsed neid ootavad?
- Kui mitmekülgne ja arenenud on meie enda sõnavara?
- Kas me räägime 'veidike üle' lapse keeletaseme?
- Kuidas õpetaja lapsele eelteadmisi annab ja millistes olukordades?
- Mis on mõtestatud kontekst meile ja lastele?
- Kuidas loome võimalusi vestluseks ja mis vormis?
- Kuidas toetame last vestluses?
- Kui paljud osalevatest lastest on arutelus aktiivsed? Kas on lapsi, kes on alati vaiksed?
- Kas on oluline keskenduda ka keele korrektsusele? Millal ja kuidas?
- Kui palju saab laps päeva jooksul rääkida?
- Kui suure osa kõnevoorudest kasutame meie, täiskasvanud?

- Kuidas me küsimusi esitame? Kas need on suletud või avatud?
- Kuidas saame jälgida lapse kõnet?
- Millal, mis olukordades keel areneb?
- Millised mängud lasteaias annavad lastele võimaluse rikkalikuks keelekasutuseks?
- Kuidas meie, õpetajad, mängudes osaleme?
- Kuidas mängukeskkond välja näeb?
- Kuidas saame julgustada last oma mõtteid väljendama ja end arusaadavaks tegema? (Hea võimalus õpetajal ennast kõrvalt vaadata on oma tegevus lindistada ja seda hiljem reflekteerida).

Matemaatika

- Kuidas arendada keelt matemaatika õpetamisega seotud tegevustes?
- Kuidas tegeletakse lasteaias matemaatikaga?
- Kuidas kasutada kultuuridevahelisi strateegiad matemaatika õpetamisel?

Kõnehäired

- Kas lasteaias on strateegia, kuidas tuvastada võimalikke kõnehäireid?
- Mida lasteaed saab teha, kui oleme mures lapse keele arengu pärast?
- Kas lasteaial on tegevuskava selliseks puhuks? Kellega konsulteerida ja kelle ülesanne see on?

Keele arengu dokumenteerimine

- Kas ja kuidas me dokumenteeri oma lasteaias laste keele arengut?
- Kuidas me dokumenteeri lapse teise keele arengut?
- Mida vaatleme laste keele arengut jälgides?
- Millal ja kuidas räägitakse lasteaias laste keele arengust?
- Kuidas me saame teha koostööd emakeeleõpetajaga keelearengu dokumenteerimise teemal?
- Kuidas me pedagoogidena teame, et meie töö lastega toetab lapse keele ja teadmiste arengut?
- Kuidas me kasutame dokumentatsiooni arendustegevuses?
- Kuidas kasutame pedagoogilist dokumentatsiooni oma lähenemisviisi refleksiooniks?
- Millal laps räägib ja millises keeles?
- Kuidas mõjutada lapse keele arengut dokumenteerimise abil?

- Kuidas näeme lapse keele arengut pedagoogilise dokumentatsiooni abil? Kuidas me selle nähtavaks teeme? Kuhu edasi liikuda?
- Kui tihti me peaksime lapse keelt dokumenteerima?
- Milliste lastega peaksime tegema sooritusanalüüsi? Kes teeb analüüsi?

Jutuvestmine

- Kas lasteaias on raamatuid või lindistatud muinasjutte erinevates keeltes?
- Kuidas me valime raamatuid lasteaeda või lugemistundidesse?
- Kas raamatud on lapsele kättesaadavad?
- Kas lasteaias on muusikat ja laule erinevates keeltes?
- Milliseid lasteaias loetud lugusid on laps kodus kuulnud?
- Kuidas me saame arendada kõiki rühma lapsi erinevatest kultuuridest pärit muinasjuttude ja lugudega?
- Millal antakse lapsele võimalus ise jutustada?
- Kuidas me töötame laste kirjaoskusega?
- Kuidas planeerime lugemistundi, gruppidesse jaotamist, tegevusi enne ja pärast lugemist ja lugemise ajal?

Enesetäiendus

- Millised teadmised on meil teise keele õpetamisest lasteaias? Kuidas me neid kasutame? Kas neid saaks kasutada ka teisiti?
- Milliseid pädevusi on vaja meie lasteaias? Kes vajaks „rootsi keel teise keelena“-koolitust? Üks õpetaja rühmas/lasteaias või rohkem?
- Kas kõigil pedagoogidel on piisavalt teadmisi mitmekeelsuse arengust ja kultuuridevahelisest tegevusest, et oma tööd teha?
- Kuidas enesetäiendust korraldada, jätkusuutlikuks teha ja kaasajastada?
- Kellel ja milline vastutus on keelelise arengu eest, mis vastutus on juhtkonnal?

Lasteaed:

Lapse nimi:

Emakeeleõpetaja:

Tegevus	Kuup/sisu	Kuup/sisu	Kuup/sisu	Kuup/sisu	Kuup/sisu
Teema					
Kogunemine					
Laul/muusika					
Luuletused/salmid					
Muinasjutt/raamat					
Voolimine/õmblemine					
Joonistamine/maalimine/ loovtegevus					
Pusle/lauamäng					
Vaba mäng					
Õuetegevused					
Väljasõit/õppekäik/teater					
Söögiajad					
Rutiintegevused					
Koostöö vanematega					
Muu					

Lasteaed: Lilleaasa

Lapse nimi: Ariana, Edit, Isa ja Dini

Emakeeleõpetaja: Iliriana

Tegevus	Kuup/sisu 15.11.09	Kuup/sisu 22.11.09	Kuup/sisu 29.11.09	Kuup/sisu 6.12.09	Kuup/sisu 13.12.09
Teema	KEHA	KEHA	KEHA	KEHA	KEHA
Kogunemine	2 rühma koos	Harjutasime Lucia-laulu	Harjutasime Lucia-laulu	-	Perekonnanimi, aadress
Laul/muusika	5 väikest ahvi, käed, valge lammas, mää	Pipi laul, talvelaul	Talvelaul	Kätepesulaul	Laul elevandist
Luuletused/salmid	Üki, kaki, kommi, nommi	Jussike- sussike	-	-	-
Muinasjutt/raamat	Kolm põrsakest	Kuldkihar	Värviraamat	Peeter Paan	Hunt ja 7 kitsetalle
Voolimine/õmblemin e	-	-	-	-	Joonistame kaardi printsessiga
Joonistamine/maalim ine/loovtegevus	Keha, liimida kokku eri osadest	Pea, suu, silmade- kõrvade kleepimine	Autportree	Tähtede maalimine, lapse joonistamine	Joonistame ja liimime jõulukuuse
Pusle/lauamäng	Doomino	Mälumäng riimuvate sõnadega	Mälumäng riimuvate sõnadega	Tähtede mäng	Doomino
Vaba mäng	-	Tüdrukutega nukutoas	Legodega	-	Nukutoas
Õuetegevused	Mänguväljak	-	-	-	
Väljasõit/õppekäik/t eater	-	-		-	
Söögiajad	Hommikusöö k, lõuna	Hommikusöö k, lõuna	Hommikusöö, lõuna	Hommikusöö, lõuna	Hommikusöö, lõuna
Rutiinitegevused				Uus sõna: tuletõrjeõppus	
Koostöö vanematega	Vestlus Dini emaga			Vestlus Edit emaga	Ariana ema
Muu				Tuletõrjeõppus	

Keelemapp

Nimi:	
Sünniaeg:	Sünnikoht:
Emakeel:	
Ema räägib:	Ema pärit:
Isa räägib:	Isa pärit:
Kodus räägitavad keeled:	
Õde-vend 1/vanus/keel:	Õde-vend 2/vanus/keel:
Lapse varane keeleareng:	
Lapse keel mängides/kodus/ lasteaias:	

Lasteaed, 1-3aastane

KÕNE: Räägib ühesõnalausetega Lühemad laused Suhtlus, füüsiline ja sõnaline	
INITSIATIIV: Aktiivne, võtab mängus ja vestluses initsiatiivi Jutustab täiskasvanu abiga Esitab küsimusi	
MÕISTMINE: Osutab esemetele Mõistab juhtnööre grupis ja üksinda	
KUULAMINE: Kuulab muinasjutte Kuulab teisi lapsi Kuulab täiskasvanuid	
MATEMAATIKA EELTEADMISED: Arvsõnad, järgarvud Pikk, raske, väike jms Sorteerimine Ruumimõisted	

Lasteaed, 3-5aastane

SUHTLEMINE: (rääkimine, kuulamine, mõistmine) Mäng sõnade ja riimidega, kõlamängud	Väljendab end erinevates olukordades, võtab osa vestlusest. Sõnavara	Muinasjutu kuulamine	Suhtlemine teistega ühistegevuses ja mängus.
LUGEMINE: Raamatuga ümber käimine, teab, kuidas lugemine käib	Teeskleb lugemist, huvi lugemise vastu	Lehitseb raamatut, võtab raamatuid	Näitab initsiatiivi, loeb üksikuid sõnu
KIRJUTAMINE: mängukirjutamine	Tunneb oma nimekuju ära	Kirjutab oma nime	Tunneb ära üksikuid kirjutatud sõnu
MATEMAATIKA EELTEADMISED: Arvsõnad, järgarvud	Ruumi- ja ajamõisted, sees, ümbes, all, nüüd, pärast, varem, hiljem	Osutab õigele arvule esemetele, loendab 1-9, nimetab arve	Rohkem kui... Vähem kui....